

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA**

Rasa POTAPOVIENĖ

**NEURBANIZUOTŲ IR PUSIAU URBANIZUOTŲ VIETŲ
GYVENTOJŲ ŪKINĖS VEIKLOS IR VISUOMENINIO
AKTYVUMO SKATINIMAS RADVILIŠKIO RAJONE**

Magistro darbas

Šiauliai, 2010

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA**

Rasa POTAPOVIENĖ

**NEURBANIZUOTŲ IR PUSIAU URBANIZUOTŲ VIETŲ
GYVENTOJŲ ŪKINĖS VEIKLOS IR VISUOMENINIO
AKTYVUMO SKATINIMAS RADVILIŠKIO RAJONE**

**Magistro darbas
Socialiniai mokslai, vadyba ir verslo administravimas (03S1)
Šaka- viešasis administravimas**

Teigiu, kad magistro studijų baigiamasis darbas, kurį teikiu vadybos studijų programos magistro kvalifikaciniam laipsniui įgyti yra originalus autorinis darbas:

Magistro darbo autorius Rasa Potapovienė
(vardas, pavardė, parašas)

Vadovas Doc. Dr. Jonas Jasaitis.....
(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

Recenzentas
(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

ANOTACIJA

Rasa Potapovienė

Neurbanizuotų ir pusiau urbanizuotų vietovių gyventojų ūkinės veiklos ir visuomeninio aktyvumo skatinimas Radviliškio rajone. Magistro darbas.

Darbo tikslas - išanalizuoti kaip skatinti pažangą neurbanizuotose ir pusiau urbanizuotose vietovėse.

Iškreipta neurbanizuotų vietovių plėtros galimybių samprata, primityvus šių vietovių vaidmens tapatinimas tik su agrariniu sektoriumi, ignoruojant šiuolaikines Europos Sąjungos (ES) darnios plėtros tendencijas daro esminę žalą tiek tolesnei kaimo raidai, tiek visos valstybės pažangai. Žinių visuomenėje gyvybingų kaimiškųjų vietovių ir nedidelių miestų bei miestelių ekonomikoje vyrauja paslaugų sektorius. Kaimiškųjų vietovių paskirtis – puoselėti nacionalines istorines, kultūrinės ir gamtos vertybes visuomenei.

ANNOTATION

Rasa Potapovienė

Non-urbanized and semi-urbanized localities, the population of economic activity and stimulation of public activity in Radvilishkis district. Master's thesis.

The aim – to examine how to promote progress in non-urbanized and semi-urbanized localities.

Distorted non-urbanized areas, the concept of broadening possibility, a rudimentary role in identification of these areas only in agraran sector, ignoring of contemporary European Unijon the tendencies of harmonious broadening. Society of knowledge, the viability of rural areas and towns dominate the service industry. Rural areas purpose is to foster the nacional historical, cultural and natural values for society.

TURINYS

SAVOKŲ ŽODYNĖLIS.....	7
ĮVADAS.....	10
1. KAIMO PLĖTROS POLITIKOS POKYČIAI 1990 – 2009 METAIS.....	15
1.1 . Neurbanizuotų ir iš dalies urbanizuotų vietovių vaidmuo poindustrinėje visuomenėje..	27
1.2 . Daugiafunkcinė ekonominė veikla kaimiškiose vietovėse.....	31
1.3 . Ūkinės veiklos įvairinimas neurbanizuotose ir atokesnėse vietovėse.....	34
1.3.1 Ekologiniai ūkiai.....	36
1.3.2 Neversliniai ūkiai.....	37
1.3.3 Kaimo vietovių atgimimas.....	39
1.4 . Sociokultūrinės veiklos plėtra kaimiškose vietovėse ir miesteliuose.....	41
2. SOCIOEKONOMINĖS IR SOCIOKULTŪRINĖS VEIKLOS POKYČIAI RADVILIŠKIO RAJONE.....	49
2.1. Gyventojų struktūros ir jų ekonominės veiklos pokyčiai.....	50
2.2. Radviliškio rajono SSGG analizė.....	55
2.3. Švietimo, kultūros ir kitų socialinių paslaugų plėtra.....	56
3. ŪKINĖS VEIKLOS IR VISUOMENINIO AKTYVUMO SKATINIMO RADVILIŠKIO RAJONE TYRIMO DUOMENŲ ANALIZĖ.....	61
3.1. Besimokančio jaunimo požiūris į šiandieninę kaimo situaciją ir savo perspektyvas.....	61
3.2. Gyventojų ekonominės padėties pokyčiai.....	66
3.3. Kaimiškųjų gyvenviečių patrauklumo vertinimas.....	81
3.4. Verslininkų ir planuojančių imtis verslo žvalgomas tyrimas.....	86
4. IŠVADOS.....	92
5. REKOMENDACIJOS.....	94
6. LITERATŪRA.....	95
7. PRIEDAI.....	101

LENTELĖS IR PAVEIKSLAI

LENTELĖS

1 lentelė. Vyrams tinkami darbai namuose arba arti namų.....	63
2 lentelė. Moterims tinkami darbai namuose arba arti namų.....	64
3 lentelė. Teigiami apylinkių pokyčiai.....	66
4 lentelė. Didžiausios apylinkių problemos.....	66
5 lentelė. Respondentų būstui teikiamų paslaugų vertinimas.....	75
6 lentelė. Naujų darbo vietų sukūrimo galimybė.....	76
7 lentelė. Teigiami apylinkių pokyčiai.....	79
8 lentelė. Didžiausios apylinkių problemos	80
9 lentelė. Naujų darbo vietų sukūrimo galimybė.....	83
10 lentelė. Aktyvaus poilsio galimybės seniūnijose.....	84
11 lentelė. Naujų darbo vietų sukūrimo galimybė.....	89

PAVEIKSLAI

1 paveikslas. Tradicinio ir daigiafunkcinio žemės ūkio santykis kaimo plėtroje.....	33
2 paveikslas. Lietuvos kaimo tinklo paskirtis.....	47
3 paveikslas. Gyventojų skaičius Radviliškio rajone.....	51
4 paveikslas. Radviliškio rajono demografinis gyventojų pasiskirstymas pagal amžiaus grupes.....	51
5 paveikslas. Miesto ir kaimo gyventojai Radviliškio rajone.....	52
6 paveikslas. Gyventojų išsilavinimas Radviliškio rajone ir mieste.....	53
7 paveikslas. Pavežami mokiniai Radviliškio rajono savivaldybės teritorijoje.....	57
8 paveikslas. Jaunimo požiūris į galimybę dirbti kaime.....	61
9 paveikslas. Būsimojo būsto pasirinkimo lūkesčiai.....	62
10 paveikslas. Jaunimo požiūris į namudinį darbą, arba arti namų.....	63
11 paveikslas. Jaunimo požiūris į ūkininkavimą.....	65
12 paveikslas. Galimybės įgyjus profesiją grįžti į gimtąjį rajoną.....	65
13 paveikslas. Respondentų pasiskirstymas pagal amžių.....	67
14 paveikslas. Respondentų pasiskirstymas pagal užsiėmimą.....	67
15 paveikslas. Respondentų pasiskirstymas pagal išsilavinimą.....	68
16 paveikslas. Respondentų darbo sritys.....	69
17 paveikslas. Respondentų šeimos sudėtis.....	70
18 paveikslas. Išlaikytinių skaičius.....	70
19 paveikslas. Išvykę į užsienį šeimos nariai.....	71
20 paveikslas. Respondentų gyvenamas būstas.....	71
21 paveikslas. Respondentų būsto būklė.....	72
22 paveikslas. Kompiuterio teikiamos galimybės.....	73
23 paveikslas. Respondentų kompiuterinis raštingumas.....	73
24 paveikslas. Respondentų prenumeruojami leidiniai.....	74
25 paveikslas. Respondentų automobiliai.....	75

26 paveikslas. Respondentų nuosavos žemės plotai.....	76
27 paveikslas. Respondentų ūkininkavimo būdas.....	78
28 paveikslas. Ūkinės veiklos pokyčiai.....	78
29 paveikslas. Apsirūpinimas žemės ūkio technika.....	79
30 paveikslas. Respondentų įvardintos kaimiškųjų vietovių problemos.....	80
31 paveikslas. Sveikatos priežiūros įstaigos.....	81
32 paveikslas. Viešojo maitinimo įstaigos.....	82
33 paveikslas. Švietimo įstaigos.....	82
34 paveikslai. Kultūrinės veiklos pokyčiai.....	84
35 paveikslas. Apylinkių saugumo vertinimas.....	85
36 paveikslas. Respondentų darbo sritys.....	86
37 paveikslas. Gyventojų skaičiaus pokyčiai.....	87
38 paveikslas. Gyventojų amžiaus pokyčiai.....	88
39 paveikslas. Respondentų nuosavos žemės plotai.....	88
40 paveikslas. Ūkininkavimo būdas.....	90
41 paveikslas. Papildomas verslas.....	90

PRIEDAI

1 priedas. Savo ateitį kuriame patys(anketa 10-12 klasių moksleiviams).....	101
2 priedas. Gyventojų apklausa.....	103
3 priedas. Verslininkų ir planuojančių imtis verslo apklausa.....	107
4 priedas. Anketa kaimiškųjų seniūnijų darbuotojams ir gyventojams.....	110

SAVOKŲ ŽODYNĖLIS

Alternatyvi žemės ūkiui veikla – bet kuri kaimo vietovėje vykdoma veikla, nepriskirtina žemės ūkio veiklai (Nekilnojamo turto, statybų žodynas, 2010).

Bendruomenė – žmonių grupė, gyvenanti apibrėžtoje teritorijoje. Bendruomenės narius sieja bendra ekonomika, socialiniai ir kultūriniai interesai.

Biodinaminis ūkininkavimas - antroposofine filosofija (R. Štainer) besiremiantis požiūris į ūkininkavimą. Ūkis laikomas gyvu organizmu, siekiančiu mažiausiai ardyti pusiausvyrą gamtoje bei palaikyti darną žmonių tarpusavio santykiuose. Toks ūkis yra save išlaikantis ir sau pakankamas, minimaliai priklausomas nuo išorės aplinkybių, visiškai atsakingas už savo veiklą. Auginant kultūras atsižvelgiama į dangaus kūnų ritmus, naudojami biodinaminiai (ruošiami iš paties ūkio žaliavų augalų pagrindu) preparatai. Siekiant tausoti dirvožemį, naudojama tik lengva technika, auginamos kultūros turi būti pakankamai įvairios. Tai gerokai griežtesnių standartų nei ekologiška ūkininkavimo sistema .

Ekologinis ūkis – teisės aktais nustatytus reikalavimus atitinkanti žemės ūkio veiklos sistema, kurioje gaminami ekologiški žemės ūkio ir maisto produktai (Lietuvos kaimo plėtros..., 2007).

Kaimas – geografiškai apibrėžta gyvenamoji vietovė, neturinti miesto ir miestelio požymių.

Kaimas – tai teritorinė sistema, kuriai būdinga natūrali gamtinė aplinka, nedidelė gyventojų, sudarančių teritorines kaimo bendruomenes, koncentracija (Atkočiūnienė, 2009).

Kaimas - erdvė, kur funkcionuoja žemės ūkio ir kitų kaimui būdingų verslų (miškininkystės, žvejybos, kaimo amatų, rekreacijos ir kt.) subjektai, neatsisakant ir kaimui nebūdingų verslų introdukcijos; taip pat natūralių išteklių regeneracijos bazė (Treinys, 2005).

Kaimo bendruomenė – įstatymų nustatyta tvarka įregistruota grupė kaimo vietovėje gyvenančių žmonių, siejamų bendrų viešųjų poreikių ir interesų, kuriuos numatyta įgyvendinti savivaldos principais paremtomis priemonėmis (Lietuvos kaimo plėtros..., 2007).

Kaimo plėtra - visapusiškas kaimo vietovių socialinis, ekonominis tobulinimas, apimantis tiek ūkinės veiklos įvairinimą, tiek struktūrinius pokyčius, infrastruktūros tobulinimą, vietos bendruomenių veiklą. Kaimo plėtra yra įvairiapusė ir plati todėl, kad kaimo gyventojai nėra tik asmenys, dirbantys žemės ūkio srityje. Kaimo gyventojai yra ir dirbantys mieste, ir besimokantys, taip pat užsiimantys žemės ūkio veikla (Išoraitė, 2009).

Kaimo plėtra tai, apgalvota tolydžių ekonominių, socialinių, politinių, kultūrinių ir aplinkos pasikeitimų raida, sudaryta tam, kad pagerinti vietos gyventojų gyvenimo kokybę (Matekonienė J., Navackaitė L., Dumbauskaitė J.).

Kaimo plėtra – tai tęstinis procesas, susijęs su teigiamais kiekybiniais ir kokybiniais pokyčiais kaimo sistemoje; kaimo vietovių gyventojų gyvenimo kokybės gerinimas. (Lazarevaitė ir kt., 2006)

Kaimo vietovė – kaimas, miestelis ar miestas, kurio gyventojų skaičius neviršija 6 tūkst. išskyrus savivaldybės centrą, jei priemonės aprašyme ar jos įgyvendinimo taisyklėse nenustatyta kitaip (Lietuvos kaimo plėtros..., 2007).

Kaimo vietovės – tai įvairaus tipo kaimai ir miesteliai, esantys už miesto administracinių ribų. Kaimo vietovės tai erdvė, kurioje gyvena trečdalis Lietuvos gyventojų, sudaro 97 proc. šalies teritorijos. (LKBS vizija).

Kaimo vietovės agrariškumas – su žemės ūkio žaliaviniu sektoriumi susijusi kaimo gyventojų veikla, juos užimanti, teikianti pinigines ir/ar natūrines pajamas, galimybę realizuoti pomėgius, sąlygojanti žemdirbišką gyvenimą (Treinys ir kt. 2006).

Miestelis – geografiškai apibrėžta, kompaktiškai užstatyta gyvenamoji vietovė, turinti nuo 500 iki 3000 gyventojų, kurio dauguma gyventojų dirba pramonėje, verslo bei gamybinės ir socialinės infrastruktūros srityse, taip pat tradiciniai miesteliai.

Stovyklavietė – rekreacinėse teritorijose, žemės ūkio, miško ar kitos paskirties žemėje trumpalaikiam poilsiui ir (ar) nakvynei palapinėse ar gyvenamosiose automobilio priekabose įrengta teritorija, kurioje turi būti sudaromos sąlygos palapinėms statyti, higienos poreikiams tenkinti, atliekoms surinkti. Joje gali būti išdėstoma: lauko baldai, pavėsinės, sporto ar laisvalaikio įrenginiai, automobilių stovėjimo aikštelės, laužavietės, tualetai, informacijai skirti statiniai (Lietuvos kaimo plėtros..., 2007).

Tradicinių amatų centras – viešasis arba privatus juridinis asmuo, propaguojantis ir vystantis tradicinius amatus, nustatytus pagal nacionalinę teisę (Lietuvos kaimo plėtros..., 2007).

Ūkininkas – fizinis asmuo, teisės aktų nustatyta tvarka įregistravęs žemės ūkio valdą ir ūkį (Lietuvos kaimo plėtros..., 2007).

Vidutinė įmonė – įmonė, kurioje dirba mažiau kaip 250 darbuotojų, kurios metinės pajamos neviršija 50 mln. EUR ir (arba) metinis balansas neviršija 43 mln. EUR. (Lietuvos kaimo plėtros..., 2007).

Vietos veiklos grupė (VVG) – ribotos civilinės atsakomybės viešasis juridinis asmuo, kurio valdymo organas, turintis sprendimų priėmimo teisę, atstovauja įvairių kaimo gyventojų grupių

interesams, t. y. ne mažiau kaip 50 proc. valdymo organų narių sudaro kaimo bendruomenių, socialinių ir kitų partnerių bei jų asociacijų atstovai, iki 25 proc. – verslo atstovai ir iki 25 proc. – vietos valdžios atstovai (Lietuvos kaimo plėtros..., 2007).

Žemės ūkio paskirties žemė – žemės ūkio įmonių bei ūkininkų ūkių funkcionavimui ir kiti žemės ūkio veiklai plėtoti naudojami arba skirti naudotis žemės sklypai, tarp jų žemės ūkio naudmenos, gyvenamųjų namų ir ūkinių pastatų užimta žemė, kiemai, keliai, žemė, tinkama paversti žemės ūkio naudmenomis, ir kitos šiuose sklypuose įsiterpusios žemės naudmenos (Nekilnojamo turto, statybų..., 2010)

Žemės ūkio veikla – veikla, apimanti žemės ūkio produktų gamybą ir apdorojimą, savo pagamintų ir apdorotų žemės ūkio produktų perdirbimą, maisto produktų gamybą ir šių produktų realizavimą, taip pat paslaugų žemės ūkiui teikimą. Žemės ūkio veikla nelaikoma maisto produktų gamyba iš ne savo pagamintų ir apdorotų žemės ūkio produktų ir šių produktų realizavimas (Nekilnojamo turto, statybų..., 2010).

Žemės ūkis – ūkio šaka, apimanti žemės ūkio veiklą (Nekilnojamo turto, statybų..., 2010).

ĮVADAS

Tyrimo problema.

Esminė dabartinio kaimo plėtros problema yra visuomenėje (neiškiriant ir valdymo bei savivaldos institucijų) iki šiol paplitusi iškreipta neurbanizuotų vietovių plėtros galimybių samprata, primityvus šių vietovių vaidmens tapatinimas tik su agrariniu sektoriumi, ignoruojant šiuolaikines Europos Sąjungos (ES) darnios plėtros tendencijas. Valstybėje negali likti apleistų vietovių. Anot J. Jsaičio (2006) gyvenamoji vietovė poindustrinėje visuomenės vystymosi fazėje nebegali būti kliūtimi, trukdančia atskleisti asmenybės gabumus ir juos ugdyti. Tačiau šis autorius nurodo, kad iki šiol kaimas dažniausiai suprantamas kaip retai apgyvendinta vietovė, kurioje plėtojama augalininkystė, gyvulininkystė, miškininkystė ir pan., daugumos gyventojų išsimokslinimas – žemas. Jų darbo našumas – žemas, pragyvenimas – sunkus, gyvenimo kokybė – nepakankama, laisvalaikis – primityvus, perspektyvų suvokimas – miglotas. Tokia kaimo samprata, kaip rodo ŠU KPTC tyrimai, vyrauja tarp miestiečių, dabar sudarančių beveik 70 proc. Lietuvos gyventojų. Didžioji dabartinių miestiečių dalis yra tik prieš 3-5 dešimtmečius iš kaimo persikėlę asmenys ir jų palikuonys, tačiau į kaimą žiūrintys iš aukšto. Žinių visuomenėje tenka radikaliai keisti turinį tokių sąvokų, kaip kaimas, kaimo gyventojai (kaimiečiai), peržiūrėti šiuolaikinių kaimo vietovių ūkinės veiklos paskirtį ir turinį.

Dauguma verslo įmonių telkiasi miestuose ir kitose urbanizuotose vietovėse, kuriose išplėtotas kelių ir kitų komunikacijų tinklas, gausesni geriau profesiskai pasirengusių žmonių ištekliai, didesnė gyventojų perkamoji galia. Nuolat nusižengiama darnios plėtros principams, sąlygojantiems ekonominių, socialinių ir gamtosauginių reikalavimų vienovę įvairiais aspektais.

Įvardinsime mokslininkus, pastaraisiais metais tyrinėjus kaimo plėtros procesus:

Profesorius Mečislovas Treinys tyrinėjo agrarinės ekonomikos minties raidą, žemės ūkio ir kaimo vystymąsi, jo politiką. Profesorius Antanas Stancevičius tyrinėjo kooperacijos idėjas, žemdirbių savivaldą. Profesorė Vlada Vitunskienė tyrinėjo Lietuvos kaimišųjų teritorijų tipologiją, kaimo plėtrą. Profesorius Julius Ramanauskas - žemės ūkio kooperatyvų klasifikaciją. Prof. Teodoras Tamošiūnas tyrinėjo Šiaulių regiono plėtros koncepcijas, ekonominės ir socialinės situacijas, atokių vietovių nuosmukio mažinimą. Prof. Alvydas Baležentis - regioninę plėtrą, inovacijų vadybą. Doc. dr. Jonas Jasaitis-socioekonominius pokyčius poindustrinėje visuomenėje, neurbanizuotų vietovių plėtrą, visuomenės pilietinį ugdymą, suaugusiųjų neformalaus tęstinio ugdymo organizavimą. Doc. Vilma Atkočiūnienė tyrinėjo Lietuvos kaimo socialinę infrastruktūrą,

plėtrą, kooperaciją. Doc. Raimundas Dužinskas tyrinėjo kaimo vietovių ir atskirų šalies regionų ekonominę, socialinę ir etnokultūrinę plėtrą, demografinius procesus kaime, ekologinio ir tausojamojo ūkininkavimo ekonomiką, ekologiškai išaugintų produktų paklausą, aplinkosaugos, žemės reformos ir rinkos problemas. Doc. Valentina Ratkevičienė analizavo Lietuvos kaimo gyventojų užimtumo analizę ir perspektyvas, o sociologė, dr. Anelė Vosyliūtė – kaimiškujų vietovių gyventojų šeimos narių bei moters vaidmens pokyčius.

Minėti autoriai nagrinėja greitai besikeičiančią kaimo situaciją, susidariusią atkuriant privatinę žemės nuosavybę ir pereinant prie naujų ūkininkavimo formų, pažymėdami, kad kaime gyvena ne tik žemdirbiai, o kaimas nėra žemės ūkio sinonimas. Jų darbai padeda suvokti kaimą kaip ne tik žemdirbių gyvenimo, bet ir kaip neagrarinį verslo vietą. Tai atsakymas dejuojantiems, kad „nyksta tradicinis lietuviškas kaimas“. To romantizuoto kaimo niekada nebebus, nes visiškai pasikeitė visa poindustrinė visuomenė.

J. Jasaitis (2009) akcentuoja, kad Lietuvos viešasis sektorius gana dažnai „velkasi spartiems pokyčiams iš paskos, pavėluotai juos fiksuoja, bando išsiaiškinti pasekmes, užuot bandęs prognozuoti pokyčius“. Tai, kas Lietuvoje vadinama strategijomis, iš tikrųjų yra „pageidavimų“ ir abstrakčių, adresato neturinčių užduočių rinkiniai. Visur kartojama maždaug taip: „Siekti, kad kaimas būtų gyvybingas, konkurencingas...“ O kas ir kaip to sieks? Kam ši užduotis pavedama? Kokiomis priemonėmis ji bus vykdoma, kokie ištekliai bus naudojami ir gausinami?

Naujausiuose pasaulio mokslininkų darbuose galime aptikti įvairiausių nuomonių ir ganėtinai skirtingų pasiūlymų dėl to, kokia gi kryptimi einant kaimo politikos formuotojai ateityje gali tikėtis geriausių rezultatų. Todėl pastaruoju metu tapo ypač svarbu surasti būdus, kaip sisteminti siūlomų naujų kaimo politikos priemonių įvairovę bei patikrinti, kiek tos priemonės atitinka žinių visuomenei būdingiems bruožams. Literatūros šiuo klausimu apžvalga rodo, kad dauguma autorių linksta į tai, jog formuojant kaimo politiką XXI a. pradžioje turėtų būti pereinama nuo šakinio prie vadinamojo „į vietą orientuoto“ požiūrio. Ypač daug svarumo šio požiūrio šalininkams suteikė tai, kad jų poziciją parėmė Ekonominės kooperacijos ir plėtros organizacija, 2006 m. išleidusi knygą „Naujoji kaimo paradigma: politika ir valdymas“, kurioje nedviprasmiškai pasisakoma už tai, kad artimiausioje ateityje reikia pereiti prie „į vietą orientuotos“ paradigmos (Vidickienė, 2007).

Tyrimo aktualumas.

Perėjimas nuo agrarinės prie industrinės, o vėliau – prie poindustrinės visuomenės Lietuvoje vyko labai sudėtingomis sąlygomis. Apie kaimo raidos problemų sudėtingumą liudija ir tai, kad žemės reforma, pradėta netrukus po nepriklausomybės atkūrimo 1990 m., nebaigta iki šiol.

Atkuriamos nuosavybės teisės į išlikusį nekilnojamąjį turtą asmenims, kurių turtas 1940 m. buvo nacionalizuotas ar kitaip neteisėtai suvisuomenintas, privatizuojama valstybinė žemė (šiuo metu laisvos valstybinės žemės fondą sudaro 444 tūkst. ha) .

Dėl užsitęsios žemės reformos Lietuvoje iki šiol išliko nepalanki ūkių struktūra (2009 m. ūkiai iki 5 ha sudaro 52,5 proc. visų ūkių). Ji galėtų būti pagerinta (padidintas vidutinio ūkio dydžio rodiklis) įsigyjant valstybinę žemės ūkio paskirties žemę, tačiau tam užkerta kelią nepakankamos ūkininkų pajamos, ūkininkų nuosavo kapitalo trūkumas, sumažėjusi galimybė pasiskolinti.

Nuosmukis kaime trunka iki šiol, apimdamas ne tik žemės ūkio gamybą, bet ir socialinę kaimo sferą: švietimą, sveikatos apsaugą, kultūrą. Daugelio aplinkybių veikiamą sparčiai kinta kaimo žmonių gyvenama, deja, kai kuriose srityse toldama nuo Europos „standartų“. Vien per pastaruosius keletą metų savo veiklą nutraukė apie 35 tūkst. ūkininkų ir šeimos ūkių. Vieni gavo ES kompensacijas už ankstyvą pasitraukimą iš prekinės gamybos, kiti bankrutavo. Skirtingus, neretai diametraliai vienas kitam prieštaraujančius požiūrius rodo gausūs teisės aktų keitimai, žemės rinkos svyravimai ir drastiški kaimo gyventojų struktūros bei jų užimtumo pokyčiai. Daugelio kaimų išlikimas ir jų gyvenimo kokybė šiandieninėje Lietuvoje yra sąlygojama įvairių veiksnių. Gamtiniai, socialiniai, ekonominiai, kultūriniai ir kiti veiksniai lemia žmonių gyvenimo lygį ir kokybę. Labai svarbus ir subjektyvusis veiksnys – kiekvieno kaimo gyventojų valia, noras veikti, gerinti gyvenimą, puoselėti aplinką. Keliamas probleminis klausimas: kokiomis priemonėmis galima skatinti įveikti problemas bei motyvuoti žmones aktyviai keisti savo aplinką, skatinti teigiamus socialinius ir ekonominius pokyčius kaimo vietovėse.

Kaimo raida susideda iš daugelio elementų, kurie parodo kaimo padėtį, situaciją, plėtros tendencijas. Tai ir žmonių potencialo analizė – demografinė situacija kaime, kaimo žmonių gyvenimo kokybę atspindintys rodikliai: užimtumas, nedarbas, pajamos, jų struktūra, gyvenimo kokybės vertinimas ir pokyčiai, namų ūkių sudėtis, gyvenimo sąlygos. Analizuojant kaimo situaciją, reikia nepamiršti ir kaimo infrastruktūros objektų: mokymo įstaigų, bibliotekų, kultūros centrų, gyvenamojo fondo, gydymo ir globos įstaigų. Tolimesnė demografinė Lietuvos kaimo padėtis priklausys nuo socialinės ir ekonominės gyventojų gerovės: sveikatos, švietimo, kultūros sistemų paslaugų prieinamumo, infrastruktūros tobulinimo, užimtumo galimybių, verslo plėtros galimybių. Visos šios aplinkybės – glaudžiai susijusios. Jos turi įtakos ne tik kaimo gyventojų demografiniams rodikliams, bet ir jų gyvenimo kokybei, kaimo vietovių patrauklumui investicijoms bei verslo plėtrai.

Todėl XXI a. pradžios kaimo politikoje jau akcentuojamas ne ekonominis, bet kultūrinis principas, į pirmąją vietą paramos tiksluose iškeliant rūpestį – ką paliksime ateities kartoms ir kaip jų gerovę suderinti su dabartine veikla kaime. (Žalioji knyga, 2010, p.8).

XXI a. kaimo politikoje ypač daug dėmesio pradėta skirti ne tik istorinių ir kultūrinių, bet ir gamtos vertybių saugojimui. Prieš stojama į ES, Lietuva privalėjo parengti ekologiniu požiūriu svarbių teritorijų sąrašą. Šiuo metu saugomos teritorijos užima apie 16 proc. Lietuvos. ES suinteresuota paremti biologinės įvairovės išsaugojimą šiose teritorijose, nes kai kurios rūšys, aptinkamos Lietuvoje, Vakarų Europos valstybėse yra visai išnykusios arba labai retos. Kartu vis daugiau rūpinamasi, kad gamtai draugiškas gyvenimo būdas plistų ne tik saugomose teritorijose. To siekiama, skatinant ekologinio ūkininkavimo, mažinančių šiltnamio efektą ir kitų gamtos išsaugojimui svarbių technologijų plėtrą. Tiek reikalavimai ūkinei veiklai saugomose teritorijose, tiek ir ekologinės gyvensenos skatinimo priemonės, bėgant laikui, turi nuolat kisti taip, kad užtikrintų darnią teritorijų raidą (Žalioji knyga, 2010, p.23).

Tyrimo objektas: Radviliškio rajono neurbanizuotų ir pusiau urbanizuotų vietovių gyventojų socioekonominė ir sociokultūrinė veikla.

Tyrimo dalykas: Kaimiškųjų vietovių gyventojų ūkinės veiklos ir visuomeninio aktyvumo skatinimas.

Tyrimo tikslas - išanalizuoti kaip skatinti pažangą neurbanizuotose ir pusiau urbanizuotose vietovėse.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti mokslinę literatūrą ir statistinių duomenų šaltinius apie pokyčius kaimo vietovėse ir miesteliuose per paskutiniuosius dvidešimt metų.
2. Apibrėžti neurbanizuotų ir pusiau urbanizuotų vietovių plėtros viziją artimiausiam dešimtmečiui.
3. Išnagrinėti, kaip galima įvairinti ūkinę veiklą neurbanizuotose ir pusiau urbanizuotose vietovėse.
4. Išanalizuoti, kaip skatinti šių vietovių gyventojų kultūrinį ir politinį aktyvumą, įveikti šių vietovių atskirtį.
5. Parengti rekomendacijas, kaip galima paspartinti šių vietovių ekonominę, socialinę ir kultūrinę pažangą.

Hipotezė išreiškiama šiais teiginiais:

1. Kaimo gyventojas ir žemdirbys – netapačios sąvokos. Galima pakeisti pasenusią kaimo sampratą, kad kaimas yra tarsi pasmerktas sąstingui, o naujovės atsiranda tik didmiesčiuose.

2. Asmenybės raiškos galimybės kiekvienam visuomenės nariui poindustrinėje (žinių) visuomenėje gali būti vienodos, nepriklausomai nuo jo gyvenamosios vietovės.

3. Tobulinti kaimo gyventojų gyvenimo kokybę galima atlyginant ne tik už prekių, bet ir už viešųjų gerybių kūrimą bei apsaugą. Tai leis sumažinti skaičių asmenų, kurių pagrindinis pragyvenimo šaltinis – pašalpos ir kitos socialinės išmokos. Naujos galimybės kaimo gyventojams gauti didesnius atlyginimus taip pat sietinos su pažintinės, reabilitacinės ir relaksacinės veiklos plėtojimu.

4. Alternatyvi žemės ūkio veikla - netradicinė žemės ūkio gamyba: vaistažolių ir prieskoninių augalų, grybų, retų rūšių uogų, vaisių ir daržovių auginimas, kailinių žvėrelių veisimas, alternatyvi energetika, kaimo turizmas bei poilsio paslaugos ir kt. kaime gali sudaryti vis didėjančią jo ekonominės veiklos dalį.

5. Prie gyvenimo kokybės gerinimo gali ženkliai prisidėti naujų pramonės ir paslaugų sferos įmonių steigimas nedideliuose miesteliuose ir gyvenvietėse. Tai skatins gyventojų norą mokytis, pagyvins jų kultūrinę veiklą, padidins tarptautinio bendradarbiavimo galimybes.

6. Darbas namuose arba arti jų gali būti laikomas labai svarbia šiuolaikinės asmenybės ir visuomenės ugdymo priemone.

Tikslinės (tiriamųjų) grupės:

- 1) suaugusieji kaimo gyventojai;
- 2) besimokantis kaimo jaunimas – baigiamosios bendrojo lavinimo pakopos (10-12 klasių) moksleiviai,
- 3) kaimo verslininkai ir planuojantys jais tapti,
- 4) seniūnijų darbuotojai;
- 5) kaimo vietinių bendruomenių atstovai.

Tyrimo metodai: Teorinių šaltinių nagrinėjimas; dokumentų (statistinių duomenų, kaimo bendruomenių veiklos, žiniasklaidos pranešimų ir kt.) analizė; veiklos atvejų analizė (stebėjimas, interviu ir kt.); anketinė suaugusių kaimo gyventojų ir bendrojo lavinimo mokyklų baigiamojoje pakopoje besimokančio jaunimo, kaimo verslininkų ir planuojančių jais tapti, apklausa; surinktos medžiagos matematinis ir grafinis apdorojimas bei apibendrinimas.

1. KAIMO PLĖTROS POLITIKOS POKYČIAI 1990 – 2009 METAIS

1990m. Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, svarbiausi žemės ūkio politikos tikslai buvo: įvykdyti žemės reformą, privatizuoti kolūkių ir tarybinių ūkių turtą, sukurti naują kainų ir pajamų palaikymo sistemą. Pasak Žemės ūkio ministro K. Starkevičiaus, kone visą nepriklausomybės dvidešimtmetį išliko aktuali žemės reforma ir jos problemos. Jis teigia, kad žemės reforma įvyko, nuosavybė atstatyta, ir pabrėžia, jog kalbant apie reformą, žemės konsolidaciją, svarbiausia, kad žemė atitektų Lietuvos ūkininkui (ŽŪM inf. 2010-04-22). 1991 metais priimti Piliečių nuosavybės teisių atkūrimo į išlikusį nekilnojamąjį turtą, žemės reformos, žemės ūkio bendrovių ir kiti įstatymai. Vadovaujantis šiais įstatymais žemės ūkis pertvarkytas ir privatizuotas dviem būdais: žemė ir išlikęs nekilnojamas turtas gražintas savininkams arba jų įpėdiniais (restitucija), bendru darbu sukurtą turtą leista privatizuoti jį sukūrusiems asmenims. Iki 2008 m. liepos 1d. gauta 714 tūkst. piliečių prašymų kaimo vietovėse atkurti nuosavybės teises į 4 mln. ha žemės. Patenkinti 675 000 piliečių prašymai – jiems gražinta 3,9 mln. ha žemės, tai sudarė 97,2 proc. prašymuose nurodyto ploto (Svirskis, 2008). Iki 2010-04-01 Atkurtos nuosavybės teisės į žemę 97,9 proc. nuo piliečių prašymuose nurodyto ploto (žum. inf. 2010-04-22), taigi baigiama labai komplikauta, biurokratizuota ir užsitęsusi žemės reforma.

Pasak LR Seimo Kaimo reiklų komiteto pirmininko Edmundo Pupinio, praėjusius 20 metų galima suskirstyti į du svarbius etapus – reformų ir narystės ES. Žemės klausimas visais laikais buvo ir išliko vienas svarbiausių, sukeliantis daug politinių diskusijų. Tuo tarpu dėl žemės ūkio ekonominių santykių valstybinio reguliavimo kildavusios aštrios diskusijos aprimo Lietuvai prisijungus prie Europos Sąjungos. E. Pupinis pabrėžė, kad nepaisant buvusių sunkumų, bendromis pastangomis pavyko sukurti tokią teisinę bazę, kuri užtikrina sąlygas veiksmingai žemės ūkio veiklai ir kaimo stiprėjimui. Per visą nepriklausomybės laikotarpį Seimas priėmė 78 su Kaimo reikalų komiteto veiklos kryptimis susijusius įstatymus, 29 nutarimus ir 4 rezoliucijas. Įdomu, kad daugiau kaip trečdalis įstatymų jau gyvuoja naujų redakcijų forma, o ir likusieji neišvengė pakeitimų.

Visai pagrįstai gali kilti klausimai, kaip likviduoti netvarką „įstatymų kūryboje“, pagaliau, kaip tokios „kūrybos“ krūvį galima sumažinti iki protingos ribos. Atsakymai slypi pačioje juridinių aktų rengimo metodikoje. Reikia atsisakyti pavienių, tarpusavyje visiškai nesusijusių, labai siauros paskirties įstatymų svarstymo. Būtina išnagrinėti, kurias iki šiol galiojusias teisės normas kiekvienoje srityje reikia keisti. Šį darbą turi atlikti ne pats Seimas, o jo sutelktos specialistų grupės.

Jos turi įrodyti, ko dar trūksta, kad būtų sunorminta kiekviena valstybės reguliuojama sritis, normaliai plėtotūsi verslas ir tobulėtų socialinė piliečių apsauga. Seimas turi svarstyti įstatymų kompleksus, o ne atskiras jų ištraukas. Tik tada jis galės matyti, kaip veikia visa sistema. Be to, visi juridiniai aktai turi būti parašyti tokia aiškia kalba, kad neliktų nė mažiausios galimybės kažkam juos skirtingai aiškinti. Nieko neverti tokie aktai, kuriuose pilna visokių išlygų, išimčių ir prielaidų, kai už tą patį įstatymo pažeidimą galima skirti visiškai skirtingas bausmes arba net visai išsisukti nuo bausmės.

Didžiausia Lietuvos bėda – vos ne absoliuti nepagarba įstatymui, pradedant sunkvežimio vairuotoju, baigiant ministerijos tarnautoju. Matant šiandienines „įstatymukų“ džiungles, daug kam kyla tik viena mintis: kaip juos „apeiti“ t. y. kaip jų nevykdyti arba net jais pasinaudojant, pateisinti nusikalstamą veiklą. Tokį požiūrį gal ir buvo galima suprasti, kai Lietuvoje veikė okupantų „teisėtvara“. Bet niekur neveda nuostata, kad, atseit, reikia laukti, kol pasikeis dvi-trys naujos kartos, kurios pradės suvokti įstatymo reikšmę. Iš blogų sėklų geri daigai neišauga. Serganti visuomenė negali duoti pakankamai sveikų palikuonių. Todėl ją gydyti reikia dabar, o ne laukti, kad gal pati kaip nors išsikapstys (Jasaitis, 2008, p.12).

Žemės reformos klaidos: didžiausia klaida buvo žemės paveldėtojų būrio išplėtimas iki vaikaičių. Jei būtų buvę apsiribota tik vaikais, žemės reforma būtų buvusi seniai baigta ir ne tokia skausminga, o ūkiai kur kas stambesni ir jų žemė neišmėtyta mažais sklypeliais. Antroji klaida - leidimas persikelti žemę. Trečioji - staigus gamybinių, ypač mechanizacijos, centrų išskaidymas ir išdraskymas (Svirskis, 2008).

Šiuo metu svarbiausi žemės reformos ir kiti darbai:

- Valstybinės žemės ūkio paskirties žemės pardavimas: virš 26 tūkst. asmenų, pageidauja pirkti 450 tūkst. ha žemės; su 5,8 tūkst. asmenimis sudarytos sutartys dėl 75 tūkst. ha valstybinės žemės ūkio paskirties žemės pardavimo.
- Asmeninio ūkio žemės privatizavimas ar įteisinimas naudotis;
- Žemės konsolidacija;
- Apleistų žemių mažinimo priemonių organizavimas.
- Kaimo plėtra ir ateityje turi išlikti BŽŪP dalimi, o ne būti sutapatinta su sanglaudos politika;
- Kaimo plėtros tikslai po 2013 m. turėtų būti struktūrinių pokyčių pagreitinimas, modernizacija, konkurencingumo padidinimas, aprūpinimas aplinkosauginio pobūdžio viešosiomis gėrybėmis ir išsivystymo lygių skirtumo išplėtoje Europoje sumažinimas;

- Ateityje parama turėtų būti orientuota į šeimos ūkius, jų verslą, o didesni projektai remiami mažesniu intensyvumu arba su sąlyga, kad aiškiai prisideda prie aplinkosaugos problemų sprendimo ar teikia visuotinę naudą;
- Tyrimai ir inovacijos išlieka gyvybiškai svarbios siekiant išspręsti aplinkosaugos ir produktyvumo didinimo uždavinius, todėl antrojo ramsčios stiprinimas yra neišvengiama būtinybė (Lietuvos žemės ūkis, 2010).

Lietuvoje tebesitęsia aštri diskusija, kokio dydžio ūkiai gali būti konkurencingi ES rinkoje, kokiuose ūkiuose galima pasiekti aukštesnį darbo našumą ir geresnę produkcijos kokybę. Oficialioji politinė valia palaikė stambiųjų ūkių kūrimo kryptį. Tik tokie ūkiai galėjo gauti SAPARD paramą. Stambiesiems ūkiams teikiama pirmenybė, remiant jų parengtus projektus, kurių įgyvendinimui skiriama ES struktūrinių fondų parama. Ta proga pravartu prisiminti tarpukario Lietuvoje įvykdytą žemės reformą, kurios iniciatoriumi buvo Žemės ūkio ministras, kun. Mykolas Krupavičius. Jo pradėtus darbus tęsė Žemės ūkio ministras, prof. Jonas Aleksa. Žemės reforma panaikino stambiają dvarininkų žemėvaldą, buvo kuriami šeimos ūkiai, formuojamas ūkininkų sluoksnis, netrukus tapęs viena svarbiausių atkurtos nepriklausomos valstybės atramų – pagrindine vidurinės klasės dalimi.

Lietuvos žemės ūkyje po šalies nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. reikėjo ne tik vėl iš naujo suformuoti privatų sektorių, bet ir aprūpinti ūkius moderniomis gamybos priemonėmis. Todėl kaimo politikos priemonės buvo telkiamos žemės ūkiui industrializuoti, laikantis XX a. būdingo požiūrio, kad žemės ūkyje modernūs gali būti tik didieji, masto ekonomiją galintys pasiekti ūkiai. Paramos priemonės turėjo padėti suinteresuoti žmones ūkininkauti ir likti gyventi kaime, taip pat užtikrinti didesnę darbo našumą Lietuvos žemės ūkio sektoriuje (Žalioji knyga, 2010, p. 8). Išsivysčiusių pasaulio valstybių patirtis rodo, kad ir 5, ir 15 hektarų dydžio ūkiai gali būti ekonomiškai ir puikiai atliekantys tiek ekonomines, tiek socialines, tiek kaimo vietovių savitumo išsaugojimo funkcijas (Jasaitis, 2005).

Kovo 11-osios Akto Signataras Eimantas Grakauskas (2008), vienas energingiausių kaimo pertvarkos organizatorių, konstatavo, kad „1991-07-30 šalyje buvo 834 kolūkiai ir 275 tarybiniai ūkiai. LR AT parengus teisinę bazę, <...> per 1992 m. iki 1993 m. pradžios ūkiai buvo reformuoti, <...> privatizuota 80 proc. žemės ūkio įmonių turto, likęs turtas parduotas už jo balansinę vertę, socialinės ir kultūrinės paskirties objektai perduoti vietos savivaldos institucijoms, įsteigta 4279 žemės ūkio bendrovių, vidutiniškai naudojusių po 447 ha žemės ūkio naudmenų ir 71,5 tūkst. šeimos ūkių su vidutinišku 8,9 ha žemės plotu bei 413,1 tūkst. asmeninių pagalbinių (namų valdos) ūkių su 2–3 ha tik naudojimuisi suteiktos žemės sklypais, <...> dalinio privatizavimo įmonių akcijų pasirašymas įvykdytas tik 30 proc.“ (Cit. Knašys, 2009).

2008 m. iš 4279 žemės ūkio bendrovių teliko 267. Viena bendrovių likvidavimosi priežasčių – nepasiteisinusi kolektyvinė nuosavybė. Ūkininkų ūkių skaičius išaugo beveik iki 103 tūkst. Deja, vieno ūkio vidutinis plotas tesudarė apie 13 ha. Pernelyg smulkūs ūkeliai – politinių jėgų priešpriešos dėl agrarinės reformos pasekmė. Dėl valstybės politikos ir ES paramos ūkiai didėja. Ypač sunkia kaimo plėtros kliūtimi tapo iki šiol Lietuvoje nepasiteisinusi ūkių kooperacija (Knašys, 2009). K. Starkevičius (2010) pastebėjo, kad “...deja, sunkiai stumiamės į priekį kooperatyvų judėjime. Kasmet dabar atsiranda po 20–30 naujų kooperatyvų. Tai rodo, kad atsiranda pasitikėjimas kooperatiniu judėjimu ir užsimiršta kolektyvizacijos skriaudos. Šiandien jau gyvuoja per 200 kooperatyvų, deja, daugelis gal ir nežino, kad turime ir nacionalinę programą, suteikdami paramą padengiamo administracinius kaštus, tik mažai dar kas kreipiasi“, – teigia ministras. Lietuvoje 2010 m. 1 ketvirtį Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos įregistruoti 52 mobilūs ūkininkų turgeliai. Turgeliuose dirba Kooperatyvo „Lietuviško ūkio kokybė“ 76 pastoviai prekiaujančių ūkininkų ir 200 sezoninių prekyautojų ūkininkų (žum. inf. 2010-04-22). Svirskio (2009) nuomone, per lėtai besiplėtojantis kooperatinis judėjimas pas mus įgavo „išvirkščiosios kooperacijos“ bruožus. Užuo, kaip yra visame pasaulyje, kad kooperuoti žaliavos gamintojai savo rankose turėtų perdirbamosios pramonės ir prekybos įmones, mūsųose jos valdo kooperatyvus, gaminančius ir tiekiančius jiems žaliavą.

Po nepriklausomybės atkūrimo Lietuvoje viešosios politikos formuotojai paramą sutelkė agrarinio sektoriaus konkurencingumo didinimui, žemės ūkį ir kaimą suvokdami kaip identišką sritį. Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare, Lietuvoje atsirado ir kaimo politikos elementų, tačiau skirstant lėšas tarp priemonių, svarbiausiu prioritetu liko žemės ūkio konkurencingumo didinimas. Tačiau Lietuvos kaimo ekonominiai ir socialiniai pokyčiai, kuriuos lemia globalizacija, žinių kaip pagrindinio ekonomikos augimo veiksnio reikšmės didėjimas bei ūkio struktūros pokyčiai, pereinant šalies ekonomikai į postindustrinį etapą, kelia naujus iššūkius viešosios politikos sprendimams. Svarbūs dabartinio kaimo raidos etapo bruožai yra besikeičianti žemės ūkio vieta kaimo ekonomikoje, padidėjęs darbo jėgos mobilumas, informacinių technologijų bei naujovių naudojimas, išaugusi kaimo rekreacinių išteklių reikšmė ir kaimo kaip gyvenamosios vietos populiarumas (Vidickienė ir Melnikienė, 2008).

Lietuvoje iki šiol tebesiremiama senąja „šakine“ kaimo politikos paradigma. Kartu išlieka ir senasis „taškinių“ kaimo išskyrimo principas, kuomet „kaimu“ vadinamos gyvenvietės, turinčios ne daugiau kaip tam tikrą skaičių gyventojų (pagal Lietuvos Respublikos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymą – tris tūkstančius, o pagal Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. programos priemones

– šešis tūkstančius). Tačiau vientisų teritorijų, sutampančių su kuriuo nors Lietuvos administraciniu-teritoriniu vienetu (apskritimi, savivaldybe, seniūnija), kurios būtų oficialiai vadinamos „kaimiškuoju regionu“, iki šiol nėra (Vidickienė ir Melnikienė, 2008).

Dabartinės savivaldos sistemoje seniūnija yra tas administracinis padalinys, kuris yra arčiausiai vietos bendruomenės. Pagal LR vietos savivaldos įstatymą, „seniūnija yra savivaldybės administracijos struktūrinis teritorinis padalinys, veikiantis tam tikroje savivaldybės teritorijos dalyje. Seniūnijos aptarnaujamos teritorijos ribas savo sprendimu nustato savivaldybės taryba“ (2000), o pagal vietos gyventojų požiūrį seniūnija asocijuojasi su tam tikra teritorija - vietos bendruomenės gyvenamu plotu. S. Nefo (2009) nuomone, seniūnija nėra ta vietos bendruomenė, apie kurią mąstoma funkcionalumo prasme, kadangi dauguma seniūnijų Lietuvoje yra skaitlingos savo gyventojų skaičiumi, didelės teritorijos aspektu, o svarbiausia sudarytos iš kelių ar keliolikos gyvenamųjų vietovių. Tačiau seniūnija, kaip administracinis vietos valdžios padalinys, gali suvaidinti didelį vaidmenį joje esančių gyvenamųjų vietovių - vietos bendruomenių - funkcionavime. Pačios seniūnijos veikimas priklauso nuo kelių veiksnių: vietos valdžios - tarybos, mero, administracijos direktoriaus ir ypač seniūno požiūrio į valdymo decentralizavimą, vietos bendruomenės neformalių lyderių požiūrio į atsakomybės prisiėmimą sprendžiant vietos problemas, vietos bendruomenės vietos politikos supratimo lygio ir nuo praktinės sėkmės vietos bendruomenėje sprendžiant vietos problemas (Nefas, 2009, p.104).

J. Jasaitis (2005, 2008, 2009) pažymi Vakarų valstybių patirtis rodo, kad tikroji savivalda (ypač kaime) prasideda nuo to lygmens, kuriame žmonės vieni kitus pažįsta ir gali pasiūlyti į jos institucijas autoritetingiausias asmenis, atmesdami siaurų interesų grupių statytinius. Daug racionalesnė būtų tokia kaimiškujų vietovių savivaldos schema: seniūnija – valsčius – apskritis. Pirmasis lygmuo – seniūnija (tiesioginiai seniūnų rinkimai), antrasis – valsčiaus, jungiančio apytiksliai nuo 10 iki 20 tūkst. gyventojų, lygmuo, trečiasis – apskritis, atsikratanti jai visai nebūdingo Vyriausybės padalinio vaidmens ir tampanti savivaldos interesus apibendrinančia institucija. Nefunkcionuojant savivaldai, bendruomenės niekada negalės atlikti iniciatyvos „iš apačios į viršų“ skatintojo, pilietinės visuomenės ugdytojo vaidmens

J. Jasaitis (2005) siūlo tokią šių dienų savivaldos grandinę, kurios seniūnijoje – ne daugiau 5, valsčiuje – ne daugiau 20, o apskrityje – ne daugiau 40 tarnautojų, įskaitant tiesiogiai renkamus asmenis: seniūną, valsčiaus viršaitį ir apskrities viršininką. Kompiuteriai ir internetiniai tinklai leidžia efektyviai valdyti informacijos srautus. Keleriopai sumažėja popierinių dokumentų srautas, klientai aptarnaujami, taikant „vieno langelio“ sistemą, t.y. nesiuntinėjant jų po tos pačios įstaigos

padalinius ar kelias įstaigas. Sutelkus pozityvią politinę valią tokią savivaldos schemą galima įdiegti gana operatyviai.

Nefo (2009) nuomone, būtina didinti seniūnijos funkcionalumą, t. y. seniūnija turi būti ne struktūrinis teritorinis padalinys, o filialas, turintis savivaldybės tarybos perduotas juridinio asmens funkcijas ir galintis savarankiškai priimti savarankiškus sprendimus, reikalingus vietos bendruomenei, kartu perduoti tam tikras funkcijas vietos bendruomenių organizuotoms struktūroms, pvz., bendruomenių centrams (Nefas, 2009, p.105).

Trofimišas (2008) pateikė Mečislovo Treinio mintis: pogaibinio kaimo formavimasis – tai XXI amžiaus pasaulinė tendencija. Lietuvoje jo kūrimąsi paskatino kelios priežastys. Pirma, perėjimas iš SSRS erdvės, kur buvo maisto trūkumas, į ES erdvę, kuriai būdingas maisto perteklius. Plėsti žemės ūkį mus niekas neragina, priešingai – skatinamas gamybos siaurinimas. Nekeliamas uždavinys išmaitinti šalį, nes visa tai įgyvendinama vykdant laisvosios rinkos prekybą, kai galima daugelį produktų atsivežti iš kitų šalių pigiau. Vyksta laisvas kapitalo, darbo, prekių judėjimas, garantuojama pasirinkimo laisvė, o kartu sumažėjo parama žemės ūkio gamintojams. Vien per pastaruosius keletą metų savo veiklą nutraukė apie 35 tūkst. ūkininkų ir šeimos ūkių. Vieni gavo ES kompensacijas už ankstyvą pasitraukimą iš prekinės gamybos, kiti bankrutavo.

Mūsų žemės ūkio gamintojas, 1990–1993 m. gamindamas ir tiekdamas produkciją rinkai, faktiškai gerokai primokėjo valgytojui, kad šis ją pirktų. Gamintojas tuo metu daug ką prarado ir dėl to buvo labai sunku viską iš naujo atkurti. Vėliau paramos mastas padidėjo, bet ji, palyginti su kitomis šalimis, tebėra vidutinė (Trofimišas, 2008).

R. Grigo (2009) nuomone, pirmiausia Lietuvos valstybė turi keisti dar iš sovietmečio paveldėtą požiūrį, kad kaimas – tai žemės ūkio produktų tiekėjas. Vyriausybė privalo suvokti, kad kaimas – tai ir lietuvių tautos, ir pačios valstybės užgimimo lopšys; kad kaimo etninės kultūros dėka savo unikalios veidą gali įgyti įvairios modernaus meno atmainos; kad etninės kultūros ir kaimo istorinės atminties gaivinimu gali būti pristabdyti jaunimo emigracijos iš šalies srautai ir t. t. Be gyvybingo, ne tiek gamybinio, kiek dvasinio prasme reanimuojamo kaimo, globalizmo apniktame pasaulyje sunkiau įsivaizduojamas ne tik lietuvių tautos tęstinumas, ne tik šiuolaikinės valstybės tvarumas. Sunkiau yra įsivaizduojamas ir Lietuvos kaip valstybės indėlis į bendruosius tautų ir valstybių namus. Žemės ūkio gamybą ima keisti rekreacinių paslaugų verslas – vienur labiau išplėtotas, kitur – kaip potenciali ateities galimybė (Trofimišas, 2008).

R. Grigas rašo: “Lietuvos kaimas – tos nenuginčijamos šiuolaikinės lietuvių tautos šaknys – tebemaigomas ir šiandien. Dalis to „maigymo“ priklauso objektyvioms, nuo tautos valios

nepriklausančioms, kita dalis – subjektyvioms priežastims. Prie pastarųjų priskiriama mūsų valstybės politika, „užmaišyta“ jau pirmomis po Nepriklausomybės atkūrimo dienomis. Kas kaimo žmones vadino „kolchoznikais“, o koncentruotų, technologiškai pajėgių ūkių vadovus – „predsedateliais“? Suprantama atitinkamai su jais buvo pasielgta: „kolchozninkams“ buvo padalinta po 3 ha, kad „nenustiptu iš bado“, o „predsedateliai“ buvo pavaryti iš savo postų tam, kad neįkainojamas valstybės turtas, sukauptas kaimiečių, būtų kuo greičiau „išparceliuotas“... Šitaip nesiėlgė net tuometinė Vakarų Vokietija, atgavusi Rytų Vokietijos teritoriją: dauguma koncentruotų ūkių paliko, pertvarkė tik jų vadybos modelį. Taip nusprendė patys tų ūkių nariai ir į jų nuomonę buvo įsiklausyta. Dabar mūsų šalyje nebėra net savo kiaulienos, ji perkama ne tik iš Lenkijos, bet ir iš Vokietijos – greičiausiai iš tų pačių koncentruotų ūkių, paverstų akcininkų įmonėmis (Grigas, 2009, p. 11).

Ar visada teisūs beatodairiškai remiantys didelius, „intensyvius“ ūkius, kaip ir pramonės įmones, paslaugų ir kito verslo koncentraciją, taip žlugdydami smulkųjį verslininką - savarankišką, iniciatyvų, morališkai stabilų savo ir šeimos likimo kalvį, pagaliau, savo gimtinės, šalies patriotą, pilietį? Svarbiausia - žmogus, o ne turtai. Ekonomika turi tarnauti žmogui. Ar kas nors gali pasakyti, kas svarbiau - kažkiek pigesnis litras pieno ar žmogaus gyvenimo kokybės pagerėjimas, jo kitų gyvybinių ir intelektualinių poreikių tenkinimas? Darbštumas? Jo ir šeimos dvasinis komfortas? Tautos gyvybingumas ir saugumas? Argi ūkininkų pionierių atkalumas, siekiant atkurti ūkius, nenusipelnę pagarbos ir prisiminimų plunksnos?(Knašys, 2009, p.26).

Visą Europos kaimo politiką daugiau ar mažiau įtakoja radikalūs pasikeitimai žemės ūkyje. Iki 1980-ųjų buvo manoma jog pirmoji kaimo vietovių užduotis – maisto produktų gamyba (tiek visuomenės, tiek politikų nuomone), o kaimo politikos varomoji jėga buvo – maisto produktų gamybos didinimas kaip galima žemesnėmis kainomis. Vėliau, du labai svarbūs įvykiai radikaliai pakeitė šią nuostatą. Pirmasis, ankstyvaisiais 1980-aisiais Europos Sąjungoje, Bendrosios Žemės Ūkio politikos pasekmė buvo žemės ūkio produkcijos perprodukcija. Antrasis, 1989-ųjų geležinės uždangos ir Sovietų Sąjungos žlugimas, kuris sugriovė Sovietų rinką, nuo kurios priklausė Centrinės Europos ūkininkai.

Europos žemės ūkio politika susidūrus su šiais dviem įvykiais, pasikeitė pakankamai greitai, bet skausmingai. Politikos pasikeitimus iššaukia ne tik šie du įvykiai, bet ir kiti faktoriai. Pasaulio prekybos derybos gali priversti Europos Sąjungą sumažinti jos finansinę paramą ūkininkams bei jos eksporto subsidijas maisto produktams. Auga visuomenės susirūpinimas gyvūnų

gerove ūkiuose, galvijų ligomis ir jų galima įtaka žmonių sveikatai, taip pat intensyvios žemdirbystės poveikiu aplinkai.

Pogamybinis kaimas nepakeis visiškai gamybinio kaimo, tačiau gerokai pakeis proporcijas atskiruose regionuose. Tikėtina, kad Vidurio Lietuva išliks intensyvaus ir modernaus žemės ūkio teritorija. Tuo tarpu Rytų Lietuva, neturinti tam objektyvių sąlygų, bet turinti gražų kraštovaizdį, neišvengiamai suks pogamybinio kaimo link (rezidentiniai ūkiai, verslinė rekreacija) (Trofimišas, 2008).

Nors kaime gyvena tik apie 30% mūsų piliečių, tik apie 16-17% dirba žemės ūkyje, tačiau Pagal Lietuvos administracinę teritorinę suskirstymą 2008 m. kaimiškosios vietovės sudaro 97,4% mūsų valstybės teritorijos. Nuo sėkmingos pastarųjų vietovių plėtros itin priklauso valstybės gyventojų socialinė ir ekonominė gerovė, jos tarptautinis pripažinimas, Pagal administracinę – teritorinę paskirstymą apibrėžiančius įstatymus, joms priskiriami vienkiemiai, kaimai, gyvenvietės ir miesteliai, turintys iki 3 tūkst. gyventojų. Vakarų Europos valstybėse – Europos Sąjungos senbuvėse – į „kaimiškųjų vietovių“ kategoriją patenka miesteliai, turintys iki 6 tūkst. gyventojų. Jų niekas netapatina tik su žemės ūkiu. Nesunku suprasti, kokią milžinišką įtaką kaimų ir miestelių bendruomenių veikla gali turėti valstybei.

EP nariai patvirtina daugybę norminių dokumentų, kuriuos į savo teisę privalo perkelti ir Lietuva. Bene ryškiausi: Trečiasis elektros energijos ir dujų paketas bei Klimato kaitos paketas. Nauji ES dokumentai rekomendacinio pobūdžio.

Lietuva turi karčią sovietinės politikos, kuri buvo statoma ant antivertybių pamato, patirtį. Tos antivertybės – tai prievarta, melas ir žmogaus asmens nuvertinimas iki niekingo totalitarinės sistemos ir visagalės kompartijos nieko nereiškiančio sraigtelio. Kovodami už Lietuvos ateitį svajojome, kad laisvoje Lietuvoje politika bus kuriama ant bendražmogiškųjų ir krikščioniškųjų vertybių pagrindo. Per visą okupaciją matė, kaip buvo manipuliuojama sąvokomis ir akivaizdus melas vadinamas tiesa, negalėjome numatyti, kad laisvoje Lietuvoje matysime labai ryškius sovietinio melo recidyvus. Jeigu šiandien paklaustume paties korumpuočiausio politiko apie vertybių prioritetą politikoje, jis tai patvirtintų, tačiau į sąvoką „vertybės“ tikriausiai įdėtų visiškai kitą prasmę. Vis daugėja politikų, kurių vertybės yra bet kokiomis priemonėmis įgyjama nuosavybė ir kitas turtas. Daugelis vertybe laiko neatsakingą laisvę, leidžiančią elgtis pagal savo susikurtos moralės modelį. Panašiai kaip sovietai į visame normaliaame pasaulyje vartojamas sąvokas įdėdavo naują turinį, taip ir šiandien į sąvoką „vertybės“ kartais įdedamas toks turinys, kuris politiką padaro labai nesimpatišką, iš kurios liaudis nieko nesitiki (Tamkevičius, 2007).

V.Muntianas (2007) Tarptautinėje konferencijoje „Vertybės ir politika“ teigė, kad visuotinai pripažintos vertybės turėtų tapti ne tik realiu žmogaus gyvenimo pagrindu, bet ir atsispindėti, anot Aristotelio, „aukščiausiajame mene“ – valstybės valdyme ir vienoje jo pagrindinių dalių – įstatymų leidyboje, Seimo darbe.

Kaimas išgyvena ilga grandine nutįsusių dvasinio gyvenimo (sakralumo) krizę. Dera visiems, politikams ir ne politikams pripažinti, kad Lietuvos kaime vyksta prieštaringi pokyčiai, Briuselio politika, kurią gana uoliai įgyvendina LR Vyriausybė, jau pakirto ne tik vadinamųjų sklypininkų – kaimo daugumos, bet kerta ir stambesniųjų ūkininkų ūkinį ir net dvasinį gyvybingumą. Maža to, turėtų netrukus išaiškėti, kad ženkli geriausių žemių dalis bus atsidūrusi užsieniečių rankose. Kartu tai bus dar vienas smūgis „žemiau bambos“ tradiciniam Lietuvos kaimui, kartu – ir jo savaime puoselėtai lietuviybės kultūrai. Valstybes politikos lygmenyje pasigendama aiškesnių, stabilesnių akcentų (išskyrus kaimo turizmą) dėl kaimo dvasinės kultūros paveldo ir istorinės atminties išsaugojimo (Grigas, 2009).

Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. programoje nurodoma, kad „Kaimo vietovė – kaimas, miestelis ar miestas, kurio gyventojų skaičius neviršija 6 tūkst., išskyrus savivaldybės centrą, jei priemonės aprašyme ar jos įgyvendinimo taisyklėse nenustatyta kitaip“. Toks kaimo apibrėžimas susijęs su tuo, kad Lietuvoje šiuo metu nėra oficialiai priimto regionų skirstymo į kaimiškus ir miestiškus. 1994 m. priimtas LR administracinių vienetų ir jų ribų įstatymas apibrėžia tik gyvenviečių skirstymą į miestus (daugiau nei 3 tūkst. gyventojų), miestelius (nuo 500 iki 3 tūkst. gyventojų) ir kaimus (mažiau nei 500 gyventojų). Statistikos departamentas, teikdamas duomenis apie ekonominę ir socialinę situaciją kaimo / miesto pjūviu, prie kaimo gyvenamųjų vietovių priskiria gyvenvietes, turinčias mažiau kaip 3 tūkst. gyventojų, t. y. miestelius ir kaimus (Žalioji knyga, 2010, p.11).

ES taikomas trimatis skirstymas į kaimo, pusiau kaimo ir miesto regionus. Jį pritaikius Lietuvoje atsiskleistų gana žymūs situacijos skirtumai tarp kaimo ir pusiau kaimo regionų. Kaimo regionais laikomos tos savivaldybės, kur daugiau kaip 50 proc. gyventojų gyvena mažiau nei 3 tūkst. žmonių gyvenvietėse, pusiau kaimo regionais – savivaldybės, kur mažesnėse nei 3 tūkst. žmonių gyvenvietėse gyvena 15–50 proc. visų savivaldybės gyventojų, o miesto regionais – savivaldybės, kur mažesnėse nei 3 tūkst. žmonių gyvenvietėse gyvena mažiau nei 15 proc. visų gyventojų (Žalioji knyga, 2010). Radviliškio rajono savivaldybė priskiriama kaimo regionui.

Anot J. Jasaičio (2008), sąvoką „kaimas“ dažniausiai tradiciškai siejame su agrarinio sektoriaus įvaizdžiu. Išgirdus šį žodį, daugelio vaizduotėje iškyla mažos gyvenvietės arba pavienės

sodybos su prie jų žaliuojančiais sodais bei daržais, besiganantys gyvuliai, vingiuojantys žvyrkeliai ir kukliais darbiniais drabužiais vilkintys žemdirbiai. Viešojoje erdvėje gausu dar iš dvidešimtojo amžiaus pirmosios pusės užsilikusių kaimo gyventojus žeminančių apraiškų. Kaimo gyvenimo būdas tapatinamas su primityvumu, atsilikimu ir uždarmu, o kartais net asocialiu elgesiu: muzikai, juodnugariai, prasigėrę ir panašiai. Kadangi nemažos dalies miestiečių ryšiai su kaimu yra gana fragmentiški, o dalyvaujančių pirminėje žemės ūkio gamyboje ženkliai mažėja, tokia kaimo samprata tebesilaiko netgi tuose visuomenės sluoksniuose, kurių atstovai priiminėja valstybės strateginės plėtros sprendimu”.

Kaimas plačiaja prasme suprantamas kaip visa periferinė šalies teritorija, išskyrus miestus. Lingvistinė žodžio "kaimas" reikšmė – tai valstiečių darbo ir gyvenamoji vieta. Žemėtvarkos ir planavimo veikloje kaimas suprantamas kaip aiškiai ribom nužymėtas žemėvaldos vienetas, turintis atskirą pavadinimą, kaimo žmonių šeimoms priklausantį žemės plotą ir jų bendrą gyvenamąją vietą (gyvenvietę) arba pavienes sodybas. Gyvojoje kalboje ir kai kuriuose etnografinio paveldo išsaugojimo dokumentuose kaimo, kaip žemėtvarkinės struktūros, ir kaimo gyvenvietės, kaip urbanistinės struktūros, sąvokos neskiriamos ir kaimu vadinama tik kaimo žmonių gyvenamoji vieta, t.y. kaimo gyvenvietės teritorija. Lietuvos Respublikos administracinių vienetų ir jų ribų įstatyme kaimo gyvenvietė pavadinta kaimu ir įteisinta kaip valdymo teritorinis vienetas. Kaimo gyvenvietės įvardinimas kaimu yra nelogiškas dalies kaimo tapatinimas su jo visuma (Dėl Saugotinių etnografinių...,2004)

Sąvoką „*kaimo plėtra*“ šiuolaikinėje mokslinėje literatūroje pateikiamos nevienareikšmiškai. Kai kurie autoriai (Ribašauskienė, Uždavinienė, 2002; Poviliūnas, 2002; Treinys, 2005; Armaitienė, Atkočiūnienė, Vidickienė ir kt.), sąvoką „*kaimo plėtra*“ apibūdina kaip procesą, kurį turi vykdyti tam neurbanizuotose vietovėse. Dauguma autorių sutaria dėl esminių kriterijų išreiškiančių „*kaimo*“ sąvoką ir traktuoja, kad kaimas – tai tam tikra teritorija, su gamtos ir žmogaus suformuotu kraštovaizdžiu, tam tikru gyventojų skaičiumi, jų gyvenimo sąlygomis bei kokybe, tam tikromis veiklos kryptimis toje vietovėje, regionine kultūra.

Mokslininkai pabrėžia svarbų ekonominės plėtros vaidmenį, kadangi tai yra svarbiausia bendruomenės plėtros sudedamoji dalis. Ekonominė plėtra aprūpina bendruomenę finansiniais ištekliais, kurie yra būtini norint vystyti kitus bendruomenės aspektus. Ekonominė plėtra apima vis platesnę problemų ratą. Kartu su efektyviu išteklių panaudojimu bei jų augimo užtikrinimu ekonominė plėtra apima politinį ir institucinį mechanizmus, kurie būtini gerinant gyvenimo sąlygas (Šimelevič ir Bagdzevičienė, 2002).

Kaimo politikos tikslas pasikeitė iš “daugiau maisto žemomis kainomis” į tikslą, apimančią žmonių gerovės, ekonomikos bei aplinkos aspektus neurbanizuotose vietovėse. Vis dėlto ūkininkų vizija keičiasi - ateities ūkininkai - tai erdvės skirtos rekreacijai kūrėjai, kultūrinio paveldo sergėtojai. Subalansuotumas siejamas su visomis keturiomis kaimo plėtros “atramomis” – žmonėmis, ekonomika, aplinka bei institucijos. Būtina pagerinti gyvenimo kokybę neurbanizuotose vietovėse, sumažinti jų turtinę, kultūrinę ir politinę atskirtį, stiprinti šių vietovių ryšius su visu valstybės gyvenimu.

Nauju 2007-2013 m. programiniu laikotarpiu rekomenduojama iš esmės toliau naudoti integruotą-centralizuotą ES struktūrinių fondų valdymo sistemą Lietuvoje. Tai leistų, išlaikant ES struktūrinių fondų valdymo patirtį, sukurti tinkamesnę jų administravimo sistemą bei labiau suderinti ES struktūrinių fondų paramos naudojimą ir su nacionaline ekonominės plėtros politika, ir su ES strategijomis.

Lietuva sėkmingai įveikė svarbiausias žemės ūkio sektoriaus restruktūrizavimo ir modernizavimo problemas: darbo našumas Lietuvos žemės ūkyje augo daug sparčiau nei kitose ūkio šakose ir buvo išvengta pagrindinės grėsmės – masinio kaimo gyventojų kraustymosi į miestą. Įsigiję modernios žemės dirbimo technikos, stambesnieji ūkiai plėtė dirbamos žemės plotus. Lietuvos statistikos departamento tyrimo duomenimis, vien per 2005–2007 m. laikotarpį per 100 ha turinčių ūkių grupės naudojamas žemės ūkio naudmenų plotas išaugo 19 proc., nors bendras ūkių naudojamas žemės naudmenų plotas šalyje sumažėjo 5 proc. Pastebimas žemdirbių ir kaimo gyventojų pajamų augimas (2006–2007 m. žemdirbių namų ūkių pajamos buvo netgi didesnės už miestiečių) leido per visą nepriklausomybės laikotarpį kaimo gyventojų dalį išlaikyti labai stabilią. Lietuvos kaimo gyventojų dalis visą laiką sudarė trečdalį visų šalies gyventojų (Žalioji knyga, 2010, p.9).

Skirtingai nei Lietuvoje, ES kaimo politikos objektas yra ne atskiros gyvenvietės, bet administraciniai - teritoriniai regionai, kurie skirstomi į kaimiškus ir pusiau kaimiškus. Tai leidžia kompleksiščiau spręsti ūkinės veiklos ir kaimo gyventojų gyvenimo kokybės gerinimo problemas. Ypač tai svarbu, išdėstant įvairius viešosios infrastruktūros objektus (mokyklas, sveikatos apsaugos ir valdžios įstaigas) tinklo principu. Kaimiškų regionų išskyrimas taip pat leidžia tolygiau teritorijoje paskirstyti viešuosius išteklius, gerinant kelių būklę, aprūpinant regioną naujausiomis informacinėmis ir ryšio technologijomis, įrengiant vandenvals, melioracijos ir pan. įrengimus (Žalioji knyga, 2010, p.11).

Lietuvoje, skirstant teritoriją į kaimą ir miestą, šiuo metu remiamasi ne regioniniu, bet iš atskirų taškų – gyvenviečių – susidedančiu kaimo apibrėžimu. Iki stojimo į ES kaimo politikos priemonės buvo finansuojamos tik iš nacionalinio biudžeto ir atitiko tokią Lietuvos kaimo viziją, kokią ją įsivaizdavo nacionalinės politikos kūrėjai. Prasidėjus pasiruošimo narystei ES laikotarpiui, kaimo politikos kryptis ir paramos mastą ėmė lemti ES prioritetai, formuojami remiantis ES šalių kaimo ir žemės ūkio raida bei politikos patyrimu. Nuo 2007m. ES paramos sistemos modelis apima dvi pagrindines sritis:

1) žemės ūkio produkcijos gamintojų rėmimą tiesioginėmis išmokomis ir taikant inkos reguliavimo priemones, tokias kaip pieno kvotos, intervenciniai supirkimai ir pan.,

2) kaimo raidos skatinimą įvairiomis tikslinėmis žemės ūkio konkurencingumo, aplinkosaugos ir kaimo ekonomikos įvairinimo bei socialinio gyvenimo aktyvinimo priemonėmis. Didžioji dalis lėšų šiam modeliui įgyvendinti iki 2013 m. skiriama iš ES fondų.

Iki šiol pagrindinis Lietuvos išskirtinumas buvo susijęs su būtinybe įgyvendinti žemės gražinimo procesą ir pertvarkyti iš Sovietų Sąjungos paveldėtą ūkininkavimo būdą, nes daugumos ES šalių žemės ūkis seniai veikia pagal rinkos ekonomikos dėsnius, privatus agrarinis sektorius buvo ne tik senosiose ES narėse, bet ir dalyje naujųjų, pvz., Lenkijoje, Vengrijoje (Žalioji knyga, 2010, p.8).

Daugiau kaip 56 % 27 Europos Sąjungos (ES) valstybių narių gyventojų gyvena kaimo vietovėse, užimančiose 91 % teritorijos, todėl kaimo plėtra yra gyvybiškai svarbi politikos sritis. Ūkininkavimas ir miškininkystė tebėra labai svarbūs naudojant ES kaimo vietovių žemę ir valdant gamtos išteklius. Be to, šios sritys svarbios didinant kaimo bendruomenių ekonominę įvairovę. Todėl ES kaimo plėtros politikos stiprinimas yra visos ES prioritetas (Kaimo plėtros politika, 2008).

Teoriškai ES valstybės narės galėtų nuspręsti ir vykdyti visiškai savarankišką kaimo plėtros politiką. Vis dėlto tai įgyvendinti praktiškai sunkiai pavyktų. Ne visos ES šalys galėtų skirti pakankamai lėšų reikiamai politikai vykdyti. Be to, daugelis klausimų, sprendžiamų vykdančiam kaimo plėtros politiką, yra aktualūs daugeliui žmonių, o ne tik tam tikrai valstybei ar regionui (pavyzdžiui, tarša yra daugelio šalių problema, o aplinkos tausojimas apskritai tapo Europos ir tarptautinis reikalas). Kaimo plėtros politika susijusi ir su kitų rūšių politika, rengiama ES lygmeniu. Todėl ES vykdo bendrą kaimo plėtros politiką. Nepaisant to, nemažai atsakomybės už ją tenka atskiroms valstybėms narėms ir regionams. Ši politika iš dalies finansuojama iš ES biudžeto. Kitą dalį lėšų skiria valstybės narės ir regionai (Kaimo plėtros politika, 2008).

Šiuo metu kaimo politika Europoje sparčiai keičiasi. Ilgainiui iš daugelio atokesnių, labiau nutolusių arba kalnuotų Europos kaimo regionų išvyko ne maža dalis gyventojų. Šis procesas tęsiasi

ir dabar. Tokių vietovių ekonominė padėtis yra silpna, sąstingio būsenoje. Didžiausia problema šiose teritorijose – kaip išlaikyti jaunus gyventojus. Sudėtinga patenkinti visuomenės poreikius: jauni žmonės linkę išvykti iš šių vietovių. Priešinga situacija yra tose kaimo vietovėse, kurios yra arti miestų. Šios vietovės greitai keičia savo senąjį įvaizdį: miesto darbuotojai šiuose regionuose ieško sau naujų gyvenamųjų namų, miesto kompanijos išsikelia į žaliuojančių laukų vietoves.

ES regioninės politikos esmė – parama iš ES biudžeto skurdesniems regionams ir gyventojams. Išmokos naudojamos plėtrai atsiliekančiuose regionuose skatinti, senoms pramonės zonoms pertvarkyti, teikti pagalbą darbo ieškančiam jaunimui ir ilgalaikiams bedarbiams, paramą ūkiams modernizuoti ir ne tokias palankias sąlygas turinčioms kaimo vietovėms remti. Dėl Europos Sąjungos finansuojamų struktūrinių programų ES valstybės gali suvienodinti savo ekonomikas, o tai padeda efektyviau įgyvendinti ekonominę ir pinigų sąjungą (Regioninė politika, 2009). K. Starkevičius patikino, kad ir toliau bus dirbama dėl tiesioginių išmokų suvienodinimo visose ES valstybėse bei to, kad po 2013 metų ES parama ūkininkams ir toliau būtų garantuota (ŽŪM inf. 2010-04-22)..

1.1. Neurbanizuotų ir iš dalies urbanizuotų vietovių vaidmuo poindustrinėje visuomenėje

Dvidešimt pirmasis amžius apibūdinamas kaip poindustrinis ekonomikos raidos etapas, kuriame žmonės atsidūrė visai kitomis vertybėmis, lyginant su industrine epocha, pagrįstame pasaulyje. Vienas iš ryškiausių naujojo tūkstantmečio kaimo bruožų, kurį sutartinai pabrėžia daugelis ekspertų – mažėjantis žemės ūkio vaidmuo ekonomikoje. Jei, industrinėje epochoje žemės ūkiui tekdavo konkuruoti tik su pramone, tai poindustrinėje epochoje atsiranda kitas svarbus konkurentas – paslaugų sektorius, dar labiau sumažinantis žemės ūkio gaminamą produkcijos dalį visoje ūkio struktūroje (Kuliešis ir Vidickienė, 2008, p.92)

Ekonominiai ir socialiniai procesai, sąlygojantys poindustrinės visuomenės formavimąsi, išesmės keičia neurbanizuotų vietovių vaidmenį. Modernizuojami keliai, greitaeigių transporto priemonių plitimas, ypač naujųjų informacinių technologijų panaudojimas atveria naujas šių vietovių galimybes dalyvauti ūkio plėtroje tiek valstybiniu, tiek ir tarptautiniu lygmeniu. Nauji verslo centrai gali būti steigiami visur, kur tik yra prieiga prie greitojo interneto ir patogus susisiekimasis. Dėl to radikaliai turėtų keistis kaimo gyventojų struktūra, formuotis naujos šių vietovių funkcijos (Jasaitis, 2006). Naujos informacinės technologijos atveria galimybes tiek pramonės objektus, tiek paslaugas teikiančias įmones išdėstyti tolygiau visoje valstybės teritorijoje, o darbuotojams nebūtina

apsigyventi netoli darbovietės. Tam reikia modernizuoti kelių tinklą, nutiesti miestų aplinkkelius. Mažiausiai 2-3 km. pločio pakelės juosta galėtų tapti pusiau urbanizuota. Joje nutiesti vietinio naudojimo kietą dangą turintys keliai su šalia einančiomis komunikacijomis (elektros tiekimo linijos, vandentiekio ir nuotekų trasos), o žemė išdalinta 20- 30 arų iki 1 ha sklypais, atstumas tarp gretimų sodybų – nuo 50 iki 100 metrų. Sodybos pastatytos ne prie pat kelio, o kiek atokiau. Savininkų nuožiūra suformuoti priekinis ir užpakalinis kiemas, sodas, šeimos poilsio aikštelė, plaukymo baseinas, sportinės mankštos įrenginiai ir kt. Tai suteiktų geresnes gyvenimo ir vaikų auklėjimo sąlygas.

Socioekonominiai procesai, šiuo metu vykstantys mūsų šalyje, yra beveik absoliučiai priešingi šiuolaikinėms išsivysčiusių valstybių demokratinės plėtros nuostatoms ir tendencijoms. Lietuvos statistikos departamentas jau yra priverstas įvesti naują kategoriją RAT (retai apgyventos teritorijos) (Jasaitis, 2009). To dar maža, visos tos teritorijos pažeistos didelės depopuliacijos (apie 5 procentus per metus). Tai jau priešmirtinis signalas! (Kalytis, 2008). Nors įvairių šaltinių pateikiami duomenys yra gana skirtingi, tačiau visiškai pagrįstai galima teigti, kad per pastaruosius du dešimtmečius netekome daugiau kaip pusės milijono savo piliečių, t. y. aktyviausios gyventojų dalies, mokesčių mokėtojų. Masiškai uždarinėjamos kaimo gyvenviečių ir nedidelių miestelių mokyklos, medicinos įstaigos ir kultūros centrai, viešosios tvarkos apsaugos įstaigos. Todėl iš šių vietovių išsikelia jaunos šeimos. Buvę kaimiškųjų vietovių specialistai priversti pamiršti savo diplomus bei profesinę patirtį ir ieškotis bet kokio, net nekvalifikuoto darbo. Daugelis kaimo gyventojų priversti pasirinkti emigranto dalį, o jų vaikai lieka beglobiais arba paliktais giminaičių priežiūrai (Jasaitis, 2009).

Pagal Šiaulių universitete parengtą teorinį modelį ir metodologinę nuostatą neurbanizuotos arba iš dalies urbanizuotos atokesnes vietovės traktuojamos kaip neatskiriama valstybės vieningos gyvybinės erdvės dalis. Kategoriškai atsisakoma pasenusio, šiuolaikinių plėtros tendencijų nebeatitinkančio valstybės teritorijos skirstymo į „centrą“ ir „provincijas“. Tokia nuostata galėjo būti pateisinama, kol arklinis transportas ir dviratis buvo pagrindinės susisiekimo priemonės, o išorinė informacija gyventojus pasiekdavo per laiškininkus. Dabar, kai į Nacionalinį operos ir baleto teatrą ar parodų centrą iš tolimiausios seniūnijos galima atvažiuoti per 3,5–4 val., o visos naujienos internetu sklinda akimirksniu, vadinamasis tradicinis skirstymas nebeteko jokios prasmės. Jau tik sarkastišką juoką gali sukelti „miestiečio“, gyvenančio blokinio daugiabučio namo 2–3 kambarių „dėžutėje“ ir dirbančio eilinį samdomą darbą viešojo sektoriaus įmonėje ar įstaigoje, pretenzijos

jaustis pranašesniu už privačios sodybos arba nuosavo ūkio savininką, gyvenantį „už miesto“ (Jasaitis, 2009).

Vidickienė (2007) teigia, kad Lietuvos kaime, kaip ir visur pasaulyje, vyksta esminiai socialiniai, ekonominiai ir kultūriniai pokyčiai. XX a. antrojoje pusėje visam pasauliui bendros kaimo problemos, susijusios su masine migracija iš kaimo į miestą, kaimo gyventojų pajamų mažėjimu, naujų technologijų dėka darosi vis mažiau grėsmingos. Visuomenei žengiant į naują – poindustrinį – etapą, kai ūkio struktūroje ima vyruoti ne pramonė, bet paslaugų sektorius, atsiranda visai kiti veiklos sėkmės veiksniai. Svarbiausiu sėkmės veiksmiu naujajame ekonomikos ir visuomenės vystymosi etape laikomos žinios. Pagal tai pasirinktas ir dažniausiai pastaruoju metu naudojamas poindustrinio etapo pavadinimas, vadinant jį ne „paslaugų visuomene“, bet „žinių visuomene“. Tačiau be pagrindinio sėkmės veiksnio – žinių – poindustriniame etape pasireiškia daug kitų naujų bruožų. Kad poindustrinės ekonomikos naujieji bruožai imtų tarnauti kaimo gerovei, jie turi būti aiškiai apibūdinti ir suvokti. Taigi, ar kitą dešimtmetį situacija taps palanki kaimui, labai priklauso nuo to, kiek kaimo politikos formuotojai sugebės persiorientuoti ir pakoreguoti bei papildyti industrinei epochai būdingus kaimo vystymo tikslus ir metodus žinių visuomenei pritaikytais instrumentais.

UNESCO ir kitų tarptautinių kultūros organizacijų ekspertų vertinimu, Lietuva dar daug kur yra išlaikiusi unikalius kaimo bruožus, kiekvienam regionui būdingas sodybų planavimo, gyvenamųjų ir ūkinių pastatų architektūros ypatybes. Lietuvoje yra 43 kaimai, išsaugoję istorinį arba kultūrinį paveldą. Ypač vertinamas medinis paveldas, kuris dėl savo unikalios statybos technikos bei dekorų formų laikomas ne tik tautine, bet ir Europos vertybe. Taip pat kaimiškose teritorijose išsikūrę 59 saugomi dvarai, parkai ir sodai (Žalioji knyga, 2010, p. 23).

Siekis išsaugoti gamtos, istorijos ir kultūros vertybes bei dauguma kitų naujųjų XXI a. idėjų apie idealaus ateities gyvenimo būdą kaime integruojasi pasauliniame ekologinių gyvenviečių kūrimosi judėjime. Tarptautinės organizacijos „Globalus eko-bendruomenių tinklas“ teigimu, šiuo metu veikia apie 40 tūkst. ekologinių gyvenviečių 40-yje pasaulio šalių. Šis judėjimas vis dažniau sulaukia valstybės paramos, pvz., Didžiosios Britanijos Vyriausybė 2009 m. patvirtino 4 naujų ekologinių miestelių statybos programą. Ekologiniai kaimai - XXI a. visuomenės fenomenas. Nors juose ir panaudojamas istorinis patyrimas, gyvenimas ekologiniame kaime jokių būdu nereiškia grįžimo prie tradicinio valstietiško gyvenimo būdo. Dauguma technologijų, kuriomis remiasi ekologinės gyvenvietės, atsirado vos prieš 20 metų (Žalioji knyga, 2010, p. 23).

Vidickienė (2007) teigia, kad priešingai nei industrinėje epochoje, žinių visuomenėje ekonominės ir technologinės naujovės yra palankesnės kaimo nei miesto gyventojams. Dėl transporto plėtros kaimo gyventojai vis lengviau ir pigiau nukeliauja didelius atstumus, miestiečiai dūsta transporto spūstyse. Darbo vietos vis dažniau persikelia į verslo aplinką ir gyvenamąjį būstą, taigi darosi nebesvarbu gyventi arti darbovietės. Kartu vis labiau populiarėja gyvenimo stilius, orientuotas į kaimišką aplinką, tiek dėl jos rekreacinių galimybių, tiek dėl bendravimo ypatumų. Visi šie pasikeitimai leidžia optimistiškai žiūrėti į kaimo ateitį.

Tačiau, kad visi šie kaimui palankūs poindustrinės visuomenės pasikeitimai būtų kuo labiau panaudoti, būtinos specialios viešojo valdymo priemonės. Norint atsižvelgti į kaimiškųjų teritorijų specifiškumą, svarbu keisti funkcinę kaimo politikos paradigmą į teritorinę, laikai, kuomet sąvokos „žemės ūkis“ ir „kaimas“ buvo laikomos beveik sinonimais, pasibaigė. Tai reikalauja iš esmės peržiūrėti žemės ūkio vaidmens svarbą kaimo politikoje.

Kaimo vietovės deagrarizacija – žemės ūkio žaliavinio sektoriaus dalies mažėjimas kaimo sistemoje – reiškiny, būdingas visoms industrinėms ir poindustrinėms šalims, pasireiškiantis ne vienu laiku ir nevienodu tempu. Dabarties Lietuvos sąlygomis kaimo deagrarizacija būna 2-ų formų:

a) kompensuojama – kai kiti kaimo veiklų sektoriai „užpildo“ mažėjančio žemės ūkio sektoriaus vietą,

b) nekompensuojama – kai, mažėjant žemės ūkio gamybai, kiti kaimo veiklos sektoriai neužpildo atsiradusio ekonominio ir socialinio vakuumo kuriant toje vietovėje tiek privačiąsias, tiek viešąsias gėrybes. Ši situacija nekompensuotos deagrarizacijos vietovėje sukelia ekonominę, socialinę, kultūrinę ir gamtosauginę degradaciją (Treinys, Vinciūnienė, Vazonis, Janušauskaitė, 2006, p.8).

Anot J. Jasaičio (2007), ūkinės veiklos diversifikaciją sąlygoja politiniai ir ekonominiai pokyčiai:

1) poindustrinėje visuomenėje miestai praranda ekonomikos plėtros monopolį. Pereinama nuo stambiųjų įmonių prie specializuotų filialų sistemos;

2) įmonių pastatai surenkami iš lengvų konstrukcijų. Esant reikalui, tokius pastatus galima greitai perkelti į kitą vietą;

3) pažangiausias technologijas naudojančios įmonės kuriamos užmiesčiuose, kuriuose patogus susisiekimas, nėra pašalinės vibracijos ir mažesnis oro užterštumas;

4) naujųjų informacinių technologijų dėka daugėja profesinės veiklos sričių, kuriomis galima užsiimti savo namuose. Tai ekonomikos ir verslo konsultacijos, vertimai, kelionių aptarnavimas, internetinė prekyba ir kt.;

1.2. Daugiafunkcinė ekonominė veikla kaimiškiose vietovėse

Kaimo plėtros idėjų raidos Lietuvoje tyrimai paremti M. Treinio ir A. Baleženčio suformuotais kaimo plėtros teoriniais principais, pagal kuriuos kaimo plėtra – daugiamatis reiškinys, kurį sudaro keturios dimensijos: ekonominė, socialinė, aplinkosauginė, mentalinė (etnokultūros) (Lazarevaitė ir kt., 2006)

Aptardamas europietiškaį modelį (EŽŪM), M. Treinys (2006) pažymi, kad konceptualūs jo bruožai yra tvarus, daugiafunkcinis žemės ūkis ir daugiasektorinė kaimo plėtra. Viena išskirtinių šio modelio ypatybių yra jo plėtotė nedideliuose šeimos ūkiuose, turinčiuose ilgą privačios nuosavybės raidos istoriją. Europietiškam žemės ūkio modeliui (EŽŪM) būdingas dėmesys kaimo paveldui, sustiprėjusi žemdirbių ekologinė sąmonė, didėjantis maisto produktų etikos gyvulių gerovės suvokimas. EŽŪM modelį propaguojantys mokslininkai kaimo vietovėse sukurtas vertybes siūlo skirstyti į dvi dalis:

a) vidaus ir užsienio rinkai teikiamos privataus vartojimo vertybės, už kurias gamintojui kompensuojama rinkoje,

b) viešojo (visuomeninio) vartojimo vertybės, susijusios su papildomais gamintojo kaštais, kurie rinkoje nekompensuojami, todėl turėtų būti visuomenės padengiami kaip neprekinės, tačiau jos gyvenimo kokybei būtinos vertybės.

Pagrindinė neurbanizuotų vietovių plėtros strateginė kryptis – jų ekonominės veiklos įvairinimas. Pagrindinės šios plėtros kliūtys: šiuolaikines socioekonominės raidos tendencijas ignoruojantis požiūris į kaimą bei jo gyventojus ir vienpusė orientacija į stambųjį agrarinį verslą (Dužinskas, Ratkevičienė, Jasaitis, 2007). ŠU kaimo plėtros tyrimų centro tyrimai rodo, kad perspektyviausiomis, ypatingų sąnaudų nereikalaujančiomis neagrarinio verslo sritimis galėtų tapti viešojo maitinimo įstaigų, vaikų ir paauglių papildomo ugdymo, relaksacijos, rehabilitacijos ir sporto centrų, nedidelių šeimyninių viešbučių plėtra, amatininkų veiklos skatinimas. Tokiose įmonėse sau patrauklaus darbo galėtų rasti įvairų profesinį pasirengimą įgijęs jaunimas.

Poindustrinėje ekonomikoje, kur svarbiausias vaidmuo tenka paslaugų sektoriui, kaimas turi

savų pranašumų prieš miestą. Čia sukaupti gamtiniai ir kultūriniai ištekliai turi didžiulę vertę ne tik šių vietovių gyventojams, bet ir visai visuomenei (Vidickienė, 2007).

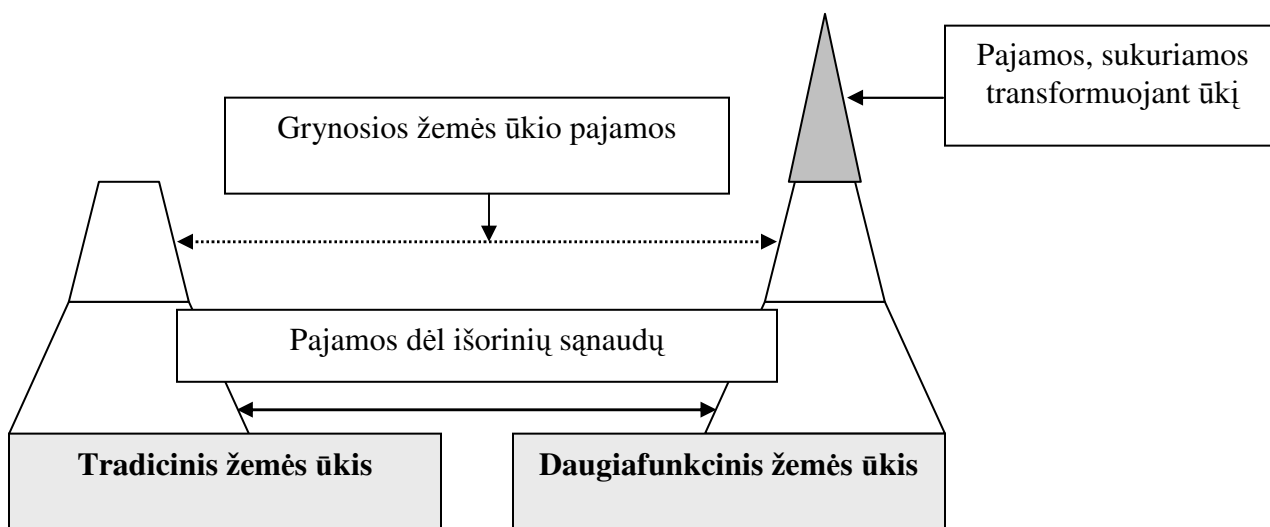
Sėkmingos substitucijos atveju ne žemės ūkio sektorius kaime „pavadoja“ žemdirbius ne tik kurdamas prekes gėrybes, bet ir perimdamas viešųjų gėrybių kūrimo funkciją. Tačiau nesėkmingos substitucijos atveju – sunykus žemės ūkio sektoriui, sunyksta ne tik privačiųjų, bet ir viešųjų gėrybių kūrimo sistema, o kaimo vietovė įvairiais aspektais (ekonominiu, socialiniu, gamtosauginiu, etnokultūriniu) degraduoja. Sutinkant su nuostata, kad kaimo deagrarizacija yra negrįžtamas procesas, būtina daugiafunkciškumo požiūriu tirti visas kaimo veiklas ir skatinti visas pozityvias raiškas, susijusias tiek su kaimo prekybine funkcija, tiek su viešųjų gėrybių kūrimu (Treinys ir kt. 2006).

Neagrarinių veiklos sričių plėtra Lietuvos neurbanizuotose vietovėse tik prasideda. Nors pastaraisiais metais asmenų, plėtojančių privatų neagrarinį verslą, sparčiai daugėja, tačiau didžioji tiek gamtos, tiek žmonių išteklių dalis jame dar nepanaudojama. Tai sąlygoja nemažos gyventojų dalies skurdą ir gyvenviečių ištuštėjimą. Gyventojų skaičiaus mažėjimą neišvengiamai lydi paslaugų sferos nykimas – švietimo, sveikatos apsaugos, kultūros įstaigų uždarymas, asocialaus elgesio apraiškų plitimas (Dužinskas ir kt., 2007). Ryškėjanti Lietuvos kaimo vietovių deagrarizacija jo vykdomų funkcijų problemą verčia nagrinėti ne vien žemės ūkio požiūriu (kada kaimas ir žemės ūkio sektorius – praktiškai beveik sutampantys objektai), bet ieškant daugiafunkciškumo visose kaimo veiklose (Treinys ir kt., 2006).

Daugiafunkcinis ūkininkavimas turi daugybę privalumų. Visų pirma, jis leidžia vystyti veiklą, naudojant daug mažiau finansinių išteklių, nes taikomos tokios technologijos, kurios natūraliais būdais atkuria ir palaiko dirvožemio derlingumą ir nereikalauja daug trąšų ir kitų gamtai kenksmingų chemikalų bei įrengimų jiems paskleisti (permakultūra, agromiškininkystė, ekologinė žemdirbystė ir pan.). Ūkininko turimi gamtiniai ištekliai išnaudojami ne tik tiesioginei žemės ūkio veiklai, bet ir vėjo ar vandens energijai gaminti, žuvivaisai, agroturizmui, miškininkystei, papildomos pajamos gaunamos, atliekant kraštovaizdžio tvarkymo ir išsaugojimo darbus. Antras svarbus privalumas yra tai, kad orientacija į vietinę rinką sukuria tiesioginius ryšius su vartotojais ir taip mažina riziką nerealizuoti pagamintos produkcijos bei leidžia gauti didesnę kainą, kuri mažėja proporcingai tarpininkų skaičiaus augimui. Trečia, paveldintiems tėvų ūkį jauniems žmonėms netenka atsisakyti savo svajonių padaryti karjerą kitose veiklos srityse. Pasirinkę daugiafunkcinį ūkininkavimo būdą, jie gali pritaikyti čia įvairiausią išsilavinimą, pvz., farmacininkas ar gydytojas gali derinti savo profesiją su vaistažolių auginimu. Ūkininkų turimos žinios apie žemės ūkį taip pat gali būti panaudojamos, teikiant

konsultacijas, projektavimo darbuose, žurnalistikoje ir pan. Tiesioginės veiklos žemės ūkyje derinimas su įvairiomis kitomis veiklomis, atitinkančiomis konkretaus ūkininko ir jo šeimos narių sugebėjimus ir pomėgius, leidžia daug geriau realizuoti ūkininkų socialinio bendravimo poreikius.

Dėl visų paminėtų savybių daugiafunkcinė žemės ūkio veikla tampa ypač patraukli jauniems žmonėms. Tačiau Lietuvoje tokių ūkininkų, sąmoningai siekiančių gauti pajamų bent iš 3-5 skirtingų veiklų, susijusių su žemės ūkiu, ir derinančių ūkininkavimą su kitomis profesijomis, būrys dar labai negausus. Galbūt ateityje reikėtų daugiau priemonių, nukreipiančių naudoti susietos diversifikacijos strategiją žemės ūkyje, ir taip ne tik paskatinti jaunimą pratęsti šeimos tradiciją ūkininkauti, bet ir plėtoti inovacijų, pagrįstų kitų profesijų žiniomis, taikymą Lietuvos žemės ūkyje bei mažinti gamtą alinančio intensyvaus ūkininkavimo mastus (Žalioji knyga, 2010, p.20).

1 pav. Tradicinio ir daugiafunkcinio žemės ūkio santykis kaimo plėtroje

Šaltinis: Lazarevaitė, L., Raupelienė, A., Perkumienė, D. (2006). Šiuolaikinių kaimo plėtros idėjų pritaikymas Lietuvoje. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. Mokslo straipsnių rinkinys. Kaunas: Lietuvos žemės ūkio universitetas, p. 121.

Belgijoje, Nyderlanduose ir kt. ES šalyse konvencinio ūkio transformavimas kiekybine, kokybine bei infrastruktūrine linkme laikomas perėjimu į daugiafunkcinį žemės ūkį, nes, be gaminamų privataus vartojimo vertybių (maisto ir pluošto žaliavos, perdirbamų produktų), kuriamos viešojo (visuomeninio) vartojimo vertybės: švarus oras, vanduo, saugoma biota ir genetinės medžiagos įvairovė, formuojamas ir saugomas kultūrinis kraštovaizdis, o ūkio tikslai ir funkcijos yra tarpusavyje susijusios, akivaizdus jų tapatumas. Belgijoje, taip pat Nyderlanduose ir kitose ES šalyse teigiamų kiekybinių ir kokybinių procesų.

Igyvendinant kaimo daugiafunkcionalumo idėją ypač svarbi LEADER + programa. Siekiant šios programos pagrindinių tikslų – išsaugoti gamtinį ir kultūrinį paveldą, pagerinti darbo sąlygas, kurti naujas darbo vietas, ugdant bendruomenių organizacinius gebėjimus –galima sukurti gyvybingą, patrauklią aplinką kūrybingiems ir versliems žmonėms. Lietuvoje norint pasiekti subordinaciją tarp kaimo ir regioninės plėtros svarbi Bendrajame programavimo dokumente (2004–2006 m.) LEADER+ pobūdžio priemonėje numatyta paramos koncentravimo kryptis – teritoriniu pagrindu integruotų kaimo plėtros strategijų rengimas.

Pasinaudojant Europos Sąjungos lėšomis pagal 2007–2013 m. Žmogiškųjų išteklių veiksmų programos 1 prioriteto „Kokybiškas užimtumas ir socialinė aprėptis“ VP1-1.1-SADM-09-V priemonę „Kaimo vietovių darbo jėgos persiorientavimas iš žemės ūkio į kitas veiklas“, Lietuvoje įgyvendinamas projektas „Kaimo vietovių darbo jėgos persiorientavimo iš žemės ūkio į kitas veiklas skatinimas Lietuvoje“. Tai unikali, nauja ir nemokama galimybė kaimo gyventojams, norintiems pasitraukti iš žemės ūkio arba papildomai imtis su žemės ūkiu tiesiogiai nesusijusio verslo, pakeisti savo veiklą, įgyti naują specialybę, įgauti žinių. Projektui skirta 30.600.000 litų. Projektas Šiaulių apskrityje nevykdomas (Kaimo vietovių darbo jėgos persiorientavimo iš žemės ūkio į kitas veiklas skatinimas Lietuvoje, 2010).

1.3. Ūkinės veiklos įvairinimas neurbanizuotose ir atokesnėse vietovėse

Per keletą pastarųjų dešimtmečių kaimišųjų vietovių vaidmuo pasaulyje kardinaliai pasikeitė. Asmenys, tiesiogiai dalyvaujantys pirminėje agrarinėje veikloje, t.y. žemdirbiai, Jungtinėje Karalystėje sudaro nepilnus 3 proc. šios valstybės gyventojų. Kitose ES-15 šalyse jų skaičius svyruoja tarp 4–6 proc. Lietuvoje šis rodiklis kol kas siekia apytiksliai 9–10 proc., nes mūsų šalies agrarinės veiklos darbo našumas dar gerokai mažesnis. Tai sąlygoja ne tik istorinės aplinkybės, nesusiformavusios šiuolaikinio privataus agrarinio sektoriaus tradicijos, nepakankamas darbuotojų profesinis pasirengimas, bet ir nemoderni techninė bazė. Pavyzdžiui, į Lietuvą atvežama gana nedaug mažagabaritinės žemės ūkio technikos, skirtos smulkiems šeimos ūkiams, ši technika Lietuvoje labai brangiai kainuoja. Žemės ūkio technikos pardavėjai daugiausiai orientuojasi tik į stambius, „latifundinius“ ūkius. Lietuvoje vis dar jaučiama tendencija atkurti „kolektyvinius ūkius“, tik dabar jau turinčius privačius savininkus.

Kaime pagamintos gėrybės nėra vien grūdai ir mėsa. Tai ir kaimo aplinka, sodybos, kraštovaizdis, kaimo vietovės.. Būtina siekti, kad ir šios gėrybės būtų konkurencingos, patrauklios

gyventi ir turistams apsilankyti. Konkurencingumu šia plačiąja prasme kraštas labai atsilieka nuo pažangiausių kaimynų. Pažangiuose kraštuose, jei mažas ūkis neduoda pajamų, žmonės nemeta sutvarkytų sodybų, jie randa darbą kitose srityse. O mūsų sodybos nyksta, vaiką į miestus, užsienį arba degradoja. Dauguma sodybų išnyks, liks tuštuma. Kaime mažėja žmonių, nyksta kaimo gamtinė, kultūrinė aplinka.

Ūkinės veiklos plėtra pirmiausia reiškia žemės ūkio modernizavimą, naujų technologijų diegimą, naujų produktų gamybą ir rinkų šiai produkcijai paiešką. Lietuvos žemės ūkio universiteto prof. Mečislovas Treinys jau ne vieną kartą yra perspėjęs apie stambiosios latifundinės žemėvaldos pavojus gamtai ir visuomenei.. Išsivysčiusių pasaulio valstybių patirtis rodo, kad ir 5, ir 15 hektarų dydžio ūkiai gali būti ekonomiškai ir puikiai atliekantys tiek ekonomines, tiek socialines, tiek kaimo vietovių savitumo išsaugojimo funkcijas. Niekas šiandien nesiruošia ginti primityvaus, pusiau natūrinio ūkio, kuriame tebenaudojami šimtamečio senumo įrankiai vien todėl, kad jo savininkas neturi kitų galimybių ar kitokios ūkininkavimo sampratos. Yra sukurta pakankamai įvairių žemės ūkio mašinų ir modernių technologijų, puikiausiai pritaikomų nedideliuose ūkiuose. Tačiau ši technika nepasieks sodiečių, jei nebus jiems palankios politinės valios. Be aktyvaus pačių kaimo bendruomenių reikalavimo ji neatsiras.

Lietuvos kaimiškiesiems regionams labai svarbi turizmo plėtra. Anot Dapkaus ir Gaižauskienės (2009, p.60), tai viena svarbiausių ūkio sričių, galinti padėti spręsti kaimo diversifikavimo uždavinius, o dėl savo specifikos - itin sąlygoti kitų ūkinės veiklos sektorių plėtrą ir kaip bendros sąveikos rezultatas dėl sinerginio efekto - ryškus indėlį kuriant BVP. Tai ypač aktualu mažinant priklausomybę nuo pirminės žemės ūkio veiklos ir gamtos turtus eksploatuojančios pramonės ir atsivežtinių žaliavų.

Kaip nurodo Arimavičiūtė (2009,p.46), „sudarant sąlygas konkurentiškos pramonės plėtrai bei vietos ir užsienio investicijoms, savivaldybės turi ieškoti formų, kaip skatinti naujų darbo vietų steigimąsi. Reikėtų plačiau panaudoti užsienio šalių patirtį, savivaldybėms teigiant paskolų garantijas ir dalyvaujant verslo projektuose. Savivaldybės galėtų daryti įtaką verslo plėtrai diferencijuojant žemės mokesčius, kofinansuojant verslo mokymo, verslo infrastruktūros sisteminimo ir inovacijų skatinimo projektus. Gerinant inovacinį klimatą kaimiškose savivaldybėse, svarbu išspręsti žemės nuosavybės problemą, kad ši problema netrukdytų pasinaudoti ES struktūrinių fondų parama. Visos savivaldybės turi parengti plėtros planus, nes neturint veiklos kryptį, didėja investicinė rizika, stabdoma darbo imlių projektų iniciatyva, plėtojant tradicinį ir netradicinį žemės ūkį bei žemės ūkiui alternatyvią ekonominę veiklą. Vietos savivaldos institucijos taip pat turėtų didinti savo lankstumą mažinant savivaldybės paslaugų biurokratizavimą ir sprendimų vilkinimą, išduodant įvairius leidimus,

licencijas, sprendžiant žemės ir nekilnojamo turto klausimus, tvirtinant detaliuosius planus ir t. t.“

1.3.1. Ekologiniai ūkiai

„Žaliojoje knygoje (2010, p.16) pabrėžiama, kad Lietuvos žemdirbių persiorientavimas nuo masinės ir kuo pigiau gaminamos produkcijos į sveikuolių poreikius atitinkančios ir operatyviai vartotojui pristatomos produkcijos gamintojus naudingas ne tik vartotojams, bet ir patiems žemdirbiams. Vis didėjanti ekologiško maisto paklausa reikalauja keisti industrines augalininkystės ir gyvulininkystės technologijas ekologiškomis. Vartotojų siekis maitintis kuo šviežesniais vaisiais ir daržovėmis reikalauja priartinti jų augintojus prie vartotojo ir sukurti visai kitokią šių produktų prekybos sistemą, pvz., naudoti tokias formas kaip mobilūs turgeliai, prekyba ūkyje, produktų krepšelio kassavaitinis pristatymas į namus, prekyba internetu ir pan. Biodegalų, biokuro, iš augalų gaminamų mikroorganizmų išskaidomų plastikų, ypač iš grūdų išgaunamo polimero, naudojamo kaip alternatyva tradicinei plastmasinių butelių pakuotei, paklausos didėjimas reikalauja keisti žemės ūkio produkcijos struktūrą, pradedant gaminti didelius kiekius šiems produktams gaminti tinkamų žaliavų..

„Šiandien, praėjus beveik dvidešimčiai metų nuo ekologinio judėjimo pradžios, vėl grįžtame prie ištakų: kas tas ekologinis ūkis?“, – teigia profesorė V. Žekonienė, pabrėždama, kad pirmiausia ekologiniame ūkyje turi būti laikomasi tvarios ekosistemos – uždaro ūkio rato, kitaip tariant, ką iš žemės paimi, tą jai reikia ir grąžinti. Nuo 2002 m. smarkiai aukštyn šokusi kreivė, rodanti ekologinių ūkių skaičiaus ir jų dirbamos žemės didėjimą, pastaruoju metu nebekyla. Tiesa, 2009m. dar užfiksuotas ekologiškai prižiūrimų plotų padidėjimas – 134 941 ha (pernai buvo 127 362 ha), tačiau sertifikuotų ekologinių ūkių 2009m., palyginti su 2008 m., sumažėjo 127 (2009m. sertifikuoti 2 679, 2008m. – 2 806 ūkiai). Didėja vaistažolių plotai (jų 2009m. auginta 858 ha). Mažėja ekologiškai auginamų daržovių ir bulvių, nors jas auginant pridėtinė vertė būtų didžiausia. Visi eina lengviausiu keliu – sėja javus, nes , tai daug paprasčiau negu prižiūrėti ekologišką gyvulininkystės ūkį.

Algirdas Gavenauskas šiandieninę ekologinių ūkių padėtį apibūdino tokiais žodžiais:

„Šiandien ekologija serga. Pirmiausia todėl, kad nėra žmogaus nuoširdumo, atsakomybės, pareigos. Daugelio dabartinis mąstymas visiškai neatitinka darnaus ūkininkavimo koncepcijos. Kol nesuvoksime, kad viskas priklauso nuo mūsų vidinio pasaulio, tol taip ir bus“. (Ekologiškai ūkininkaujantys žemdirbiai..., 2009).

Jau pats ekologinis gamybos metodas nusako, kad jis yra palankus darbo galimybių sukūrimui, kaimo gyventojams ir kaimo gerovei. Tam turi įtakos šie veiksniai:

- ekologinės gamybos ūkiai dažniau yra mažesni ir labiau diversifikuoti nei neekologinės gamybos ūkiai, kurie apskritai yra didesni ir juose intensyvesnė gamyba;
- dažniausiai darbama daugiau, nes ribojamas priedų naudojimas, tačiau daugiau dėmesio skiriama fiziniam ir mechaniniam darbui;
- tamprus ekologinių ūkių ryšys su kaimo ir ekoturizmo įmonėmis;
- mokslininkams atsiveria naujų tyrimų sritys (augalų apsauga, gyvulių gerovė, atsinaujinantys ištekliai).

Ekologiškai ūkininkaujantieji taip pat apsaugo savo sveikatą, kadangi jiems nereikia dirbti su cheminėmis medžiagomis, pavyzdžiui, pesticidais. Taip pat ūkininkai teigia, kad jie sulaukia vartotojų pagarbos, nes vis daugiau žmonių sužino apie aplinkosauginę, gyvūnų gerovės ir socioekonominę ekologinės gamybos naudą (Ekologinis ūkininkavimas, ec.inf.).

A. Svirskis (2009) teigia, kad ekologinę žemdirbystę lengviausia vystyti geroje žemėse, derinant augalininkystę ir gyvulininkystę. Prastesnėse žemėse reikėtų vystyti pusiau natūrinę prof. P. Vainausko vadintą kurortinę žemdirbystę. Išsaugoję švarią ir saugią gamtinę aplinką sulauksime daugiau turistų, išaugs ekologiškų maisto produktų paklausa, išvengsime genetiškai modifikuotų organizmų, jų produktų ir visokių E tipo priedų bei surogatų invazijos. Ekologinė ir kurortinė žemdirbystė turėtų sudaryti bent 1/3 visų žemės ūkio naudmenų ploto. 2/3 liktų tradicinei chemizuotai žemdirbystei. Svirskis siūlo kiekviename rajone įkurti bent po vieną eksperimentinį ekologinį ar biodinaminį ūkį, kuriame būtų atliekami parodomieji bandymai, diegiamos mokslo naujovės ir organizuojamos stažuotės bei seminarai.

1.3.2. Neversliniai ūkiai

Trofimišas (2008) teigia, kad neversliniai ūkiai būdingi visoms visuomenės formacijoms. Jų buvimą lemia žemės ūkio specifika – naudoti savo gamybos produkciją aplenkiant rinką. Jokioje kitoje valstybės ūkio šakoje neverslinės įmonės negali egzistuoti (jos visos yra verslinės ir prekinės). O žemės ūkyje galima naudoti savo produktus neperžengiant ūkio ribų.

Valstybė neskiria dėmesio nei paramos mažiems tėviškių savininkams, reintegruojantiems į kaimą. Lietuvos ūkininkų draugija „Tėviškės žemė“ siekia apginti mažą žemius ir reintegruojančius ūkininkus, įprasminti jų veiklą ir apsaugoti kaimą nuo tuštėjimo. Ūkininkas gamina tai, ko reikia

šeimai maitinti, tvarko sodybą, produktų parduoda tiek, kiek lieka nuo šeimos vartojimo. Jei produktų pard kaip pusę arba visai neparduoda ar jų neturi, toks ūkininkas nėra verslininkas, ne visi ūkininkai siekia tapti verslininkais. Dažnai žmogus, nenorėdamas apleist prarasti įprastą būstą senatvėje, nenutraukia nepelningo ūkininkavimo.

Gamybinio kaimo sąlygomis neversliniai ūkiai tenkina ekonomiškai paties silpniausio sluoksnio maisto ir buities reikmenų poreikį mažiausiomis sąnaudomis – savo paties darbu ir mažomis investicijomis. Už tai neversliniai ūkiai dažniausiai nebankrutuoja. Jų savininkai laiko 1–2 karves, dalgiu prišienauja žolės, laiko ją daržinėje, netaiko jokių technologijų ir, esant pačioms mažiausioms pieno kainoms, išlaiko ūkį, o verslinis ūkis, smarkiai nukritus supirkimo kainai, žlunga. Tačiau dauguma nesiima prekinio ūkininkavimo dėl verslumo stokos. Verslumas tokia pat Dievo dovana, kaip ir kiti gebėjimai. Juk daugelis žmonių yra visiškai neverslūs. Todėl daug neverslių ūkininkų niekad netaps versliniais. Tokius ūkius reikia ugdyti kaip neverslinius. Kadangi natūrinis ūkis šiais laikais negali egzistuoti, ūkininkui tenka imtis veiklos įvairinimo.

Tam tikros galimybės yra sodybiniuose ūkiuose organizuoti ir žemės ūkio verslą. Tam svarbu siauriau specializuotis daržininkystėje, sodininkystėje, uogininkystėje ar gėlininkystėje, jei yra palanki vietinė rinka jų produktams realizuoti. Jie gali kooperuotis tam tikrų žemės ūkio produktų gamyboje, organizuojant jų bendrą paruošimą rinkai, transportavimą į tolesnes rinkas, sandėliavimą ir realizavimą. Galimos ir kai kurios smulkiosios gyvulininkystės ar paukštininkystės šakos. Jei sodybinių ūkių šeimininkai kupini energijos ir pasižymi verslumu, sodybinis ūkis gali tapti versliniu ūkiu. Tokiu atveju natūrinę ūkinę veiklą ima riboti prekinė verslininkystė, išivyrauja intensyvus žemės ūkis, kuris dažnai remiasi gausesniu ir intensyvesniu gyvojo darbo naudojimu.

Taigi vienas iš agrarinės reformos rezultatų - susiformavusi pakankamai gausi sodybinių ūkių šaka, kurios gamybos tikslai gan įvairuoja, nuo to priklauso ir atskirų sodybinio ūkio tipų išlikimas. Ši žemės ūkio veiklos sritis labiausiai koncentruojasi apie Lietuvos miestus ir miestelius bei gyvenvietinius kaimus. Dabartiniu metu nuolatiniai sodybinių ūkių gyventojai dažniausiai yra aktyviausi kaimo bendruomenių organizatoriai ir veikėjai. Tai, ko gero, pati gausiausia kaimo gyventojų dalis. Parama neversliniam ūkiui turėtų būti ne socialinė, bet ekonominė. Ūkininkui reikėtų duoti ne žuvį, bet meškerę ir vadybinę paramą, t. y. kada ir kur meškerioti. Socialinis rėmimas neverslų žmogų veda į degradaciją. Efektyvi parama būtų per vienokią ar kitokią kooperaciją. M. Treinio nuomone, neversliniai ūkiai išliks, tik keisis jų struktūra. Išgyvenimo ūkių, kaip egzistencijos ūkių, tikriausiai, mažės, tačiau daugės įvairių formų rezidentinių ūkių, pomėgių ūkių. Valstybė agrarinės politikos priemonėmis privalo remti ne tik verslinius, bet ir neverslinius

ūkius, nes greta gamybinės funkcijos neversliniai ūkiai sukuria daug viešųjų gėrybių, proporcingai plotams, kuriuose jie yra įsikūrę, ir tos viešosios gėrybės sudaro mūsų šalies infrastruktūrą, kuri gerina gyvenimo kokybės sąlygas visos šalies gyventojams. Už tą darbą, kurio rezultatų jie tiesiogiai nerealizuoja, neverslinių ūkių savininkai turėtų gauti kompensaciją. 2003 m. žemės ūkio surašymo duomenimis, apie 80 proc. ūkių neversliniai. Kokią dalį jie sudaro šiuo metu, parodys naujasis, šiemet vykdomas ūkių surašymas.

1.3.3. Kaimo vietovių atgimimas

Arkivyskupas S. Tamkevičius yra pabrėžęs, kad dabartinė situacija kaime yra pasekmė Lietuvos okupacijos, sovietmečiu buvusi santvarka sudarkė žmonių sąmonę bei atėmė laisvės pojūtį. Kaimas, gamta, dvasinis paveldas - tai tautos stiprybė, gyvastis ir esmingoji būtis.“ Žmonės bėga iš kaimų, bet kaip tik kaime – gamtos prieglobstyje ir yra žmonijos išsigelbėjimas, pabudimas. Visų pirma reikia keisti žmonių nusistovėjusį konservatyvų mąstymą, sužadinti juose troškimą veikti patiems, o ne laukti kol bus paduota ar pagelbėta.“

Kaimyninėje Latvijoje, prieš septynerius metus pradėjo kurtis naujas kaimas Amaciams. Jis panašesnis į regioninį parką. Nesimato akis badančių elektros stulpų, neasfaltuoti kaimo keliai, aplink vien ežerai ir tvenkiniai, o miškeliuose išsislapstę dviaukščiai triaukščiai nameliai. Kadangi čia nėra tvorų, gyventojai gali grožėtis užklystančiais laukiniais gyvūnais ar pasivaikščioti po supančias giraites, ar net išeiti pauogauti. Planuojant visą kaimelio infrastruktūrą, ypač buvo siekiama išlaikyti pusiausvyrą su aplinka. Tai architektūriškai suprojektuota teritorija, kurioje gyvenamoji erdvė neatsiejamai jungiasi su gamta, tačiau tuo pačiu metu gyventojams užtikrinamas visapusiškas šiuolaikinis komfortas. Į Amaciams gyventi atvyksta žmonės, ieškantys kitokio gyvenimo būdo nei kuriame nors tradiciniame Latvijos, Baltijos šalių ar net Europos kaime. Dauguma Amaciams gyventojų yra latviai, tačiau sodybas čia jau įsigijo ir Amaciams idėja susižavėję užsieniečiai iš Rusijos, Anglijos ir net Italijos. Tipiškas Amaciams gyventojas – tai verslininkas su šeima iš didmiesčio (Rygos, Maskvos, kitų miestų), atvykstantis čia praleisti savo savaitgalius ir atostogas.

Lietuvoje projektas „Giminės sodyba“ atspindi įsivaizdavimą, koks gyvenimas galėtų būti kaimo vietovėse. Giminės sodyba - terpė, kurioje galima sukurti harmoningą erdvę, namus, kuriuose gera, saugu gyventi. Susigrąžinti savąją gimtinę. Projektas tinka žmonėms, norintiems kurti giminės sodybą, t.y. miestiečiams turintiems žemę arba ne, o taip pat tiems, kas gyvena kaimuose ir nori

atkurti savo sodybą, atsižvelgiant į pateiktus principus. Ne šiaip hektarą, kuriame pasodinate bulves su tikslu jas parduoti, o hektarą žemės, kur pradėjote kurti, jau turėdami tam tikrą sąmoningumo lygį, tam tikrą dvasingumo lygį. Šiame projekte įdėta nemažai teorinės medžiagos, kad būtų lengviau suvokti praktinius principus. Čia akcentuojamas žmonių prarastas ryšys su gamta, dėl ko šiuo metu visuomenė ir kenčia. Išdėstytų principų suvokimas, leidžia pasiekti tokią grandinę: žmogus (šeima) besikeisdamas, atkuria savo erdvę, sukurdamas giminės sodybą (nuolatinę gyvenamąją vietą, kurią perteikia savo palikuoniams), o iš giminės sodybų susikuria gimininga gyvenvietė. Tokios gyvenvietės pasklisdamos po visą Lietuvą, pakeis dabartinę situaciją kaime.

Dr. Zigmas Naujokaitis toki žodžiais apibūdina vieną iš svarbiausių žmogui sąvokų – tėviškę: „Tėviškė - tai asmens vaikystės aplinka, kurioje formavosi jo asmenybė. Žmogus kaip asmenybė formuojasi visą gyvenimą, tačiau tėviškės suvokimo požiūriu svarbiausia kaip tik vaikystės aplinka, įskaitant istorinę aplinką kuri veikė šeimą dar prieš jo vaikystę. Aplinka paprastai yra įvairiapusė. Tai:

- *šeima*. Kuo didesnė ir darnesnė šeima, tuo stipresnis šeimos aplinkos poveikis
- *namai, sodyba*. Kuo kūrybiškiau sodyba buvo tvarkoma, kuo ji buvo jaukesnė, ryškesnis vaizdas liks sąmonėje. Sodybos dydis ir turtingumas žymesnės reikšmės neturi, nes svarbiausia yra dvasinis aplinkos užpildymas;
- *žemė*. Asmenybės susidarymui ir tėviškės jausmui įtaką turi daugiausia sava šeimos žemė, nes svarbiausias faktorius yra atsakomybė už žemę ir žemes nuosavybės tęstinumas. Jei žemė tik nuomojama ar šiaip nėra nuosavybė, jos poveikis tėviškės jausmui nebus ryškus.
- *erdvė*. Tai gamtinė aplinka, laukai, visas kraštovaizdis, netgi dangus, kuris atrodo savas;
- *istorija*. Tai tėvų, senelių aplinka, šeimos genealogija. Tai siejasi su vaikystės aplinka, šeima, gimtąja sodyba, žeme. Praeities aplinka taip pat formuoja asmenybę.“

Kuri aplinka yra svarbiausia? Galbūt šeima, galbūt sodyba. Bet šeima išmiršta, namai sunyksta, gamtinė aplinka kinta, darosi neatpažįstama. Užtat žemė ir erdvė yra nesunaikinamos. Jų poveikis pastoviausias. Aišku, visada lieka ir istorija, jei tik ji nėra pamirštama. Dr. Z. Naujokaitis, susigražintoje tėvų žemės dalyje savo lėšomis įkūrė „Kurynės parką“. Konsultuodamasis su specialistais jis įsigijo, išaugino iš sėklų, auginių ar skiepūglių dekoratyvinius medžius ir krūmus, juos sodino, kūrė želdinių grupes. Pastatė klėtelę, dekoratyvinę altaną ir pėsčiųjų tiltą per Siesartį, siekia atkurti kaimo tradicijas, organizuoja renginius.

Vienkieminė sodyba duoda priaugančiam kaimo jaunimui stipresnę tėviškės jausmą negu kaimo gyvenvietės sodyba. Sodybos atskirumas stiprina šeimos poveikį (neretai ir pačią šeimą),

skatina pažinti ir domėtis gamtine aplinka, žeme. Labai svarbu skaidresnė, labiau įsimintina, neužgriozdinta erdvė. Ričardas Kalytis (2008) siūlo atgaivinti kaimą, kuriant naujas gyvenvietes, kurios paskatintų išeivių grįžimą bei nukrautų jau perpildytus miestus su nebepravažiuojamomis gatvėmis.

Z. Naujokaitis primena, kad sovietiniais laikais išlaikyti tėviškės jausmą buvo nelengva. „Daugelis žmonių, bijodami represijų, slėpė savo kilmę. Jei imsi kalbėti, kad turėjai gražią tėviškę, galėjai būti pavadintas buožės vaiku, išvartytas iš universiteto ar darbo, galėjo tekti atsisveikinti ir su Tėvyne. Kartais ta baimė būdavo ir perdėta. Rezultatas liūdnas - norėdami apsaugoti save ir savo vaikus, žmonės nieko nepasakojo apie tėviškes, todėl vaikai neįgijo tėviškės jausmo. Dėl to susigražintą žemę jie laiko tik nekilnojamu turtu. Apie kokią nors reintegraciją su kaimu jie negalvoja. Žymiai geresnė padėtis tų vaikų, kuriuos tėvai nusiveždavo aplankyti Tėviškės žemę, sodybvietę. Nei tėviškė, nei kaimas jų neprarado. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra nutaręs, kad nuosavybės teisės atstatymo požiūriu yra tas pat, ar žemė gražinama buvusioje vietoje, ar kitoje vietoje, ar vietoj gražinamos žemės duodamas pažadas kažkada išmokėti kompensaciją. Nesunku suprasti, kad tokie nutarimai tėviškės savininkui atrodo rūgštūs juokai.“

1.4. Sociokultūrinės veiklos plėtra kaimiškose vietovėse ir miesteliuose

Globalizacija, nuolat didėjančios informacijos apimtys, greita visuomenės kaita ir skaidymasis - tai išbandymai, kurie žymiai padidina švietimo socialinio ir kultūrinio vaidmens svarbą. Visuomenė geba reaguoti į šiuos išbandymus tik tada, kai švietimo sistema yra moderni, prisitaikanti ir atvira nuolatinei kaitai bei naujoms idėjoms. Globalizacijos poveikis be kitų gyvenimo sričių jaučiamas visose švietimo grandyse ir lygiuose: ikimokyklinis ir priešmokyklinis ugdymas, bendrasis lavinimas, suaugusiųjų tęstinis mokymas bei kt. Šis poveikis nėra vienodas skirtingiems švietimo lygiams, atskiroms institucijoms bei atskiroms geografinėms vietovėms dėl įvairių priežasčių:

- gyventojų skaičiaus mažėjimas, neužtikrinantis net kartų kaitos. Pvz., per pastaruosius 3 metus santykinė vaikų dalis bendroje gyventojų struktūroje sumažėjo 0,6 procentiniais vienetais, gimimų skaičius kaime sumažėjo daugiau kaip 5,2 proc.;

- gyventojų kaime santykinai didelis (palyginus su ES šalimis) lyginamasis svoris bendroje gyventojų struktūroje ir kaimo nykimo tendencijos - kaimo vietovėse gyvena 33,3 proc. Lietuvos gyventojų (urbanizacijos lygis). Tai smarkiai didina paslaugų kaimo vietovėse plėtros poreikį, kuris

nėra tenkinamas;

- švietimo įstaigų reorganizavimas, atsižvelgiant į ekonominio naudingumo principus, uždarant neefektyviai veikiančias (nuostolingas) mokyklas. Paprastai šios „nenaudingos“ mokyklos uždaromos kaimo vietovėse, kur mažesnis vaikų skaičius. Kaimo vietovių švietimo įstaigų tinklas nėra efektyvus, reformų ir reorganizavimo pasekmė - dalis kaimo vietovių priskiriama prie didesnių centrų švietimo aprūpinimo infrastruktūros (sprendžiant mokinių vežiojimo problemas), tačiau tokiu būdu nesprenžiamos kitokios kaimo vietovių problemos: nepakankama mokymosi motyvacija, didesnis „iškritimo“ iš nuosekliojo mokymosi proceso mastas, vėlesnė mokymosi starto pradžia, prastesni mokymosi pasiekimų rodikliai, nepakankamas socialinės atskirties grupių įtraukimas į mokymo (ir atitinkamai bendruomeninio gyvenimo) procesą;

- skirtinga švietimo įstaigų ir jų teikiamų paslaugų koncentracija, atsižvelgiant į gyventojų tankumą. Lietuvoje, palyginus su ES šalimis, pastebimas didesnis kaimo gyventojų skaičius (santykinė dalis bendroje gyventojų struktūroje). Tai kelia švietimo prieinamumo kaimo vietovėse klausimą, kadangi miestų (ypač - didmiesčių) švietimo sistemos yra labiau subalansuotos - geriau ir greičiau prisitaiko prie pokyčių, racionaliau organizuoja paslaugų teikimo procesą (negu kaimo vietovėse). Pvz., Lietuvos namų ūkių tyrimo duomenys rodo, kad internetiniu ryšiu naudojasi apie trečdalis miestuose ir tik apie 11,2 proc. kaimo vietovėse įsikūrusių namų ūkių. Akivaizdu, kad būtent švietimo ir mokymo institucijoms tenka pagrindinis vaidmuo, siekiant mažinti atskirų regionų skaitmeninę atskirtį, gerinant mokymosi paslaugų prieinamumą.

Minėtosios tendencijos leidžia teigti, kad kaimo vietovėse nėra užtikrinama pakankama švietimo paslaugų pasiūla ir paslaugos kokybė (iš dalies ribojama paslaugų gavėjų teisė pasirinkti švietimo įstaigą, paslaugos apimtį) bei paslaugų prieinamumas (lyginant su stambesnėmis gyvenvietėmis, kaimo vietovėse pastebimas didesnis atstumas iki švietimo įstaigos, švietimo srities darbuotojų kvalifikacijos skirtumas ir pan.). Sprendžiant šias problemas, dalis Lietuvos savivaldybių kuria ir diegia liberalią modernią švietimo, apimančio įvairias amžiaus gyventojų grupes ir jų poreikius, idėją, įgyvendinamą per universalius daugiafunkcinius centrus (Universalių daugiafunkcinių centrų (UDC) steigimas ir plėtra, 2008, p.3).

J. Jasaitis (2009, p.16) pažymi, kad labai prieštaringai vertinamas kaimo vietovėse ilgas dešimtmečius veikusių švietimo, kultūros ir sveikatos apsaugos įstaigų uždarymas. Vargu ar tik tariamai racionalesniu lėšų panaudojimu galima pateisinti masinį kaimo mokyklų uždarymą. Tarp daugybės darbų ir renginių, skirtų Lietuvos vardo paminėjimo Kvedlinburgo metraščiuose 1000-

mečiui, nutylėtas anaipol ne pasigerėjimo vertas siekis: iki tūkstantmečio jubiliejaus uždaryti 1000 Lietuvos mokyklų. Nors vargu ar kas nors iš tikrųjų siekė taip savotiškai pažymėti šią svarbią valstybės istorijos datą, tačiau vien nuo 1995–1996 mokslo metų pradžios iki 2008–2009 mokslo metų Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų skaičius sumažėjo 946.

Vienas svarbiausių edukologijos principų – mokinių pažinimas ir ugdymo diferencijavimas. Todėl vienareikšmiškai teigiamai vertinti mokyklų stambinimo nederėtų. Vargu ar galima tikėtis gerai pažinti mokinių gebėjimus, interesus, polinkius, šeimos aplinką ir kitus asmenybės ugdymui labai svarbius veiksnius klasėje, kurioje mokosi trys dešimtys mokinių. Abejotina ir išankstinė neigiama nuostata, esą kaimo mokyklų auklėtinių žinių ir mokėjimų lygis yra ryškiai žemesnis nei mieste. Tuo tarpu dėstymo kokybės problemas, kurias akcentuoja mokyklų tinklo optimizavimo (faktiškai – mažesnių mokyklų uždarymo) šalininkai, galima išspręsti, rengiant platesnės kvalifikacijos specialistus, sudarant galimybes įgyti gretutines specialybes.

Ne mažiau svarbus ir sociokultūrinis tokių mokyklų vaidmuo visos gyvenvietės bendruomenei. Škotijoje mokyklos išsibarsčiusios po visą teritoriją taip, kad vaikams nereikėtų ilgai keliauti iki mokyklos. Taip pat tikima, kad mažas grupių skaičius užtikrina mokymo kokybę, taip pat suteikia geresnes sąlygas atsižvelgti į kiekvieno mokinio interesus, pastebėti jo gabumus ir padėti jam ugdyti savarankiškumą. Škotijos vyriausybė skatina kolegijų kūrimąsi atokesnėse kaimo vietovėse, suteikdama joms papildomas dotacijas (Žalimienė ir kt., 2009). Beveik visos kaimiškosios savivaldybės skundžiasi didėjančiu jaunimo stygiumi. Tačiau ar galima tikėtis, kad į gimtąsias vietas sugrįš jaunimas, kuris nuo ankstyvosios vaikystės pratinamas prie miestietiško gyvenimo būdo.

Būtent Lietuvos kaimas iki mūsų laikų kai ką išsaugojo iš archajinės, baltiškosios civilizacijos ir kultūros. Tik tais užsilikusiais elementais: ypač unikalia kalba, unikaliomis dainomis (sutartinėmis), prigimtinė pagarba gamtai (sodybų puošyba medžio dirbiniais, akmenimis, gėlynais ir pan.) lietuvis savo tapatybe šiandien ne tik išsiskiria iš kitų, bet ir praturtina aplinkinį pasaulį. Pastarasis tapo pernelyg atviras, netgi agresyvus, besikėsintis tą lietuviškumą vėl ištrinti (Grigas, 2009).

Žmogaus teisės į kokybišką švietimą ar sveikatos apsaugą negali riboti nei administracinė, nei jokia kita jo gyvenamosios vietovės priklausomybė. Tačiau kaip tai įgyvendinti praktiškai, kai sustambinus medicinos įstaigas pas šeimos gydytoją reikia važiuoti keliasdešimt kilometrų, t. y. kai tas vadinamasis „šeimos gydytojas“ neturi net fizinių galimybių lankytis pacientų šeimose ir su jomis bendrauja tik epizodiškai, kai jų nariai kreipiasi susirgę? Ne vieno mediko nereikia įtikinėti, kaip svarbu laikytis sveikos gyvensenos taisyklių arba kokį dėmesį reikia skirti sergamumo

profilaktikai. Tačiau medicinos įstaigų „optimizavimo“ vėjus paliko ne tik mažas kaimo gyvenvietes, bet ir miestelius be medikų globos, todėl nei sveikos gyvensenos įpročių formavimu, nei ligų prevencija praktiškai nebeliko kam rūpintis.

Pastaraisiais metais valdymo institucijoje vis labiau išgalintis požiūris į švietimą, meną ir net sveikatos apsaugą kaip į „paslaugų tiekėjus“ paverčia pilietį tik šių paslaugų pirkėju. Atseit, kada ir kokias paslaugas pirkti, turi spręsti tik pats šių paslaugų vartotojas. Tačiau lieka visiškai nebeaišku, kas tokiu atveju formuos to būsimąjo vartotojo žinių bagažą, įgūdžius ir įpročius. Nejaugi šis uždavinys bus patikėtas farmacijos kompanijų reklamų agentūroms, arba asmeninei, t.y. ypač subjektyviai paciento asmeninei patirčiai? Kokias pasekmes tokia savieiga gali turėti vadinamosios „liaudies medicinos“ raidai? Kaip drastiškas išlaidų, skiriamų sveikai gyvensenai ir visai sveikatos apsaugai, mažinimas, vadovaujantis iš tikrųjų egzistuojančiomis ar tik tariamomis Pasaulio banko prognozėmis bei rekomendacijomis, paveiks tautos genofondą? Medikai turėtų atsakyti, ar iš tikrųjų jie patikėjo Pasaulio bankui reguliuoti sveikatos apsaugos sistemos funkcionavimą skirtingas ekonomines ir klimatinės sąlygas turinčiose valstybėse. Be to, labai abejotina, kad valstybė, uždarinėdama vietines medicinos įstaigas, t. y. atitolindama jas nuo pacientų, sutaupytų biudžetines lėšas. Laiku neskyrus dėmesio piliečių sveikatos išsaugojimui, vėliau neišvengiamai teks susidurti su didėjančiu sergamumu ir mirtingumu, gyvenimo trukmės trumpėjimu, t. y. su drastišku žmonių išteklių mažėjimu. Nekokybiškas švietimo ir sveikatos apsaugos funkcionavimas paskatins dar labiau skatins jau ir taip jokiais argumentais nebepateisinamą emigraciją, gamybos mažėjimą ir viso valstybės ūkio nuosmukį.

Aktualiausiais kaimo plėtros tikslais – siekimas sukurti ir išsaugoti racionalų švietimo, medicinos, kultūros ir kitų socialinių paslaugų tinklą kaimo vietovėse. Kaime būtina diegti naujas informacines technologijas, mokyti žmones gyventi ir dirbti rinkos ekonomikos sąlygomis, sudaryti palankias ekonomines ir buitines sąlygas kaimo mokytojams, policininkams, gydytojams, kultūros darbuotojams (Ališauskas, Jankauskienė ir Klovienė, 2009). Gyvenimo kokybės gerinimą galima apibūdinti daugeliu veiksnių, tačiau kaimiškose savivaldybėse gyvenimo kokybės gerinimas dažniausia grindžiamas žinių visuomenės plėtra, galimybių įsigyti kokybišką išsilavinimą sudarymu, socialinių ir sveikatos paslaugų kokybės užtikrinimu (Arimavičiūtė, 2009).

Integruoto kaimo vystymo procesą iliustruoja “4 atramų modelis”. Šios atramos arba ramsčiai kaip arklio kojos arba pastato pamatai, turi tarpusavyje sąveikauti. Atramos arba ramsčiai tai: 1) žmonės su savo įgūdžiais; 2) ekonomika, 3) aplinka; 4) sumanymai, idėjos, organizacijos ir kitos struktūros. Šiuo metu kaimiškose vietovėse yra nemažai socialinių, kultūrinių ir ekonominių

problemų, kurių be pačių bendruomenių narių noro ir pastangų nepavyks išspręsti. Todėl bendruomenių stiprinimas yra laikomas vienu svarbiausių kaimišųjų savivaldybių tikslų (Arimavičiūtė, 2009, p.38)

2000 metais Lietuvoje buvo tik dešimt bendruomenių. 2009 metais veikė apie 1300 kaimo bendruomenių ir apie 50 vietos veiklos grupių (VVG), kurios siekia, kad Lietuvos kaimas taptų saugia gyventi vieta, su gerai išvystytu ne tik žemės ūkiu, bet ir kitais verslais, sveika aplinka ir išpuoselėtu kraštovaizdžiu, savita kultūra ir gera infrastruktūra, patrauklia ne tik patiems, bet ir svečiams. Kaimo bendruomenės ir VVG gali pretenduoti į solidžią nacionalinę ir ypač ES struktūrinę paramą.

Apibrėžiant funkcionalios vietos bendruomenės sąvoką, vartotinas D. Korteno organizacijos (NVO) apibrėžimas, pasak kurio, NVO būdingas savanoriškumas, pilietiškumas bei dalyvavimas teikiant viešąsias paslaugas ir įgyvendinant viešąją politiką. Vietos bendruomenės labiausiai skiriasi nuo NVO tuo, kad ji neformalizuoja savo veiklos. Todėl funkcionalią vietos bendruomenę siūloma apibrėžti taip: *funkcionalią vietos bendruomenę yra grupė žmonių, gyvenančių apibrėžtoje teritorijoje ir atliekančių tam tikrus veiksmus tos vietos labui, dėl ko atsiranda bendrų interesų ir vidinis jausmas, jog jie priklauso tai pačiai žmonių grupei.*

S. Nefas (2008) funkcionalią vietos bendruomenę apibrėžia šiais pagrindiniais kriterijais: 1) yra lyderis (-iai); 2) yra aktyvi piliečių grupė (formalus bendruomenės centras), kuri sistemingai renkasi į susirinkimus ir formuluoja bendruomenės poreikius; 3) yra bent viena nevyriausybinė organizacija; 4) veikia komunikacinė sistema; 5) gilinamasi į dvasines vertybes, etnokultūrą, ir todėl sukuriama palanki terpė bendruomenės individui augti, tobulėti; 6) vyksta individų, kaimynų, grupių, organizacijų tarpusavio sąveika; 7) kuriama socialinė tvarka; 8) individai pasitiki savimi ir savo kaimynais; 9) realizuojami demokratijos principai (Nefas, 2008).

Šiuo metu bendruomenių veikloje dominuoja kultūrinė veikla. Tai yra klasikinės bendruomeninio gyvenimo vystymosi kelias. Kitose Europos šalyse kaimo bendruomenės veiklą pradeda būtent nuo kultūrinių renginių organizavimo (tradicinių švenčių, sporto varžybų, festivalių ir kt.). Tokia veikla padeda sutelkti žmones, sukurti bendruomeniškumo atmosferą, sumažinti priešišumą ir nepasitikėjimą. Ilgainiui bendruomenės subręsta ir kitokiai veiklai, ima galvoti apie bendruomenės verslą, galimybę teikti socialines paslaugas. Deja, didesnė dalis Lietuvos kaimišųjų bendruomenių organizacijų dar nepasiekė tokios brandos. Daugiau kaip 60 proc. bendruomenių artimiausiu metu neketina imtis verslo iniciatyvų (Gegužienė ir Poviliūnas, 2007). Taigi, kaimo plėtros sprendimai yra glaudžiai susiję. Sudaromos sąlygos patiems kaimo gyventojams ieškoti

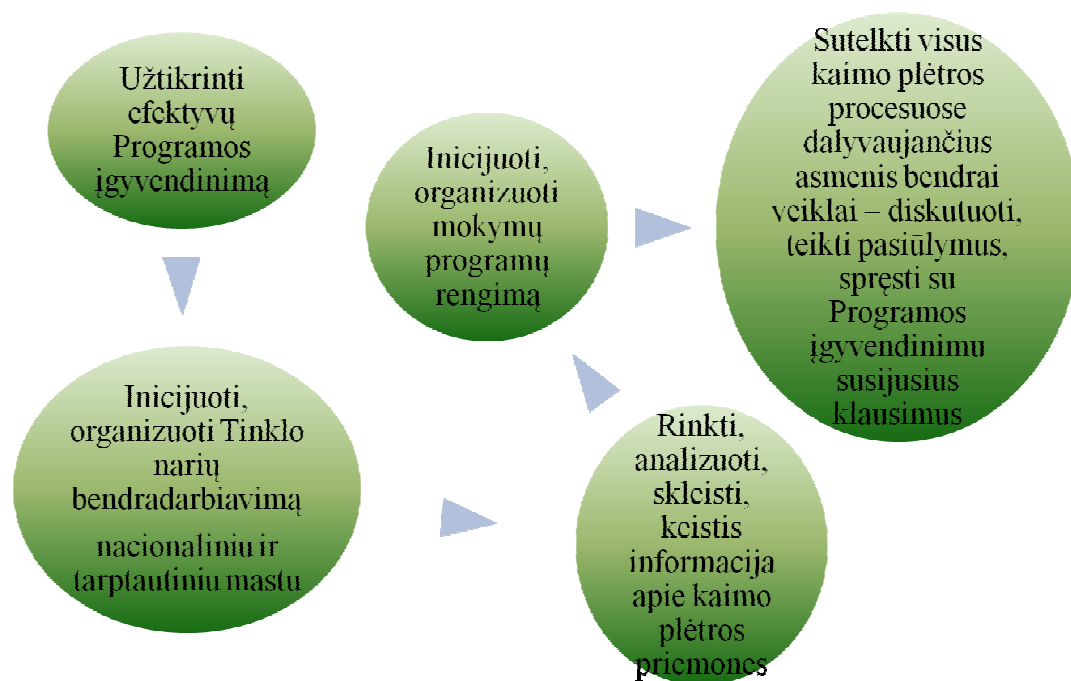
būdų, kaip pagerinti savo gyvenimo sąlygas, sisteminamos vietovei būdingos problemos, planuojami veiklos procesai, suteikiamos galimybės aktualizuoti kaimo gyventojų poreikius. Tai kaimo žmonėms teikia akivaizdžią naudą – „įveikiamas privatus gyvenimo uždarumas ir užtikrinamas individo išėjimas į viešąjį gyvenimą, garantuojant šio žingsnio palaikymą, saugumą ir saviraiškos erdvę“ (Čiūtas, 2007).

V. Atkočiūnienė (2008) akcentuoja, kad kaimiškųjų vietovių konkurencingumo stiprinimas grindžiamas žmonių tarpusavio sąveika ir bendrais veiksmais. Partnerystė tampa kaimiškųjų vietovių plėtros atspirties tašku. Vienas iš kaimo plėtros veikėjų – vietos veiklos grupės, t.y. partnerystės organizacijos, apjungiančios bendruomeninį, privatų, vietos valdžios bei valstybinį sektorius, kurių bendra veikla siejama su nuolatiniais ir ilgalaikiais veiksmais siekiant kaimo integruotos plėtros. Vietos veiklos grupės šiuo ekonominiu sunkmečiu turi puikią galimybę maksimaliai prisidėti ir aktyviai dalyvauti socialinės atskirties mažinimo procesuose. Juolab, kad jų vaidmuo bei atsakomybė artimiausius 7-erius metus bus išties didelė – Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. programoje (programa) Leader priemonė jau vertinama kaip atskira šios programos kryptis. Priemonės įgyvendinimui numatyta skirti 473 mln. Lt. Pagal LEADER metodo priemones teikiama beveik 70 tūkst. Lt parama vietos plėtros strategijoms (strategija) parengti, paramos lygis iki 100 proc. Strategijoms įgyvendinti skirta paramos suma yra nevienoda – svyruoja nuo 4,5 mln. iki 16 mln. vienai savivaldybei (ŽUM inf.- 2009-01-19).

Lietuvos agrarinės ekonomikos instituto (LAEI) Kaimo plėtros skyrius 2009 metais pateikė informaciją apie pagrindinių kaimo raidos rodiklių tendencijas 2001-2008 metais: „Dėl mokyklų pertvarkos ir tinklo optimizavimo sparčiai mažėja mokyklų ir klasių skaičius mokyklose. 2001-2008 metais pradinių, vidurinių ir pagrindinių mokyklų skaičius sumažėjo atitinkamai 704, 193 ir 185 mokyklomis ir šiuo metu jų yra likę tik 22 pradinės, 53 vidurinės bei 348 pagrindinės mokyklos. Tai reiškia, kad mokymosi įstaigas tapo sunkiau pasiekti ir mokiniams, ir mokytojams. Kultūros centrų ir bibliotekų skaičius kito nedaug. Šiandien kaimo vietovėse veikia 688 kultūros centrai, 1126 bibliotekos. <...> Nors informacinių technologijų naudojimo požiūriu kaimo namų ūkiai atsilieka nuo miestiečių, tačiau šis rodiklis sparčiai gerėja. Plačiajuosčio interneto projekto RAIN įgyvendinimas padidino galimybes kaimo vietovėse naudotis internetu. 2008 m. kaime 34,5 proc. namų ūkių buvo apsirūpinę kompiuteriu, o 32,9 proc. namų ūkių naudojosi internetu. 2001 m. kompiuterius turėjo 3 proc. namų ūkių, o internetu naudojosi tik 0,6 proc. Sparti informacinių technologijų plėtra kaime susilpnino neigiamą pablogėjusių pašto paslaugų pasiekiamumo poveikį gyvenimo kokybei. Nuo 2001-ųjų kelerius metus išlikęs stabilus kaimo paštų skaičius 2006-2008

metais sumažėjo net 72 pašto įstaigomis (nuo 709 pašto įstaigų 2006 m. iki 637 pašto įstaigų 2009 m.).

Naujas galimybes kaimo plėtrai atveria Lietuvos kaimo tinklas (LKT), įkurtas 2009 metais. Nacionaliniai kaimo plėtros tinklai yra formalūs tinklai, sudaromi EK iniciatyva, ir yra sudėtinė kaimo plėtros programų dalis. Reglamentas Nr. 1698/2005 nustato, kad kiekviena valstybė narė turi sukurti nacionalinį kaimo tinklą, jungiantį prie kaimo plėtros prisidedančias organizacijas ir institucijas.

2pav. Lietuvos kaimo tinklo paskirtis.

Šaltinis. Europos žemės ūkio fondas kaimo plėtrai: Europa investuoja į kaimo vietas. Prieiga per internetą: www.kaimotinklas.lt/out_data/Prezentacija_kaunas_2010-03-04.ppt

Europos Komisija nacionaliniams kaimo tinklams kelia tokius tikslus:

- palengvinti keitimąsi žiniomis, informacija ir gerąja patirtimi;
- remti kaimo plėtros politikos įgyvendinimą ir vertinimą;
- užtikrinti informacijos sklaidą vietiniu, nacionaliniu ir tarptautiniu lygiu;
- užtikrinti techninę pagalbą tarptautinio bendradarbiavimo iniciatyvoms.

Kaimo tinklas – organizacinė struktūra, jungianti su Lietuvos kaimo plėtros 2007 – 2013 metų programos įgyvendinimu ir kitų kaimo plėtros, žemės ūkio, maisto ūkio tikslų įgyvendinimu susijusias institucijas ir organizacijas. Pagrindinis Tinklo principas – iniciatyva “iš apačios į viršų”!

2. SOCIOEKONOMINĖS IR SOCIOKULTŪRINĖS VEIKLOS POKYČIAI RADVILIŠKIO RAJONE

Radviliškio rajono savivaldybėje 17 specialistų kuruoja žemės ūkio ir kaimo plėtrą, administruojant valstybės, Europos sąjungos ir savivaldybės paramos žemės ūkiui ir kaimo plėtrai priemones, užtikrina jų naudojimo kontrolę, vykdo kitas žemės ūkiui ir kaimo plėtrai teikiamas paramos priemones: pasėlių deklaravimą, pieno kvotų administravimą, žemės ūkio technikos registravimą ir išregistravimą, valdų registravimą ir atnaujinimą, ūkininkų ūkių registravimą ir žemės ūkio subjektų konsultavimą.

Žemės ūkio ir kaimo valdų registre įregistruotos 8706 valdos. Ūkininkų ūkio registre įregistruoti 1542 ūkininkų ūkiai. Ekologiškai ūkininkauja vienas ūkininkas. NMA pateiktos trys paraiškos jaunojo ūkininko ūkio įkūrimo paramai gauti. Šios paramos numato siekti dar keturi jauni ūkininkai, besikuriantys šalia tėvų ar senelių ūkių. Vienas ūkininkas anksčiau pasitraukė iš prekinės žemės ūkio gamybos. 2009 metais priimta 3815 paraiškų, iš jų: žemės ūkio naudmenų ir pasėlių deklaracijų – 3532; paraiškos už baltąjį cukrų – 130; paraiškos už bičių maitinimą – 52; paraiškos pieno kvotai pirkti – 1, pieno gamybos metinės deklaracijos – 54; paraiškos kvotai perimti ir perduoti – 26; paraiškos pieno kvotai pakeisti – 20 (Radviliškio rajono savivaldybės..., 2009).

Priimta ir perduota VI Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centrui 3532 žemės ūkio naudmenų ir pasėlių deklaracijų, bendras deklaruotas žemės ūkio naudmenų plotas – 92816,6 ha; iš jų : ariama žemė – 68792,62 ha; sodai ir uogynai – 253,56 ha; pievos ir ganyklos – 20283, 89 ha; pūdymai – 3070, 04 ha; kiti plotai – 378,33 ha; apaugę plotai – 38,16 ha. Radviliškio rajono savivaldybė, palyginti su kitomis Šiaulių apskrities savivaldybėmis, pirmąją pagal deklaruotus žemės ūkio naudmenų ir pasėlių plotus. Radviliškio rajono savivaldybė užima trečią vietą respublikoje pagal turimą pieno kvotą. Radviliškio rajono savivaldybėje 2009m. spalio 1d. laikyta 20353 galvijai, iš jų 11463 melžiamų karvių (3743 melžiamos karvės – žemės ūkio bendrovėse).

Radviliškio rajono savivaldybėje įregistruota: 3500 traktoriai, 1845 priekabos traktoriams, 112 kombainų. 2009 m. ūkininkai ir žemės ūkio įmonės įsigijo: 25 naujus traktorius, 20 naujų traktorinių priekabų, 14 naujų javų nuėmimo kombainų, 4 krautuvus, įvairios žemei dirbti, pasėliams prižiūrėti ir derliui nuimti skirtos žemės ūkio technikos (Radviliškio rajono savivaldybės..., 2009).

Vietos veiklos grupė „Radviliškio lyderis“ suformuota jungiantis partnerystės principu kaimo bendruomenėms ir kitoms nevyriausybinėms organizacijoms, valstybiniam bei privačiam sektoriui. Ši Vietos veiklos grupė atstovauja Radviliškio rajono kaimo vietovės plėtros partnerius, rengia ir

įgyvendina vietos plėtros strategiją, naudojantis LEADER+ programa. LEADER+ yra iniciatyva „iš apačios į viršų“. Noras keisti savo gyvenimą ir aplinką turi ateiti iš pačių kaimo gyventojų, o vietos ir nacionalinė valdžia turi prisidėti prie vietos gyventojų iniciatyvos. VVG 2009 metais gavo 9590000 Lt dydžio finansinę paramą vietos plėtros strategijai „Gyvenimo kokybės gerinimas Radviliškio rajono kaimo vietovėse“ įgyvendinti pagal Lietuvos kaimo plėtros 2007 -2013 metų programos krypties „Leader metodo įgyvendinimas“ priemonę „Vietos plėtros strategijų įgyvendinimas“, pagal kurią 52 mėn. nuo 2009 m. lapkričio 4d. bus remiami bendruomenių projektai, kurie skatins: kaimo turizmo plėtrą, amatų centrų, verslo kūrimą, stovyklaviečių, paslaugų kaimo gyventojams plėtrą, kultūros paveldo objektų, religinių objektų sutvarkymą, viešosios infrastruktūros sutvarkymą, kaimo vietovei svarbių statinių statybą, rekonstrukciją.

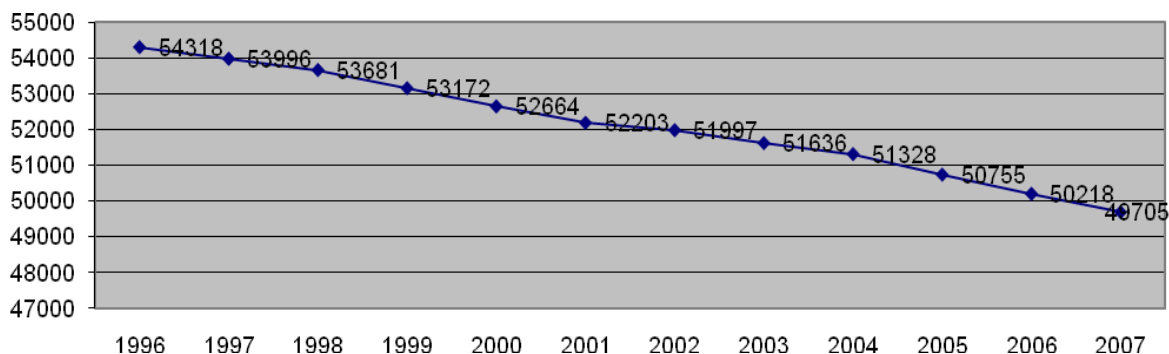
2009 metais Radviliškio rajono savivaldybėje veikė 39 kaimo bendruomenės, kurios aktyviai dalyvavo visuomeniniame gyvenime, stengėsi pagerinti gyvenimo kokybę savo seniūnijose. Kaimo bendruomenės aktyviai teikė projektus pagal Radviliškio rajono savivaldybės finansinės paramos teikimo jaunimo ir kitoms nevyriausybinėms organizacijoms rėmino programą. 26 kaimo bendruomenių projektai gavo 42000 litų paramą. Dvi rajono kaimo bendruomenės (iš 33), pateikusios projektus valstybės paramai gauti, gavo 34620 litų paramos. 2006 – 2009 metais Radviliškio kaimo bendruomenės gavo 1169,820 tūkst. Lt iš valstybės. VVG Radviliškio lyderis organizavo Radviliškio rajono kaimo bendruomenių mokymus „Bendravimas ir bendradarbiavimas“.

2.1.Gyventojų struktūros ir jų ekonominės veiklos pokyčiai

Pastaraisiais metais Lietuvoje išryškėjo skirtingos ekonominės, demografinės, infrastruktūros sąlygos, darančios įtaką regionų plėtrai. Tai nulemia gyventojų įpročių formavimąsi, verslo struktūrą, pajamų ir pragyvenimo lygio netolygumus, infrastruktūros išvystymo skirtumus. Šalyje susiformavo investicijų pritraukimo zonos, kuriose koncentruojasi didžiausias gyventojų skaičius, sukuriama didžioji šalies bendrojo vidaus produkto dalis. Šiuo metu Radviliškio rajonas vystosi vis greičiau: spartėja ekonominė, socialinė, ūkio plėtra. Auganti specialistų patirtis leidžia efektyviau pasinaudoti Europos Sąjungos struktūrinių fondų teikiama parama, didinti rajono ekonominį potencialą.

Radviliškio rajono savivaldybė pagal gyventojų skaičių, palyginti su kitomis Lietuvos savivaldybėmis, 2007 metų pradžioje užėmė 17 vietą. Radviliškio rajone 2007 metų pradžioje

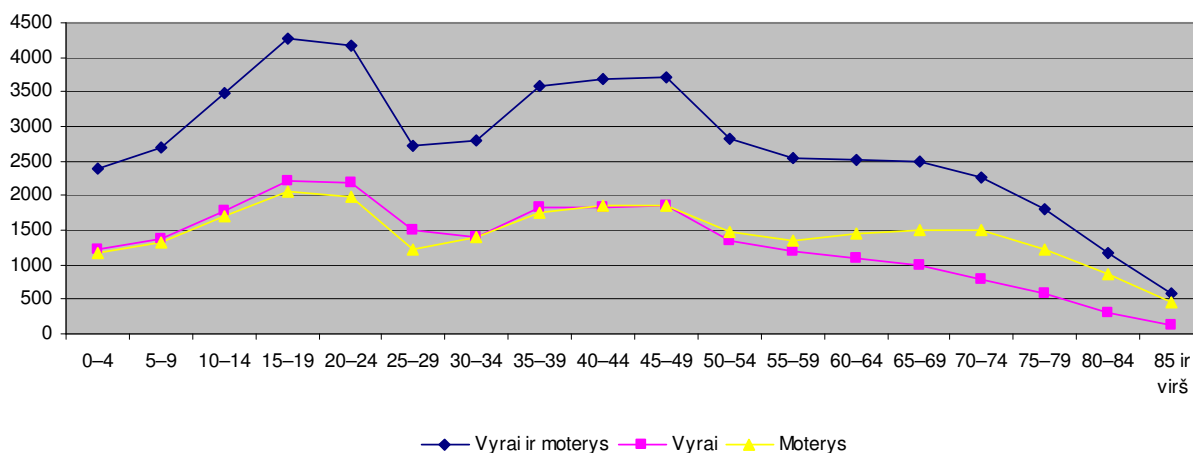
gyveno 48 705 gyventojai (pav.), t. y. 1,47 proc. visų Lietuvos gyventojų. Kaip ir kituose Lietuvos rajonuose, taip ir Radviliškio rajone, realus gyventojų skaičius yra mažesnis, nei pateikiamas Statistikos departamento ataskaitose.

3pav. Gyventojų skaičius Radviliškio rajone.

Šaltinis: LR Statistikos departamentas

Pagal amžiaus grupes Radviliškio rajono demografinis gyventojų pasiskirstymas (pav.) atitinka bendras Lietuvos tendencijas. Radviliškio rajone 2007 metų pradžioje pensinio amžiaus gyventojai sudarė 17 proc. bendros rajono populiacijos, Lietuvoje šis rodiklis buvo 20 proc., darbingo amžiaus gyventojai sudarė 64 proc. (Lietuvoje – 62 proc.). Gyventojų iki 15 metų Radviliškio rajone buvo 19 proc. (Lietuvoje – 18 proc.).

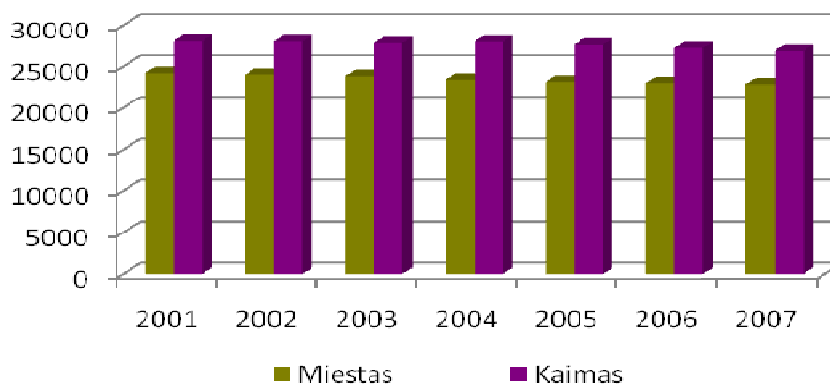

4pav. Radviliškio rajono demografinis gyventojų pasiskirstymas pagal amžiaus grupes .

Šaltinis: LR Statistikos departamentas

Darbingo amžiaus gyventojai kuria pridėtinę ekonominę vertę, bendrą vidaus produktą ir išlaiko pensinio amžiaus gyventojus. Radviliškio rajone ekonominiu ir socialiniu požiūriu situacija yra palankesnė nei daugelyje kitų Lietuvos rajonų (palyginti su Lietuvos vidurkiu), tačiau neatmetama galimybė, jog ši situacija įgaus neigiamą tendenciją vertinant itin didelį 35–49 metų amžiaus gyventojų skaičių bei mažesnę jaunesnių nei 15 metų gyventojų skaičių.

2007 metų pradžioje kaimo gyventojai sudarė 54 proc. visų Radviliškio rajono gyventojų, t. y. 26 838 gyventojai, miesto – 46 proc., atitinkamai 22 867 gyventojai (pav.). Vertinant bendras tendencijas Lietuvoje, tuo pačiu laikotarpiu kaimo gyventojai sudarė 33 proc., miesto – 67 proc.

5pav. Miesto ir kaimo gyventojai Radviliškio rajone.

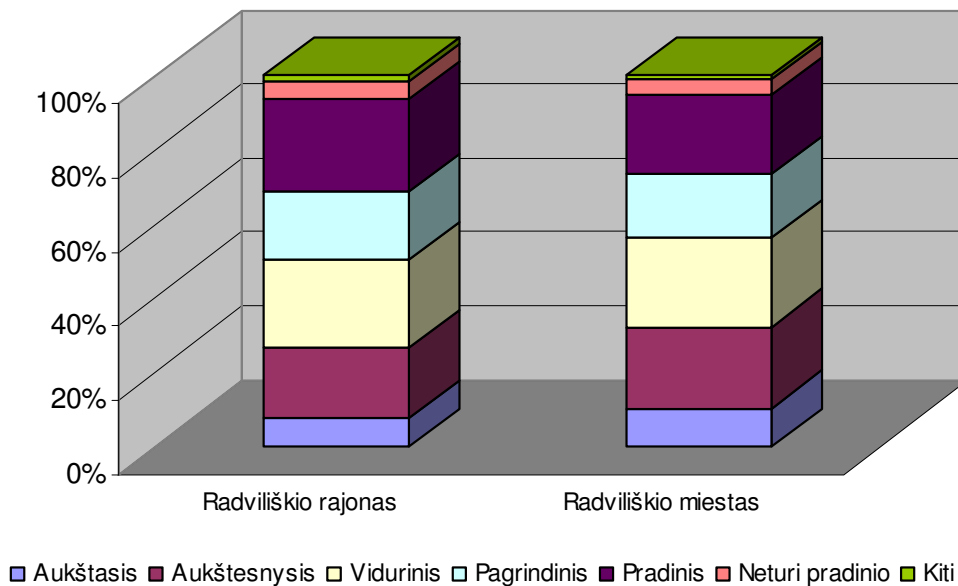
Šaltinis: LR Statistikos departamentas

Visuomenės socialinė ekonominė ir demografinė raida yra glaudžiai susijusios. Kasmet dėl išaugusios gyventojų migracijos mažėja gyventojų skaičius Radviliškio rajone, kuris mažina konkurenciją vietos darbo rinkoje. Pastaraisiais metais išryškėjo negatyvi šio reiškinio pusė - pradeda stigti kvalifikuotos darbo jėgos.

Pagal Lietuvos statistikos departamento pateikiamus duomenis bendros Lietuvos tendencijos rodo, jog 2006 metais Lietuvoje 1 000 gyventojų vidutiniškai teko 3,7 emigravę gyventojai (deklaruojamas išvykimas). Tuo pačiu laikotarpiu Radviliškio rajone (pav.) migracijos mastai buvo mažesni nei Lietuvos vidurkis bei panašūs kaip ir Kelmės, Šiaulių, Biržų, Tauragės rajonų, t.y. 1000 gyventojų teko 2,0–2,9 emigravusieji.

Vis didėjanti vidaus ir tarptautinė migracija Radviliškio rajone buvo pastebima 1995–1997 metais bei 2003–2006 metais.

Pagal Lietuvos Respublikos statistikos departamento duomenis 2001 metais Radviliškio mieste 1000-iui 25-65 metų amžiaus gyventojų teko 428 vidurinę išsilavinimą turintys gyventojai, Radviliškio rajone – 491 gyventojas, 462 - aukštesnį išsilavinimą turintys gyventojai, rajone - 427, 102 – aukštą išsilavinimą turintys gyventojai, rajone - 75. Iš 15 paveikslo matyti, jog gyventojų išsilavinimo tendencijos panašios tiek Radviliškio mieste, tiek rajone.

6pav. Gyventojų išsilavinimas Radviliškio rajone ir mieste.

Šaltinis: LR Statistikos departamentas

Radviliškio rajone gyventojų išsilavinimas yra panašus kaip ir visame Šiaulių regione. Visame regione aukštą išsilavinimą turinčių gyventojų yra santykinai mažiau nei bendrai šalyje. Lietuvoje 2005 metais aukštą išsilavinimą turėjo 26,3 proc. gyventojų, Šiaulių apskrityje – 22,2 proc. darbingo amžiaus gyventojų. Gyventojų, turinčių vidurinę išsilavinimą dalis visoje apskrityje nedaug skyrėsi nuo Lietuvos vidurkio: 2005 metais šis rodiklis apskrityje buvo 61,8 proc., Respublikoje – 61,3 proc. Manoma, jog ateityje dėl mokslo apmokestinimo gali daugėti neišsilavinusių asmenų: baigę vidurinę mokyklą asmenys bus priversti dirbti (dažnai ir emigruoti) ir taip susimokėti už mokslą.

Darbo rinkai tiesioginę įtaką turi demografiniai pokyčiai, kurie lemia ekonominiu požiūriu aktyvių arba darbingų gyventojų, užtikrinančių darbo jėgos pasiūlą. Lietuvos darbo biržos duomenimis Radviliškio rajonas priklauso regionui, kuriame nedarbas sudaro 4-6 proc. Toks nedarbas ekonominiu požiūriu yra laikomas natūraliu, t.y. didžiausią bedarbių skaičių sudaro

nenorintys dirbti, laikinai nedirbantys asmenys, bet ieškantys darbo ir pan. Radviliškio rajone nedarbo lygis neviršija šalies vidurkio. 2006 metais Statistikos departamento duomenimis, Radviliškio rajone vidutiniškai buvo 900 bedarbių. Per metus buvo įdarbinta 1151 asmuo. Radviliškio darbo biržos duomenimis vidutiniškai per 2006 metus buvo laisvos 102 darbo vietos (pav.), 2007 metais (iki lapkričio mėnesio) vidutiniškai 136 laisvos darbo vietos.

Rengiant žmogiškųjų išteklių plėtros programos strategiją buvo taikyti konversijos ir atitikimo metodai, daug dėmesio skirta Šiaulių regiono plėtros programoje įtvirtintiems prioritetams. Naudojant atitikimo metodą, strategijos prioritetai ir uždaviniai formuluojami išryškinant stiprybes ir galimybes bei siekiama jomis pasinaudoti.

Išanalizavus žmogiškųjų išteklių esamą padėtį buvo numatytos pagrindinės plėtros kryptys:

1. Socialinių procesų valdymo kompetencijų ir partnerystės struktūrų plėtotė;
2. Žmogiškųjų išteklių išlaikymo ir pritraukimo į rajoną veiklos;
3. Socialinio – pilietinio visuomenės dalyvavimo plėtotė.

Pirmasis žmogiškųjų išteklių plėtros prioritetas – socialinių procesų valdymo kompetencijų ir partnerystės struktūrų plėtotė. Tikimasi, kad 2007–2013 m. laikotarpiu ženkliai išaugusios ES paramos galimybės ir biudžetas paskatins organizacijas aktyviau įsitraukti į žmogiškųjų išteklių plėtros projektines veiklas, o naujai pateiktos priemonės bus įtrauktos į programą atliekant jos kasmetinį monitoringą.

Ekonominio sunkmečio sąlygomis 2009 m. į Radviliškio darbo biržą kreipėsi daugiau nei 3500 asmenų: 43,2% moterų, 56,8% vyrų, kas penktas – jaunesnis kaip 25 m. amžiaus ir vyresnis kaip 50m., kas antras – kaimo gyventojas, per 38% visų Radviliškio darbo biržoje registruotų žmonių neturi profesinio pasirengimo.

Iš praradusių darbą asmenų dirbo: 53,4%- paslaugų sektoriuje, 14,1% - žemės ūkyje, 12,6% - pramonėje, 10,3% – statybose, 9,6% – darbinės veiklos neturėję asmenys,

Įvertinus darbo rinkos kitimo, atskirų ūkio šakų vystimosi tendencijas, mažėjant darbo pasiūlai ir didėjant darbo paklausai, prognozuojama, kad nedarbas Radviliškio rajono savivaldybėje 2010 metų pradžioje sieks 11,5%

Radviliškio rajono savivaldybėje įregistruota per 1300 įvairių teisinių formų įmonių, iš kurių tik 623 vykdo veiklą. Pagal dydį 90% įmonių yra labai mažos ir mažos įmonės (nuo 1 iki 49 darbuotojų), 9% - vidutinės įmonės (nuo 50 iki 249 darbuotojų), 1% - didelės įmonės (daugiau nei 250 darbuotojų). 1002 asmenys dirba su verslo liudijimais. Beveik 70 asmenų įregistravo individualią veiklą. Pagrindinės verslo kryptys savivaldybėje: metalo ir medienos apdirbimas,

statyba, transporto paslaugos, baldų, mašinų, vaisvandenių gamyba, durpių gavyba. Radviliškio rajono savivaldybės taryba 2009m.biudžete skyrė 90 tūkst. Lt. smulkiam ir vidutiniam verslui remti, o rugsėjį šią sumą sumažino iki 67,5 tūkst. Lt. Radviliškio pramonės ir sandėliavimo objektų statybos teritorijoje, iš parengtų verslui vystyti penkių sklypų išnuomotas tik vienas, kol kas jame jokių darbų nevyksta.

Nuo 2004 veikia Turizmo ir verslo informacijos centras. Turizmo ir verslo informacijos centras 2009 metais suteikė rajono verslininkams per 250 konsultacijų rinkodaros, įmonių valdymo, informacinių technologijų, naujų darbo vietų kūrimo temomis, surengė 9 mokymus, suorganizavo 20 sklaidos renginių.

2.2. Radviliškio rajono SSGG analizė

Stiprybės

1. Gerai išvystyti transportiniai koridoriai (geležinkeliai, automagistralės), ryšiai su kitais Europos regionais.
2. Didelis potencialas gamtinių resursų (miško parkai, želdynai).
3. Keletas nedidelių vandens telkinių.
4. Formuojasi prielaidos kaimiškųjų vietovių ūkinės veiklos diversifikacijai, neagrarinio verslo plėtotei.
5. Ekologinių maisto produktų paklausa.
6. Informacinės technologijos leidžia dirbti namuose.
7. Auga relaksacinių ir reabilitacinių paslaugų poreikis.

Silpnybės

1. Jaunimas po studijų negrįžta į Radviliškio rajoną, o pasilieka didesniuose miestuose arba emigruoja.
2. Kaimiškose seniūnijose mažai veikiančių įmonių, nes didžioji dalis įmonių yra susikoncentravusios aplink Radviliškio miestą.
3. Didėjanti ūkių diferenciacija.
4. Užsitęsusi ir komplikuota žemės ūkio reforma.
5. Sparčiai brangstantys energetiniai resursai.
6. ES ir Lietuvos Nacionalinės paramos prioritetų stambiajam žemės ūkio verslui remti suteikimas.

7. Daug kliūčių verslo plėtrai.
8. Neišplėtotos informacinės technologijos kaime.
9. Neišvystyta turizmą aptarnaujanti infrastruktūra. Trūksta stovyklaviečių, kempingų.
10. Kultūros paveldo objektų išsaugojimas;

Galimybės

1. Nutiesus Radviliškio miesto aplinkkelį atsiras naujos verslo perspektyvos.
2. Gyventojų aktyvumo skatinimas. Įtraukti kaimo žmones į vietos problemų sprendimą, aktyviai dalyvauti bendruomenių veikloje.
3. Turizmo plėtra. Sutvarkyti poilsio zonas, paplūdimius.
4. Naujų gyvenviečių statyba kaimiškose vietovėse.
5. Skirti daugiau dėmesio kaimo paveldo ir moralinių vertybių išsaugojimui.
6. Ekologizuoti žemės ūkį.
7. Sugriežtinti gamtosauginius ir sanitarinius reikalavimus gyvulininkystės įmonėms.
8. Remti ūkininkų kooperaciją.
9. Ugdyti verslumą, bei didinti užimtumą .
10. Tobulinti sveikatos apsaugos tinklą.

Grėsmės

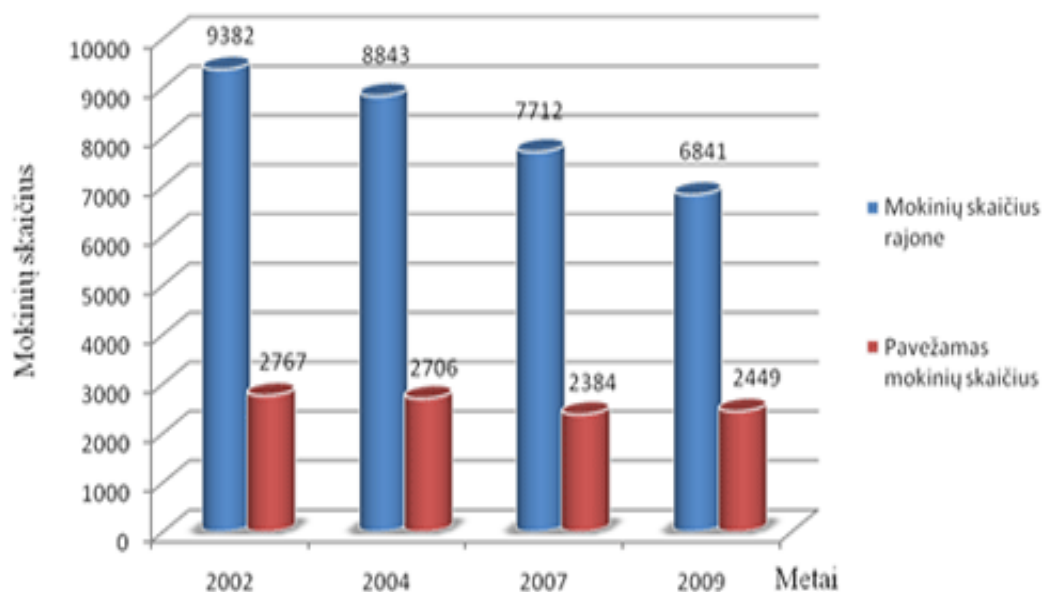
1. Dėl gimstamumo mažėjimo, mažėja rajono gyventojų skaičius, vyksta visuomenės senėjimas.
2. Taršios žemės ūkio produktų gamybos įmonių iš ES perkėlimas .
3. Genetiškai modifikuotų augalų auginimas.
4. Mokyklų uždarymas.
5. Gausėjantis į kaimo ekonominę ir socialinę užribį patekusių asmenų sluoksnius.
6. Apleisti ir ištuštėję kaimai.
7. Negatyvus požiūris į regioną, kaip turistams mažai patrauklią vietovę.

2.3. Švietimo, kultūros ir kitų socialinių paslaugų plėtra

2009 metais Radviliškio rajono savivaldybės taryba priėmė sprendimus dėl: Grinkiškio Jono Poderio vidurinės mokyklos Šašių, Vaitiekūnų ir Kairėnų, Gražinos pagrindinės mokyklos Daugėlaičių ir Miežaičių, Vinco Kudirkos pagrindinės mokyklos Šniūraičių, Šeduvos gimnazijos

Būtėnų pradinių ugdymo skyrių naikinimo; Palonų pagrindinės mokyklos reorganizavimo į Baisogalos mokyklos- darželio Palonų pradinio ugdymo skyrių, Labučių pagrindinės mokyklos reorganizavimo į Sidabravo vidurinės mokyklos Labučių pradinio ugdymo skyrių. 2009m. veikė 28 švietimo įstaigos(2007m. dirbo 32) : 4 Ikimokyklinio ugdymo įstaigos, 4 mokyklos- darželiai, 1 jaunimo mokykla, 10 pagrindinių mokyklų, 3 vidurinės mokyklos, 4 gimnazijos, 2 papildomojo ugdymo įstaigos.

Rajono mokyklose dėl demografinės situacijos ir kitų socialinių veiksnių mokinių skaičius sumažėjo : 2009m.- 412 mokinių, 2008m. – 434 mokiniais, 2007m.- 419 mokinių. 2009m. rugsėjo 1d. duomenimis, rajono mokyklų 1 -12 klasėse vienas kompiuteris tenka 7 mokiniams, 2008m.- vienas kompiuteris teko 12 mokinių, 2007 m.- 17 mokinių. Nuo 2009 m. rugsėjo į rajono mokyklas pavežami 36 proc. rajono mokinių.

7pav. Pavežami mokiniai, Radviliškio rajono savivaldybės teritorijoje.

Šaltinis: Radviliškio rajono savivaldybė. (2009) Pavežėjimas. Prieiga per internetą:

<http://www.radviliskis.lt/content/view/150/53/>

Rajone vidutiniškai 80% mokinių savo mokykloje lanko papildomojo ugdymo užsiėmimus. Mokiniais sudarytos sąlygos lankyti Dailės, Muzikos mokyklas, veikia šių mokyklų klasės Šeduvoje, Baisogaloje ir Šiaulėnuose.

2008 m. Radviliškio rajono tarybos sprendimu uždarytos penkios kaimo bibliotekos. Po bibliotekų uždarymo centralizuotą bibliotekų sistemą sudaro Viešoji, viena miesto, 26 kaimo, 15 mokyklų bibliotekų. 2008m. tęsėsi leidyklų “Šviesa” ir “Alma litera” akcija “ Knygvežiukas”, 160 naujų knygų po mėnesį galėjo skaityti kaimų gyventojai. Bibliotekos bičiuliai ir rėmėjai bibliotekai

paaukėjo 7257Lt, įvairūs fondai bibliotekos projektams įgyvendinti skyrė 17650Lt, Lietuvos Respublikos kultūros ministerija kompiuterinės technikos kyrė už 56460Lt. Bibliotekoje surengti 25 renginiai, devynios meno, 35 literatūros parodos. 10 kaimo bibliotekų įsteigti Viešojo interneto prieigos taškai. Radviliškio savivaldybės viešoji biblioteka parengė bibliotekų modernizavimo programą. Rajono savivaldybė, atsižvelgdama į ją ir į bibliotekų pažangai iš kitų fondų numatomą finansinę paramą, skyrė 200 tūkstančių litų rajono bibliotekoms modernizuoti (Radviliškio rajono savivaldybės..., 2008).

2009 metais Radviliškio rajono centralizuotą bibliotekų sistemą sudarė Viešoji biblioteka, Šeduvos miesto, 26 kaimo filialai. Rajono mokyklų bibliotekos nuo 2008m. gruodžio perduotos mokyklų žinion. Viešojoje bibliotekoje 2009m.. skaitė 4076 skaitytojai, kaimo bibliotekose- 6400 skaitytojų. Surengta 71 renginys, 11 meno parodų, 39 literatūros parodos. Lietuvos nacionalinė M. Mažvydo biblioteka laikinai (iki 2011m.) leido dalyvauti akcijoje “Knygų lagaminas” .Ši akcija – puiki galimybė kaimo bibliotekoms savo skaitytojams pateikti platesnį naujų knygų asortimentą. 2009m. “Knygų lagaminas” apkeliavo Vėriškių, Alksniupių, Žemių, Šaukoto bibliotekas. Viešojoje bibliotekoje ir 14 jos filialų įsteigti Viešojo interneto prieigos centrai.

Vienas pagrindinių **socialinės paramos** tikslų – padėti tenkinti būtiniausius poreikius tiems žmonėms, kurių gaunamos pajamos yra nepakankamos, o gebėjimas pasirūpinti savimi dėl objektyvių, nuo jų nepriklausančių priežasčių yra ribotas, mažinti jų skurdą ir socialinę atskirtį. Šį darbą Radviliškio rajono savivaldybėje dirba 15 darbuotojų Socialinės paramos skyriuje ir 12 seniūnijų socialinio darbo organizatorių. 2008 metų pradžioje Radviliškio rajono savivaldybės taryba patvirtino 111 117,5 tūkst. Lt biudžetą, kuris paskirstytas 33 asignavimų valdytojams. Per metus biudžetas tikslintas gavus 848,0 tūkst. Lt specialiąją dotaciją iš valstybės socialinėms problemoms spręsti. Papildomai iš valstybės privatizavimo fondo gauta:

1. Radviliškio ligoninės operacinės ir Reanimacijos ir intensyviosios terapijos skyrių reanimacijai ir medicinos įrangai įsigyti – 1 151,0 tūkst. Lt;
2. Radviliškio poliklinikos projektavimui – 300,0 tūkst. Lt;
3. Sidabravo vidurinės mokyklos pastato rekonstrukcijai ir jo pritaikymui kultūros namų reikmėms – 201 tūkst. Lt (bei 100,0 tūkst. Lt iš Valstybės rezervo).

2008m. Radviliškio rajono savivaldybė skyrė Sidabravo vidurinės mokyklos pastato rekonstrukcijai ir jo pritaikymui kultūros namų reikmėms – 201 tūkst. Lt (bei 100,0 tūkst. Lt iš Valstybės rezervo). Įvairioms vaikų socializacijos ir prevencijos, kultūros, būsto pritaikymo

žmonėms su negalia programoms gauta 209,0 tūkst. Lt nebiudžetinių lėšų. 41 nevyriausybinų ir kaimo bendruomenių projektams skirta 242,0 tūkst. Lt lėšų iš biudžeto.

Pirminės asmens sveikatos priežiūros įstaigų tinklas Radviliškio rajone yra gana platus, gyventojams paslaugas teikia ambulatorijos ir medicinos punktai. Radviliškio rajono savivaldybėje pirminės asmens sveikatos priežiūros paslaugas teikia VšĮ Radviliškio rajono pirminės sveikatos priežiūros centras, VšĮ Baisogalos pirminės sveikatos priežiūros centras, VšĮ Šeduvos pirminės sveikatos priežiūros centras bei rajone veikiančios ambulatorijos ir medicinos punktai.

2008 metais Radviliškio rajono savivaldybėje įgyvendintas projektas „Bendrosios praktikos gydytojų paslaugų infrastruktūros plėtra ir modernizavimas Radviliškio rajone“, finansuotas ES struktūrinių fondų ir Lietuvos Respublikos bendrojo finansavimo lėšomis. Projekto tikslas – gerinti pirminės asmens sveikatos priežiūros paslaugų kokybę ir prieinamumą Radviliškio rajono gyventojams. Įgyvendinus projektą, suremontuotos Alksniupių, Grinkiškio, Sidabravo, Šaukoto, Šiaulėnų, Tyrulių ambulatorijos, Šeduvos pirminės sveikatos priežiūros centro, Aukštelkų medicinos punkto patalpos: pakeista grindų danga, langai, durys, perdažytos sienos, lubos, pakeista elektros instaliacija, santechnika, įsigyta reikiama medicininė įranga, kompiuterinė bei programinė įranga, organizacinė technika ir baldai, būtini Radviliškio rajono medicinos įstaigų teikiamoms paslaugoms modernizuoti ir optimizuoti. Įsigyta įranga odontologijos paslaugoms teikti Radviliškio rajono Baisogalos ir Šeduvos pirminės sveikatos priežiūros centruose, Alksniupių ir Šaukoto ambulatorijose. Siekiant kuo greičiau suteikti pirminės sveikatos priežiūros paslaugas ir aptarnauti net atokiose vietovėse esančius pacientus, už projekto lėšas nupirkti aštuoni automobiliai „Fiat Grande Punto“, jais ambulatorijų gydytojai važinėja lankyti ligonių, gyvenančių atokiose vietovėse, ir pacientus namuose.

Projekto metu pasiekti rezultatai padeda sulygtinti miesto ir kaimo gyventojų galimybes gauti kokybiškas ir prieinamas pirminės sveikatos priežiūros paslaugas. Projekto vertė – 1 895 918,00 Lt. ES struktūrinių fondų parama skirta pagal Lietuvos 2004–2006 m. Bendrojo programavimo dokumento (toliau - BPD) I prioriteto 1.4 priemonės „Sveikatos priežiūros įstaigų restruktūrizavimas ir modernizavimas“ veiklos sritį „Bendrosios praktikos gydytojų paslaugų infrastruktūros plėtra ir modernizavimas“ (Zoltnerienė, 2008). 2009 metais rajone veikė 27 pirminės sveikatos priežiūros įstaigos.

2009m. suorganizuota respublikinė etnokultūrinė stovykla Kleboniškių pušyne “O jūs, vaikai, taip darykit, kaip diedukai darė”. Stovyklautojai (nuo 9 iki 17 metų) gyveno palapinėse, mokėsi senolių papročių, amatų, klausėsi pasakojimų, vyko į ekskursijas, ant laužo gamino maistą.

2009m. liepos mėnesį Lietuvos kraštotyros draugija pirmą kartą surengė kraštotyros ekspediciją Radviliškio rajono Grinkiškių kaimo apylinkėse. 25 žmonės, profesionalai, besidomintys krašto istorija, visą savaitę lankėsi Grinkiškyje, Vaitiekūnuose, Kairėnuose, Mėnaičiuose, Balandiškiuose, Pašušvyje, rinko istorinę, kraštotyrinę medžiagą, kalbino istorinių įvykių liudininkus. Profesionalų surinkta medžiaga ir istorinių įvykių liudininkų pasakojimai bus sudėti į knygą. 2009m. išleista monografija apie Baisogalos kraštą iš „Versmės“ leidyklose leidžiamos „Lietuvos valsčių“ serijos. Knygos sudarytojas Jonas Linkevičius.

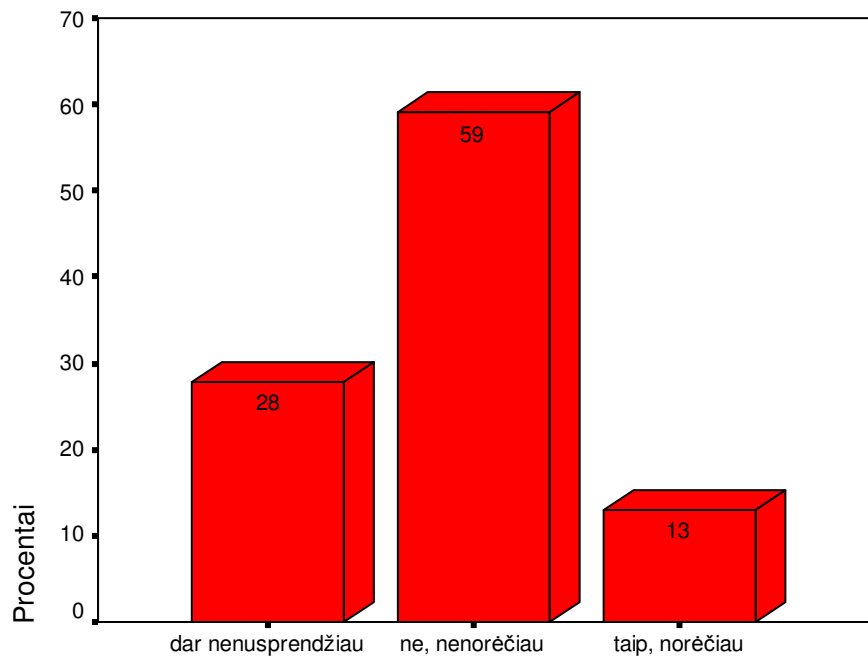
Daugyvenės kultūros istorijos muziejų – draustinį aplankė 72000 lankytojų: Burbiškio dvarą – 56300 žmonių, Kleboniškių kaimo buties skyrių – 15700 žmonių. Pradedami rengti LEADER+ programos finansuojami Pakiršinio parko, Baisogalos sporto aikštyno ir paplūdimio renovavimo projektai. Rengiamas Pakiršinio dvaro pastato pritaikymo amatų centrui projektas.

Šiaulių apskrities vyriausiojo **policijos** komisariato Radviliškio rajono policijos komisariatui, vykdant viešosios tvarkos, nusikalstamumo bei kitų teisės pažeidimų prevenciją, pagalbą teikia 85 policijos rėmėjai, iš jų - 19 Šiaulių sąjungos nariai. Taip pat prie teisėtvarkos užtikrinimo Radviliškio mieste ir rajone aktyviai prisideda 23 jaunieji policijos rėmėjai, iš kurių 22 yra jaunieji šauliai. Per 2009 metus policijos rėmėjai ir Šiaulių sąjungos nariai kartu su policijos pareigūnais dirbo daugelyje policinių priemonių, užtikrino viešąją tvarką masiniuose renginiuose, kuriuose rėmėjų ir šaulių pagalba buvo itin svarbi ir naudinga. Radviliškio mieste viešąją tvarką ir eismo saugumą padeda palaikyti 23 policijos rėmėjai, iš jų 11 - šauliai. Baisogalos, Skėmių ir Grinkiškio seniūnijose Prevencijos poskyrio pareigūnams viešąją tvarką padeda palaikyti 20 policijos rėmėjų, iš jų - 8 šauliai. Šeduvos mieste, Pakalniškių seniūnijoje, Sidabravo seniūnijoje Prevencijos poskyrio tyrėjams palaikyti viešąją tvarką padeda 38 policijos rėmėjai (iš jų nei vienas nepriklauso Šiaulių sąjungai). Taip pat yra dar 4 policijos rėmėjai, dirbantys su policijos pareigūnais Šiaulėnų ir Šaukoto seniūnijose (Cituoju iš „Radviliškio rajono policijos..., 2009“).

3. ŪKINĖS VEIKLOS IR VISUOMENINIO AKTYVUMO SKATINIMO RADVILIŠKIO RAJONE TYRIMO DUOMENŲ ANALIZĖ

3.1. Besimokančio jaunimo požiūris į šiandieninę kaimo situaciją ir savo perspektyvas.

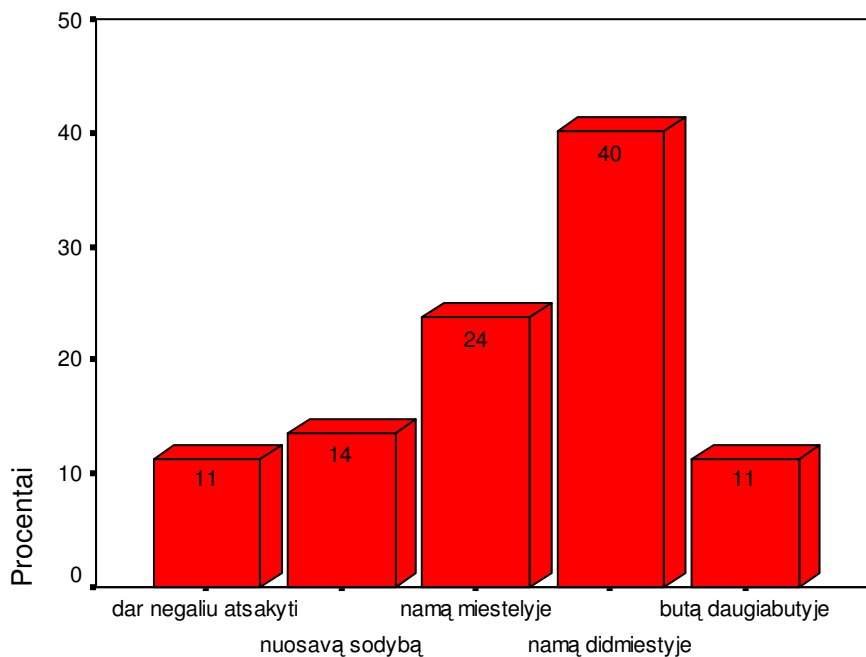
Apklausiai 177 mokinius, kurie gyvena Radviliškio rajono Šaukoto, Šiaulėnų, Tyrulių, Baisogalos ir Aukštelkų seniūnijose. Respondentų pasiskirstymas pagal lytį beveik lygus: vaikinai sudaro 49%, merginos- 51% apklaustųjų. Net 97% apklaustųjų mokosi kaimo mokykloje, 3 % miesto. Respondentų pasiskirstymas pagal klases: dešimtoje klasėje mokosi – 62% , vienuoliktoje – 15%, dvyliktoje- 23% apklaustųjų. 20% respondentų dar nėra pasirinkę profesijos, 59% nurodė, kad renkasi, ir tik 21 % - pasirinkę. 80% apklaustųjų baigę vidurinę mokyklą žada stoti mokytis toliau , 15% neapsisprendę, 5% - eis dirbti. 26% respondentų teigia, kad jų pasirinkta profesija gali būti pritaikyta kaime, 27% - kad negali, 47% - nežino. Susirūpinimą kelia jaunimo nenoras dirbti kaime, net 59% apklaustųjų teigia, nenorintys pradėti savarankišką gyvenimą dirbti kaime ir tik 13% norėtų , 28% dar nenusprendę.

Ar norėtum dirbti kaime, pradėjęs savarankišką gyvenimą?

8pav. Jaunimo požiūris į galimybę dirbti kaime.

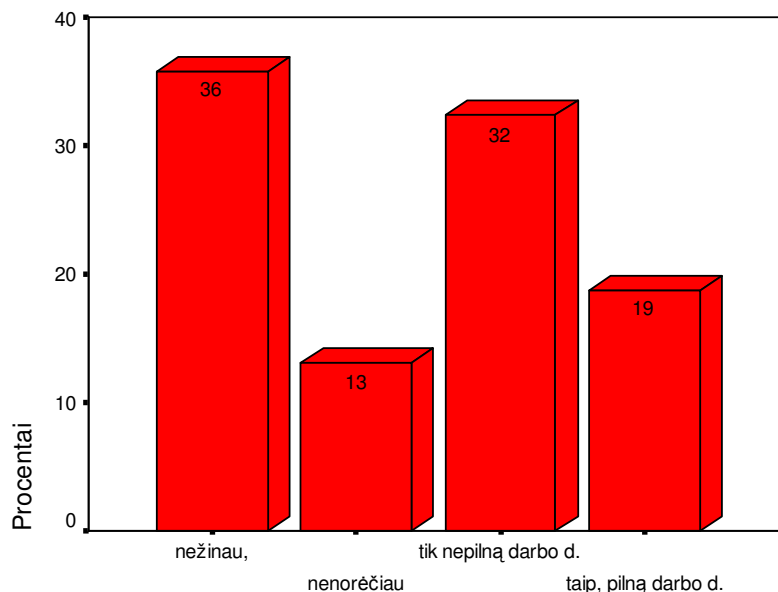
Tik 5% respondentų teigia, kad gyvenimas yra patogesnis kaimo gyvenvietėje, 7% - vieniemyje, 40% - nedideliame miestelyje ir 42% - dideliame mieste, 7 – nežino. 40% apklaustųjų ateityje norėtų įsigyti namą didmiestyje, tačiau 14% atsakė norintys įsigyti nuosavą sodybą.

Kokį gyvenamąjį būstą norėtum ateityje įsigyti?

9 pav. Būsimojo būsto pasirinkimo lūkesčiai.

Mokiniai teigiamai įvertino apmokamo (pavyzdžiui, profesinio) darbo galimybes savo namuose arba arti namų, iš kurio galėtų pragyventi arba bent gauti papildomų pajamų.

Ar norėtum dirbti apmokamą (pavyzdžiui, profesinį) darbą namuose?

10 pav. Jaunimo požiūris į namudinį darbą, arba arti namų.

Net 32% teigia, kad norėtų dirbti nepilną darbo dieną ir 19% pilną darbo dieną. Tačiau net 67% apklaustųjų neteko girdėti kad kas nors užsiimtų apmokamu darbu namuose, 27% teigia, kad tuo užsiima nedaug žmonių ir tik 6% mano, kad namudinis darbas populiarėja.

Vertindami ūkinės veiklos įvairinimo ir darbo namuose arba arti namų galimybes respondentai vyrams tinkamiausiais įvardijo: automobilių remonto - 70%, žemės ūkio remonto - 60%, namų ir butų remonto darbus, nepopuliariausiais – nedidelis viešbutis namuose - 55%, prekyba internetu - 50%, turistinių kelionių vadovo paslaugos - 49%.

1 lentelė

Vyrų tinkami darbai namuose arba arti namų

Darbų pavadinimai	Respondentai, proc.		
	Nežinau	Nepopuliarūs	Populiarūs
Buitinės technikos (laikrodžių, radijo ir televizorių, skalbimo mašinų ir kt.) remontas	31	29	40
Butų ir namų remontas	16	25	59
Prekyba internetu	34	42	24
Kaimo turizmas	26	33	41
Nedidelė parduotuvė namuose	24	31	46

Nedidelis viešbutis namuose	30	55	15
Automobilių remontas	13	16	70
Žemės ūkio technikos remontas	18	22	60
Turistinių kelionių vadovo paslaugos	36	49	15
Užklasiniai užsiėmimai su mokyklinio amžiaus vaikais	34	33	32
Senelių ir ligonių priežiūra	39	37	24

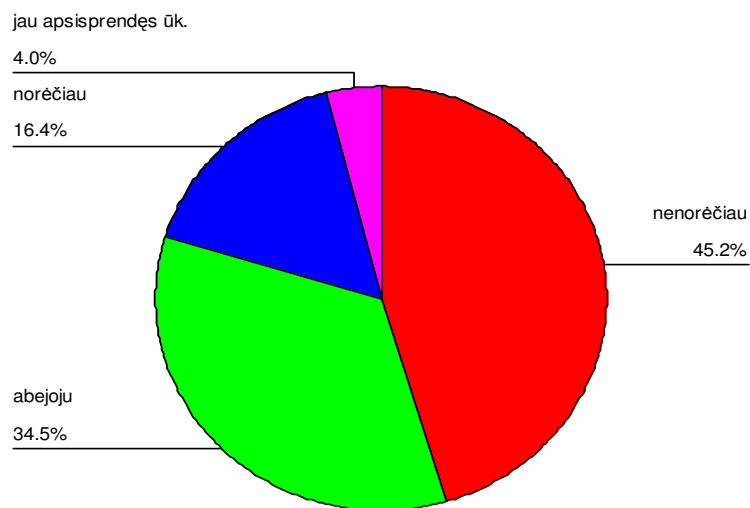
Populiariausi darbai moterims namuose arba arti namų: daržovių ir gėlių auginimas pardavimui - 62% , nedidelė parduotuvė namuose - 52%, drabužių ir kitų gaminių siuvimas - 47%. Nepopuliariausi: – nedidelis viešbutis namuose - 53%, prekyba internetu - 50%, turistinių kelionių vadovo paslaugos - 48%, privati pradinė mokykla - 48%.

2 lentelė

Moterims tinkami darbai namuose arba arti namų

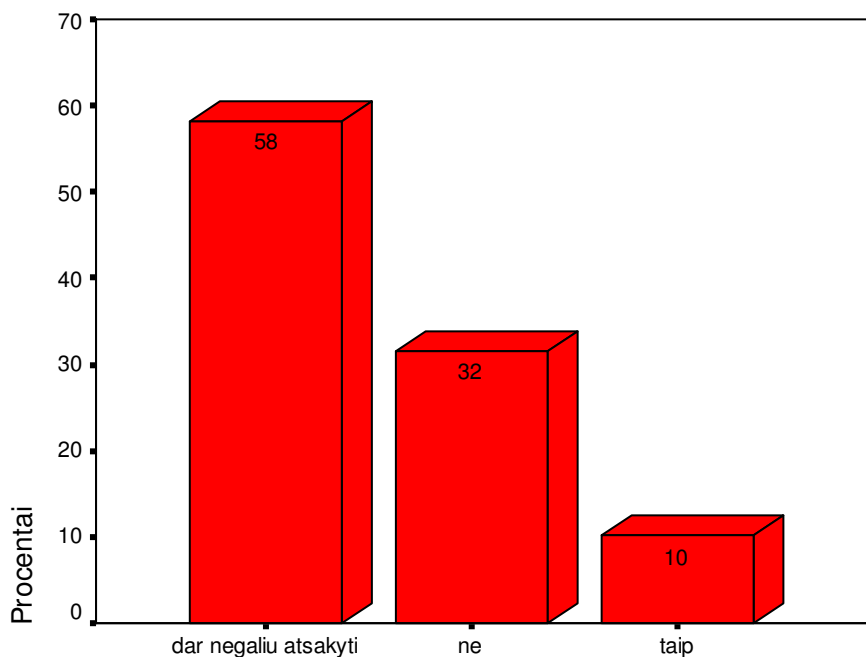
Darbų pavadinimai	Respondentai, proc.		
	Nežinau	Nepopuliarūs	Populiarūs
Drabužių ir kitų gaminių siuvimas	27	25	47
Mezgimas, audimas ir pan.	30	39	31
Prekyba internetu	31	50	19
Kaimo turizmas	31	34	35
Nedidelė parduotuvė namuose	25	23	52
Nedidelis viešbutis namuose	29	53	18
Kelionių vadovo paslaugos turistams	36	48	16
Privatus darželis ikimokyklinio amžiaus vaikams	32	23	45
Privati pradinė mokykla	27	48	24
Užklasiniai užsiėmimai su mokyklinio amžiaus vaikais	29	28	44
Senelių ir ligonių priežiūra	35	27	38
Daržovių ir gėlių auginimas pardavimui	19	19	62
Populiarių valgių gaminimas turistams ir kt.	35	32	34

4% apklaustųjų jau apsisprendę ūkininkauti, 16%- norėtų ūkininkauti, 45%- nenorėtų , o 34% - abejoja.

11pav. Jaunimo požiūris į ūkininkavimą.

Igiję profesiją, grįžti dirbti į savo gimtąjį rajoną (miestą, miestelį) planuoja tik 10% apklaustųjų, 32% - planuoja negrįžti, o 58% - dar negalėjo atsakyti.

Ar planuojate, igiję profesiją, grįžti dirbti į savo gimtąjį rajoną?

12pav. Galimybės įgyjus profesiją grįžti į gimtąjį rajoną.

Džiugu, kad net 38% respondentų norėtų dirbti Lietuvoje, 28% žada išvykti laikinai į kitą valstybę užsidirbti, kad grįžę galėtų pradėti savo verslą, įsigyti butą ar pan., 29% -dar neapsisprendę ir tik 2% žada išvykti pastoviai gyventi į kitą valstybę, baigę vidurinę mokyklą , o dar 3% žada išvykti pastoviai gyventi į kitą valstybę įgyję profesiją.

Kaip didžiausią teigiamą pokytį matomą gyvenamosiose apylinkėse 64% apklaustųjų nurodė, kad gyventojai remontuoja būstus, tvarko aplinką.

3 lentelė

Teigiami apylinkių pokyčiai

Teigiami požymiai	Respondentai, proc.		
	Taip	Ne	Nežinau
Sumažėjo neturinčių pastovaus darbo	36	32	32
Gyventojai remontuoja būstus, tvarko aplinką	64	22	14
Statomi nauji namai, ūkiniai pastatai	21	53	26

Net 72% respondentų teigia, kad didžiausia kaimo vietovių ir nedidelių miestelių problema ta, kad šiose vietovėse vis mažiau jaunimo, mažėja darbo vietų išsilavinusiems žmonėms - 72%, plinta girtavimas ir nevalyvumas - 70% .

4 lentelė

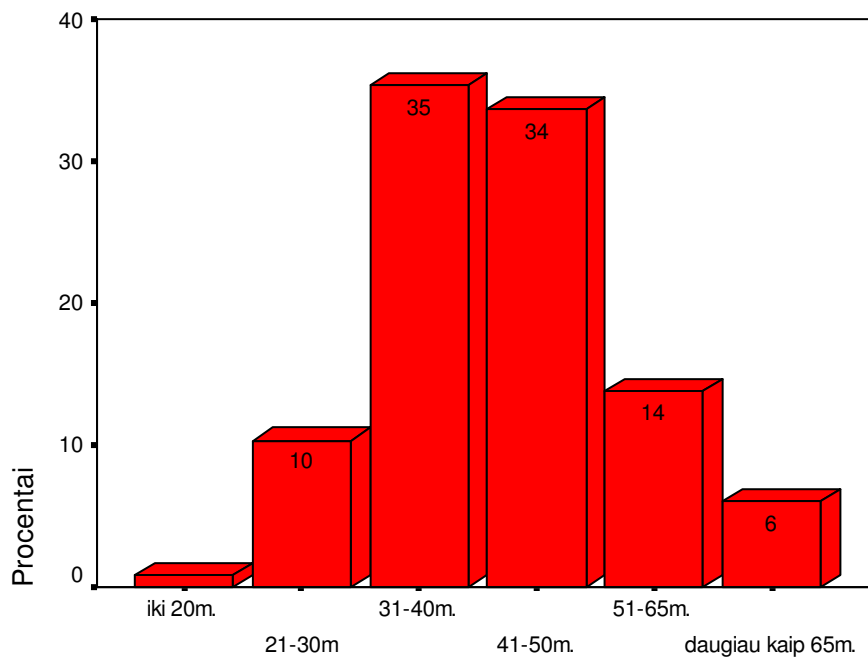
Didžiausios apylinkių problemos

Problemos	Respondentai, proc.		
	Taip	Ne	Nežinau
Šiose vietovėse vis mažiau jaunimo	72	21	7
Mažėja darbo vietų išsilavinusiems žmonėms	72	7	21
Plinta girtavimas ir nevalyvumas	70	11	19

3.2. Gyventojų ekonominės padėties pokyčiai.

Apklausiau 120 suaugusių Radviliškio rajono kaimiškųjų seniūnijų gyventojų. Į anketos klausimus atsakė 80% moterų ir 20% vyrų. Aktyviausiai tyrime dalyvavo veikiausioji visuomenės

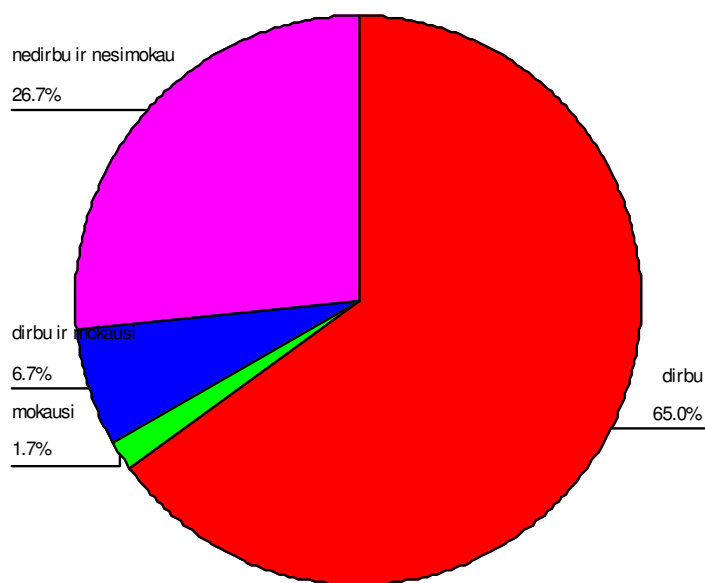
dalis – dirbantieji ir auginantieji mokyklinio amžiaus vaikus 31-40 metų - 35% ir 41- 50 metų - 34% asmenys.

Respondentų amžius.

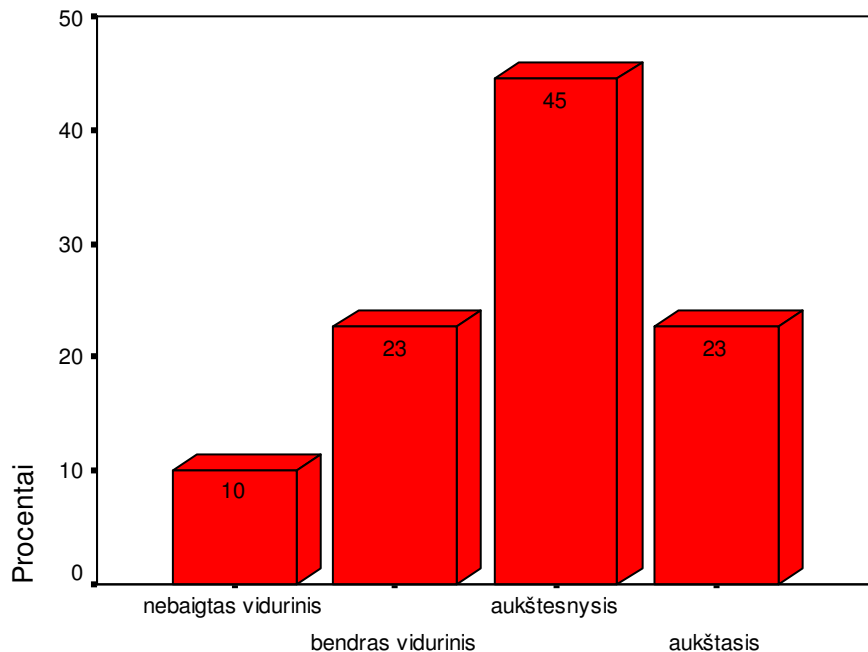
13 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal amžių.

65% apklaustųjų dirba, 27% nedirba ir nesimoko, 6,7% dirba ir mokosi, 1,7% mokosi.

14 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal užsiėmimą.

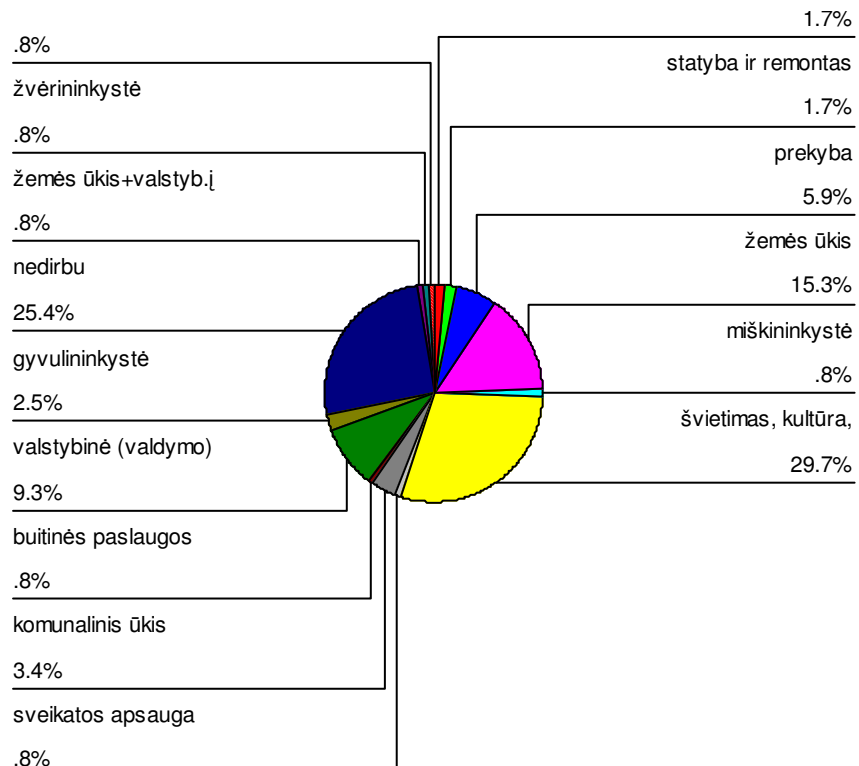
Net 70% apklaustųjų darbo ir mokymosi vieta yra kaime, 9% -mieste. 48% gyvena kaimo gyvenvietėje, 43%- miestelyje, 9% - vienkiemyje.

Respondentų išsilavinimas.

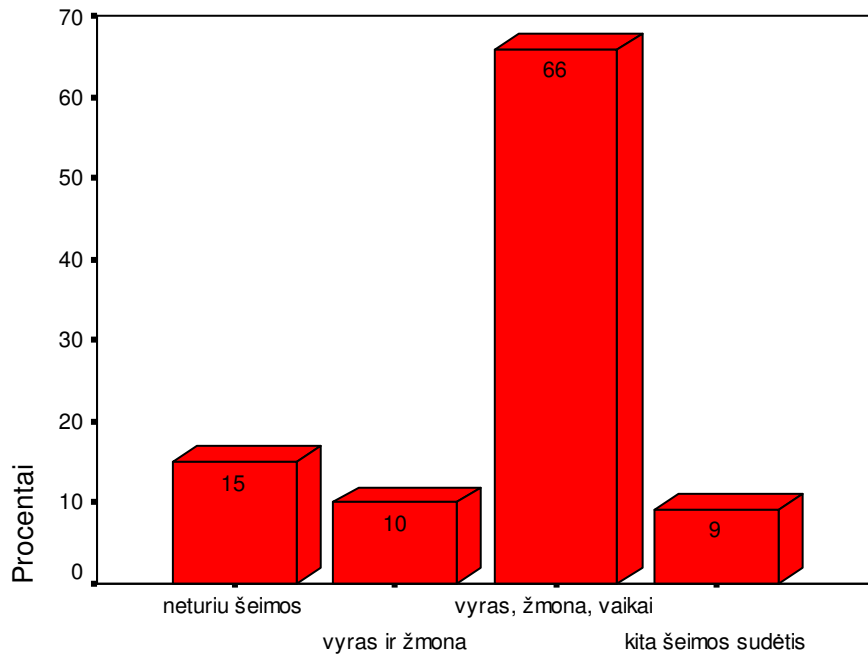
15 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal išsilavinimą.

Net 39% apklaustųjų yra tarnautojai, specialistai, 12% kvalifikuoti darbininkai, 9% - nekvalifikuoti darbininkai, 9% - pensininkai ir neįgalieji, 9% - ūkininkai. Daugiausia apklaustųjų dirba švietimo, kultūros srityje - 30%, žemės ūkyje - 15%, valstybinėse valdymo įstaigose - 9%, prekyboje- 6%. Pagrindinis pragyvenimo šaltinis 42% -alga, 11%- alga ir pajamos iš nuosavo žemės ūkio, 9%- pajamos iš nuosavo žemės ūkio, 9% - senatvės arba neįgalumo pensija, 8% - alga ir pašalpos, 6% - pašalpos (bedarbių, šeimų auginančių vaikus ir kt.), 3%- išlaiko kiti šeimos nariai gyvenantys Lietuvoje. 62% apklaustųjų pajamos kas mėnesį yra pastovios, 38% - nepastovios.

16 pav. Respondentų darbo sritys.

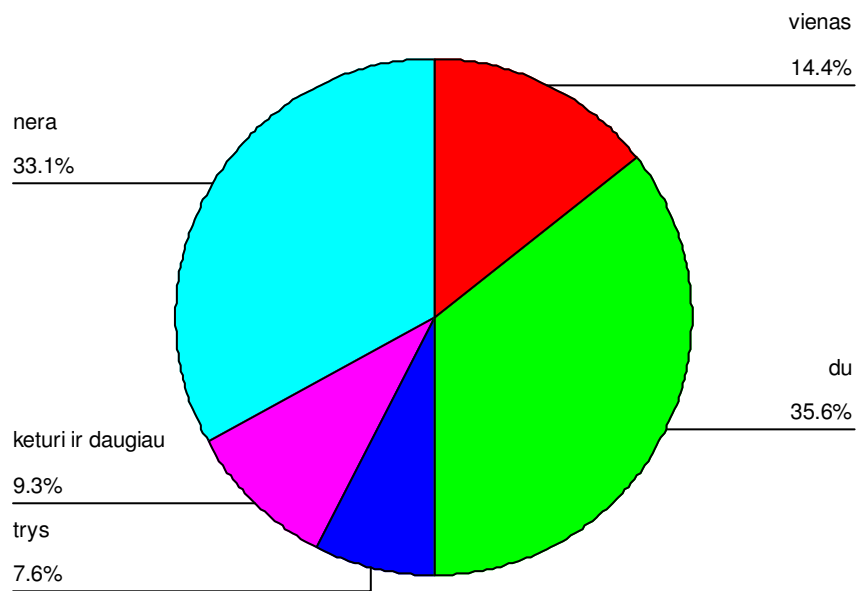
Dauguma respondentų- 67% vedę, 16% - išsituokę, 9%- našliai, 9% – nesusituokę. 66% -apklaustųjų šeimoje augina vaikus, 15%-neturi šeimos, 10% respondentų šeimą sudaro vyras ir žmona, 9%- kita šeimos sudėtis.

Jūsų šeimos narių skaičius:

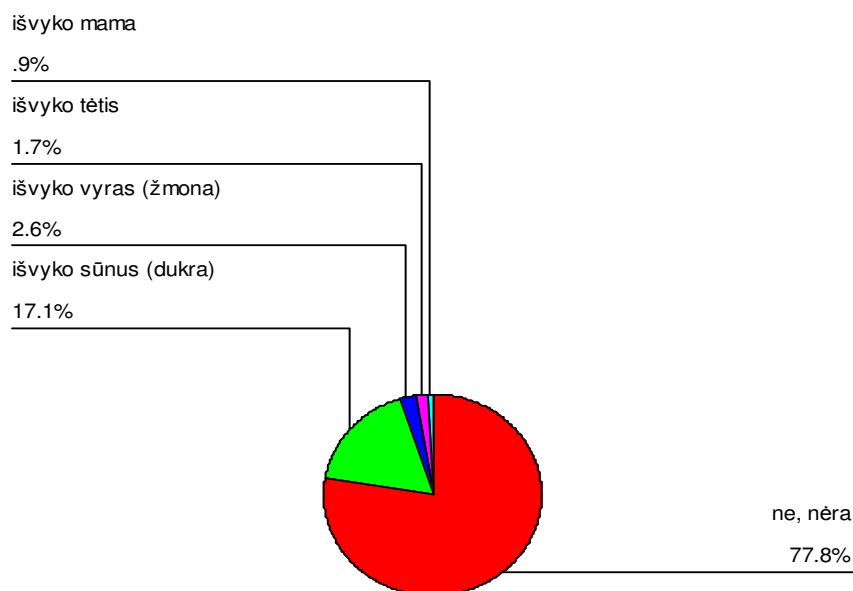
17 pav. Respondentų šeimos sudėtis.

Išlaikytinių skaičius: 36% šeimų -2 išlaikytiniai, 14%- vienas, 9%-keturi ir daugiau, 8% - trys, 33,1% - nėra išlaikytinių.

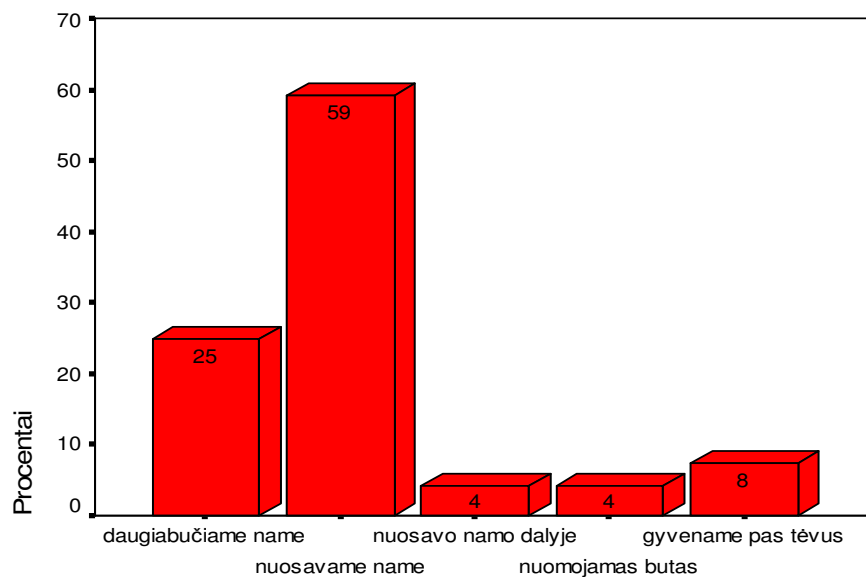
18 pav. Išlaikytinių skaičius.

Į klausimą ar yra Jūsų šeimos narių, per pastaruosius 10 metų išvykusių į užsienį užsidirbti neigiamai atsakė -78%, 17% - išvyko sūnus (dukra), 3%- išvyko vyras, žmona.

19 pav. Išvykę į užsienį šeimos nariai

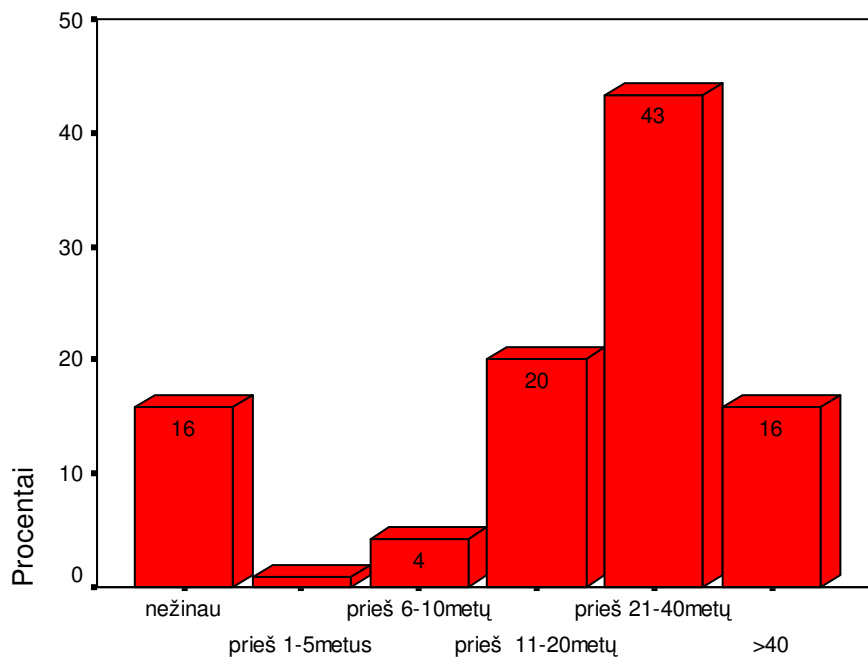
Nuosavame name gyvena- 59% procentai apklaustųjų, 25% gyvena daugiabučiame name, 8% - gyvena pas tėvus.

Būstas.

20 pav. Respondentų gyvenamas būstas.

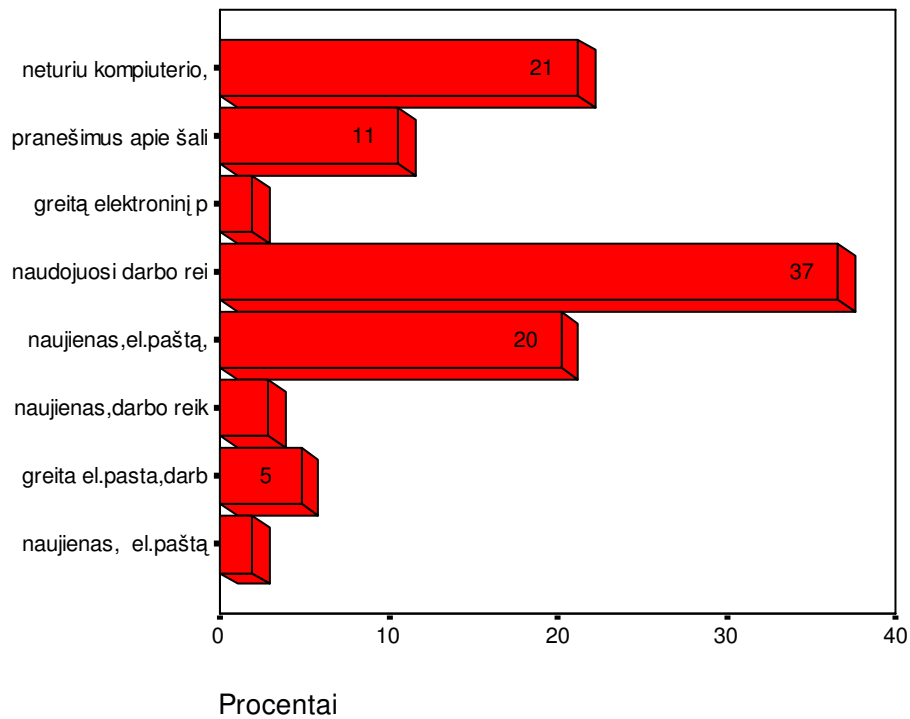
Dauguma apklaustųjų- 43% gyvena prieš 21-40 metų pastatytuose namuose, 20% – prieš 11-20metų, 16%- daugiau nei 40 metų namuose. 48% teigia, kad namą būtų tikslinga šiek tiek suremontuoti, 38%- būtinai reikia remontuoti, 15%- kad namo nereikia remontuoti.

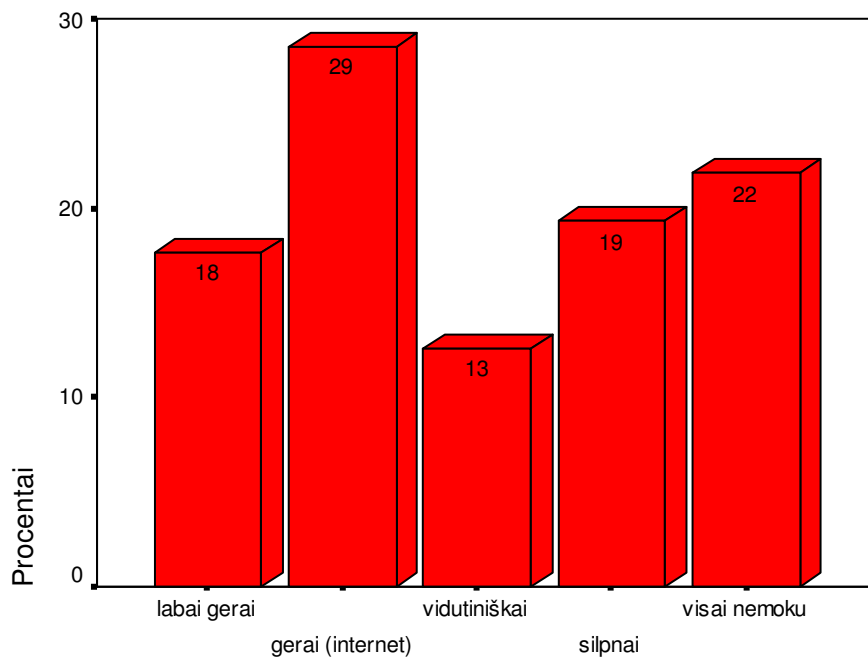
Prieš kiek metų pastatytas namas, kuriame gyvenate?

21 pav. Respondentų būsto būklė.

55% namų ūkių turi kompiuterį prijungtą prie interneto, 18% - neprijungtą prie interneto, 27%- namie kompiuterio neturi. 37% respondentų kompiuteriu naudojami darbo reikalais, tvarko dokumentus internetu, 21% - kompiuteris suteikia informaciją apie šalies naujienas, greitą elektroninį paštą, taip pat naudojami kompiuteriu darbo reikalais.

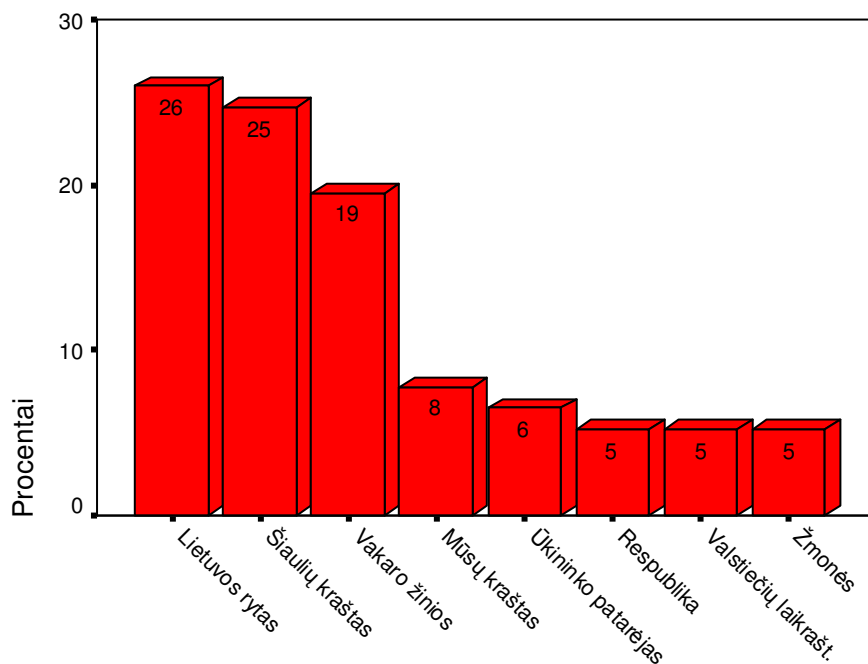
22 pav. Kompiuterio teikiamos galimybės.

Kaip vertinate savo gebėjimus naudotis kompiuteriu ir internetu?

23 pav. Respondentų kompiuterinis raštingumas.

Spaudą prenumeruoja 57% apklaustųjų. 43%- neprenumeruoja. Skaitomiausias dienraštis “Lietuvos rytas” - 26%, apskrities laikraštis “Šiaulių kraštas - 25%, dienraštis “Vakarožinios” - 19%.

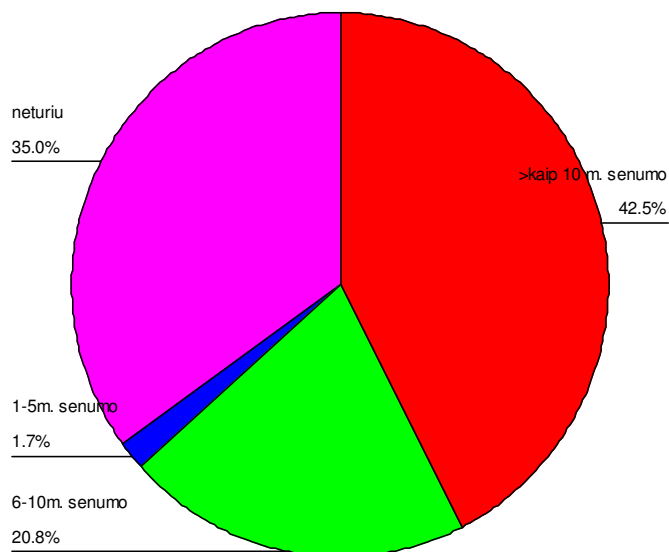

Populiariausi prenumeruojami leidiniai.

24 pav. Respondentų prenumeruojami leidiniai.

Savo gyvenimo sąlygas respondantai įvertino sekančiai: 70% save priskyrė vidutiniokams, 28% teigia gyvenantys žemiau vidutinio lygio, 2% - aukščiau vidutinio lygio.

Dauguma apklaustųjų važinėja senesniais nei 10 metų automobiliais - 42%, 21% - pagamintais prieš 6-10 metų, 2% - beveik naujais, saugiais automobiliais. 35% respondentų nurodė, kad automobilio neturi.

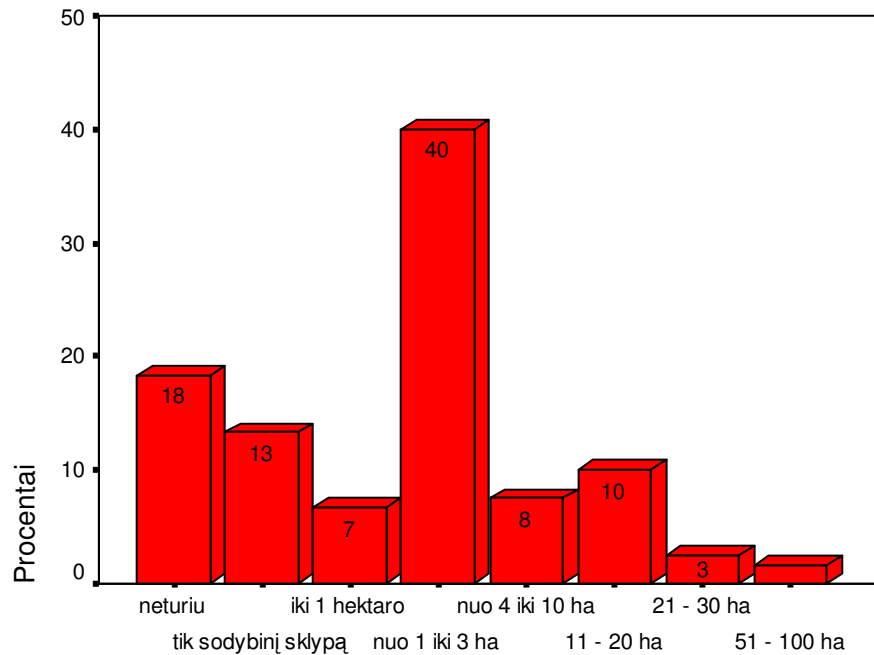
25pav. Respondentų automobiliai.

5 lentelė

Respondentų būstui teikiamų paslaugų vertinimas

Būstui teikiamos paslaugos	Respondentai, proc.
	Taip
Centralizuotas šalto vandens tiekimas	68
Centralizuotas karšto vandens tiekimas	12
Centralizuota kanalizacija	36
Centralizuotas šildymas	33
Centralizuotas šiukšlių, atliekų surinkimas	95

40% respondentų turi nuo 1 iki 3 hektarų nuosavos žemės, 18%- nuosavos žemės neturi, 13% - tik sodybinį sklypą (iki 15 arų aplink namą), 10% - turi nuo 11 iki 20ha, 8% - nuo 4 iki 10ha., 7% - iki 1 hektaro, 3%- nuo 21 iki 30 hektarų nuosavos žemės.

Kiek turite nuosavos žemės?

26 pav. Respondentų nuosavos žemės plotai.

77,5% respondentų teigia, kad jų gyvenamojoje vietovėje yra laisvų, nanaudojamų (apleistų, likusių be šeimininko) pastatų .

6 lentelė

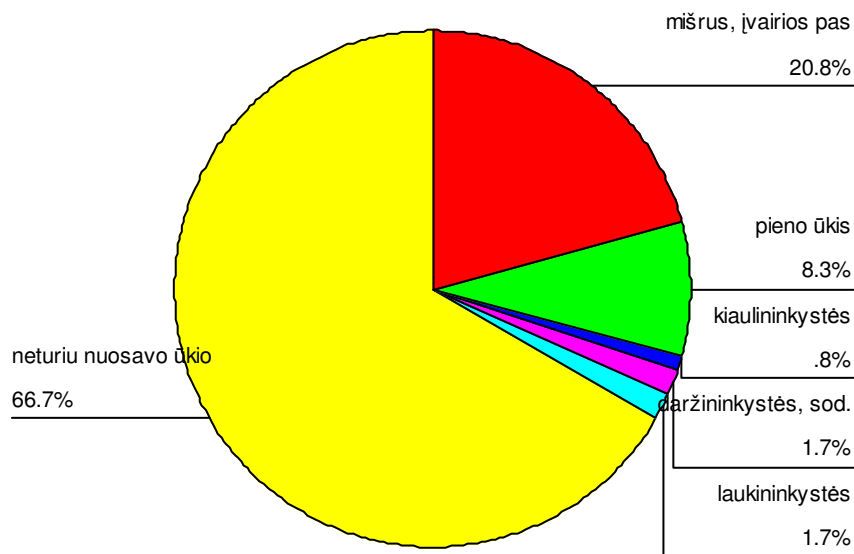
Naujų darbo vietų sukūrimo galimybė

Įstaigos pavadinimas	Respondentai, proc.		
	Galima įkurti	Negalima	Jau įkurta
Amatų (puodžių, drožėjų, audėjų ir t.t.) centras	45	55	0
Automobilių remonto dirbtuvės	57	30	14
Buitinės technikos remonto dirbtuvės	51	49	0
Žemės ūkio inventoriaus remonto dirbtuvės	63	32	5
Stalių dirbtuvės	58	30	12
Statybos ir butų remonto darbų įmonė	35	58	7
Kirpykla	66	22	13
Siuvykla	62	38	0
Pirtis	42	10	48
Valgykla, kavinė, užkandinė	24	30	47
Viešbutis, motelis	27	71	2

Vaikų papildomo ugdymo ir popamokinio užimtumo centras	30	30	40
Senelių ir neįgaliųjų globos namai	59	36	5
Sveikatos priežiūros ir reabilitacijos centras	44	35	20
Istorijos ir kraštotyros muziejus, turizmo informacijos centras	36	52	12
Biblioteka – skaitykla	10	12	78
Kultūros ir sporto centras	19	23	59
Verslo informacijos centras, vertimo paslaugos	16	84	0
Privatus vaikų darželis	31	69	0
Privati mokykla	12	88	0
Žemės ūkio produkcijos perdirbimo įmonė	63	34	2
Žemės ūkio produktų parduotuvė, turgus	30	29	41
Viešosios tvarkos apsaugos centras	29	34	37

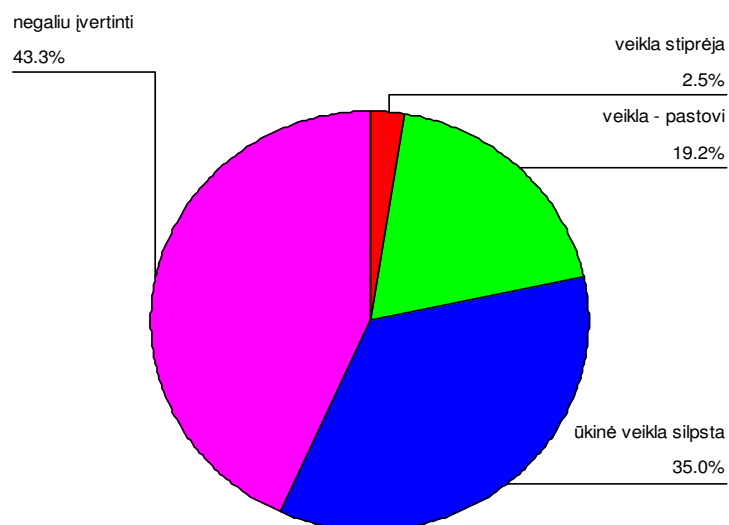
Respondentai nurodė, kad jų gyvenamojoje vietovėje neįkurtos šios įstaigos: amatų (puodžių, drožėjų, audėjų ir t.t.) centras, buitinės technikos remonto dirbtuvės, siuvykla, verslo informacijos centras, vertimo paslaugos, privatus vaikų darželis, privati mokykla. 88% respondentų mano, kad privačios mokyklos negalima įkurti, 84% mano, kad negalima įkurti verslo informacijos centro, tačiau net 62% mano, kad galima įkurti siuvyklą, 51% buitinės technikos remonto įmonę, 45%- amatų ir puodžių centrą. Tik 5% apklaustųjų teigė, kad jau įkurtos žemės ūkio inventoriaus remonto dirbtuvės ir net 63% mano, kad būtų galima įsteigti, 2% nurodė, kas įkurta žemės ūkio produkcijos perdirbimo įmonė ir net 63% mano, kad galima įkurti. 13% teigia, kad įkurta kirpykla ir 66% mano, kad galima įkurti. 78% nurodė, kad įkurta biblioteka – skaitykla, 59% - kultūros centras, 48%- pirtis, 47% - valgykla, kavinė užkandinė, 41% - žemės ūkio parduotuvė, turgus.

Net 67% respondentų teigia, kad neturi nuosavo ūkio, 21% - pasirinkę mišrų, įvairios paskirties ūkį, 8% pieno ūkį, 2%- laukininkystės (javų ūkį), 2% - daržininkystės, sodininkystės, gėlininkystės ūkį, 1%- kiaulininkystės ūkį. 16% ūkininkaujančių neturi jokio papildomo nuosavo verslo, 13% papildomai dirba valstybinėje įmonėje, įstaigoje, 3% papildomai dirba privačioje, ne jam priklausančioje įmonėje, 2% teigia, kad norėtų imtis papildomo verslo, bet neturi lėšų.

27 pav. Respondentų ūkininkavimo būdas

43% respondentų teigia negalintys įvertinti gyvenamosios apylinkės ūkinės veiklos būklės, 35% teigia, kad ūkinė veikla silpsta, 19% - pastovi ir tik 3% mano, kad ūkinė veikla stiprėja.

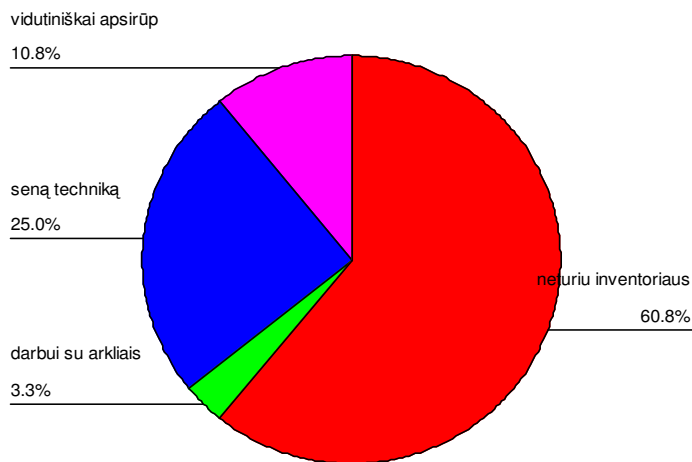

28 pav. Ūkinės veiklos pokyčiai.

82% apklaustųjų atsakė nelaikantys bičių, 17%- turintys keletą avilių savo šeimos reikmėms, 1%- atsakė, kad bitininkysrė jam teikia pagrindines pajamas.

Nedidelį sodą savo reikmėms turi - 68% apklaustųjų, 28% - sodo neturi, 3% - iš sodo gauna papildomų pajamų. Daržoves ir gėles 62% apklaustųjų augina tik savo poreikiams, 3%- iš daržininkystės ir gėlininkystės verslo gauna papildomų pajamų, 1% - šis verslas teikia pagrindines pajamas.

61% apklaustųjų neturi jokio inventoriaus žemės ūkio darbams, 3%- turi tik būtiniausių padargus darbui su arkliais, 25% turi tik būtiniausių, seną techniką (traktorių ir kt.), 11% - yra vidutiniškai apsirūpinę žemės ūkio technika.

29 pav. Apsirūpinimas žemės ūkio technika.

7 lentelė

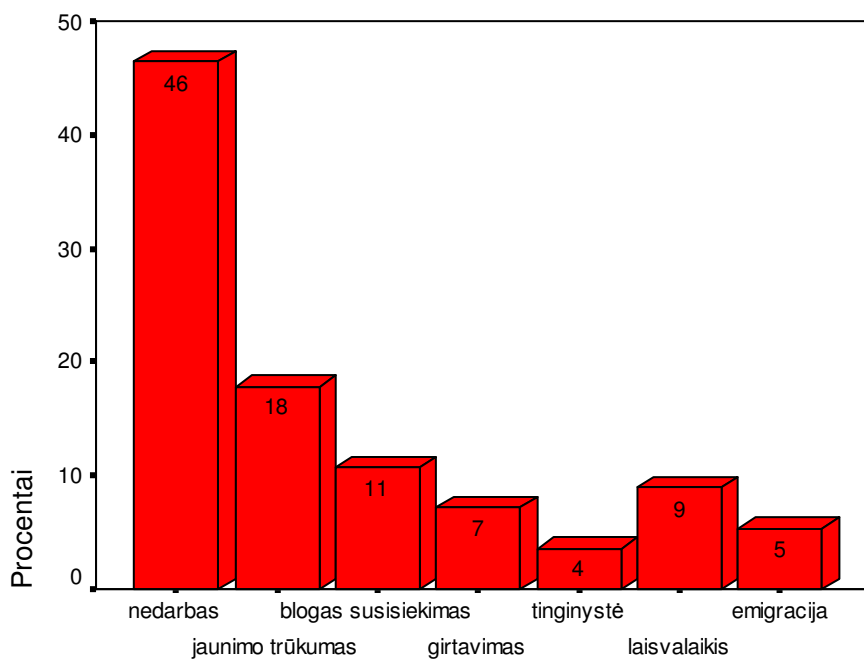
Teigiami apylinkių pokyčiai

Pokyčiai	Respondentai, proc.
	Taip
Sumažėjo nedirbamų žemių plotai	52
Sumažėjo asmenų, neturinčių pastovaus darbo	20
Gyventojai remontuoja būstus, tvarko aplinką	78
Statomi nauji namai, ūkiniai pastatai	6
Kaimuose laikoma daugiau gyvulių ir paukščių	12
Sumažėjo girtaujančių	4

Didžiausios apylinkių problemos

Problemos	Respondentai, proc.
	Taip
Šiose vietovėse vis mažiau jaunimo	93
Mažėja darbo vietų išsilavinusiems žmonėms	89
Vis labiau plinta girtavimas ir nevalyvumas	82
Plinta abejingumas visuomenės reikalams	89

Respondentai įvardijo kitas svarbiausias kaimų ir nedidelių miestelių problemas. 46%- nedarbas, 18%- jaunimo trūkumas, 11% – blogas susisiekimasis, į Tyrulius vedantys keliai yra žvyrkeliai, į visas seniūnijas retai važiuoja visuomeninis transportas. 7% – girtavimas, 4% – tinginystė, 9% – laisvalaikis, 5%- emigracija, dar buvo įvardintos šios problemos: skurdas, amoralus gyvenimo būdas, gerai apmokamų darbo vietų trūkumas, skurdi popamokinė veikla, menų mokyklos uždarymas (Baisogaloje), kaime apsigyvena menko intelekto miestiečiai.

Respondentų įvardintos svarbiausios problemos

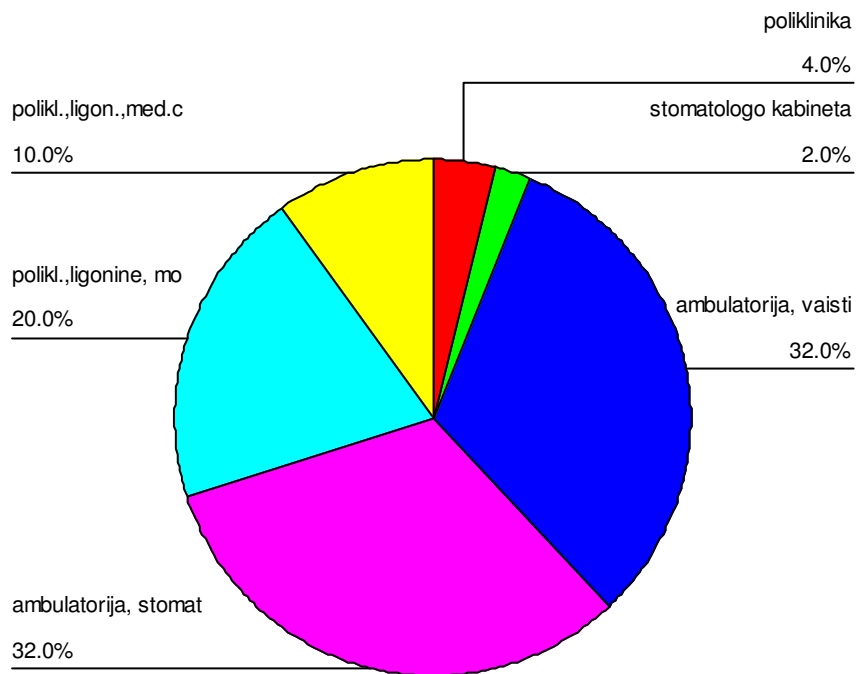
30 pav. Respondentų įvardintos kaimiškųjų vietovių problemos.

Respondentai teigia, kad Baisogalos miestelyje galimas turizmo verslas, graži aplinka, Komaro rūmai, puikus susisiekimas. Geodezininkai yra ištyrę, kad prie Baisogalos yra karšto vandens srovės, tai būtų puiki investicija, net ir užsienio verslininkams, LVA gyvulininkystės institute veisiami žirgai, todėl galima hipodromo statyba.

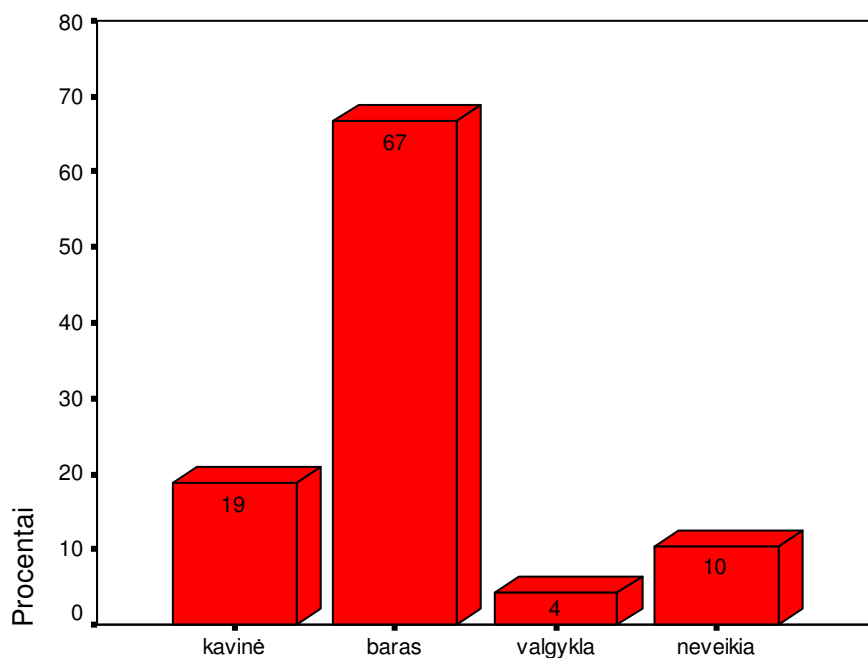
Manoma, kad 1236 m. Saulės mūšis įvyko netoli Tyrulių. Jei pavyktų tai įrodyti, Tyruliai taptų patrauklūs turistams, dar Tyruliuose yra Tyrulių botaninis zoologinis draustinis. Šiuo metu didžiausia Tyrulių problema atsikraustantys gyventi girtaujantys miestiečiai. Šiaulėnų kalniukai puikiai tiktų slidinėjimo trasoms įrengti. Prie Šaukote tyvuliuojančio Gomertos ežero, galima įkurti poilsiavietę. Buvusios mokyklos pastate galima įkurti specialiuosius vaikų globos ir auklėjimo namus.

3.3. Kaimiškųjų gyvenviečių patrauklumo vertinimas.

Apklausiau 51 Radviliškio rajono kaimiškųjų seniūnijų darbuotoją. Seniūnijos teritorijoje veikia biblioteka, tačiau nėra kino teatro, ar salės kur rodomi kino filmai. Veikia interneto kavinė ar kita įstaiga, kurioje galima naudotis internetu. Seniūnijose veikia šios sveikatos priežiūros įstaigos:

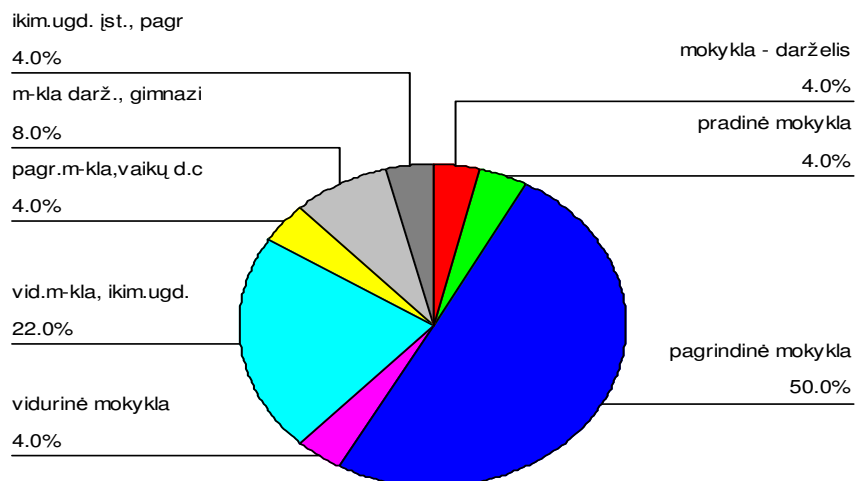
31 pav. Sveikatos priežiūros įstaigos

Viešojo maitinimo įstaigos veikiančios gyvenvietėje.

32 pav. Viešojo maitinimo įstaigos

Seniūnijose veikia šios mokymo įstaigos: 50 proc - pagrindinė mokykla, 22 – vidurinė mokykla ir ikimokyklinio ugdymo įstaiga, 8% - mokykla darželis ir gimnazija, 4% - pagrindinė mokykla ir vaikų dienos centras, 4%- ikimokyklinio ugdymo įstaiga ir pagrindinė mokykla, 4%- mokykla darželis, 4% - pradinė mokykla.

33 pav. Švietimo įstaigos.

Net 86% apklaustųjų teigia, kad seniūnijos teritorijoje yra laisvų, nenaudojamų (apleistų, likusių be šeimininko) pastatų. 75% - mano, kad šiuos pastatus būtų įmanoma panaudoti seniūnijos reikmėms.

9 lentelė

Naujų darbo vietų sukūrimo galimybė

Įstaigos pavadinimas	Respondentai, proc.		
	Galima įkurti	Negalima	Jau įkurta
Amatų (puodžių, drožėjų, audėjų ir t.t.) centras	85	15	0
Automobilių remonto dirbtuvės	77	2	22
Buitinės technikos remonto dirbtuvės	78	16	6
Žemės ūkio inventoriaus remonto dirbtuvės	79	10	10
Stalių dirbtuvės	77	11	11
Statybos ir butų remonto darbų įmonė	70	26	4
Kirpykla	73	2	25
Siuvykla	69	21	10
Pirtis	24	0	75
Valgykla, kavinė, užkandinė	49	11	40
Viešbutis, motelis	30	60	10
Vaikų papildomo ugdymo ir popamokinio užimtumo centras	47	10	43
Senelių ir neįgaliųjų globos namai	69	20	10
Sveikatos priežiūros ir reabilitacijos centras	65	27	8
Istorijos ir kraštotyros muziejus, turizmo informacijos centras	49	14	37
Biblioteka – skaitykla	0	0	100
Kultūros ir sporto centras	31	4	65
Verslo informacijos centras, vertimo paslaugos	36	60	4
Privatus vaikų darželis	40	60	0
Privati mokykla	23	77	0
Žemės ūkio produkcijos perdirbimo įmonė	74	22	4
Žemės ūkio produktų parduotuvė, turgus	51	16	33
Viešosios tvarkos apsaugos centras	49	33	18

85% respondentų teigia, kad galima įkurti amatų (puodžių, drožėjų, audėjų ir t.t.) centrą, 79% - žemės ūkio inventoriaus remonto dirbtuvės, 78%-buitinės technikos remonto dirbtuvės 77%-automobilių remonto dirbtuvės, 77% -stalių dirbtuvės. 77% - apklaustųjų mano, kad negalima įkurti privačios mokyklos, 60% - privataus vaikų darželio, verslo informacijos centro, viešbučio, motelio. Į klausimą ar seniūnijoje organizuojamos gyventojų ekskursijos, pavyzdžiui, į muziejus, teatrus teigiamai atsakė - 87% apklaustųjų, neigiamai - 13%. Kad organizuoja įvairaus pobūdžio mokymus, seminarus gyventojams teigė - 83% respondentų, neorganizuoja - 17%.

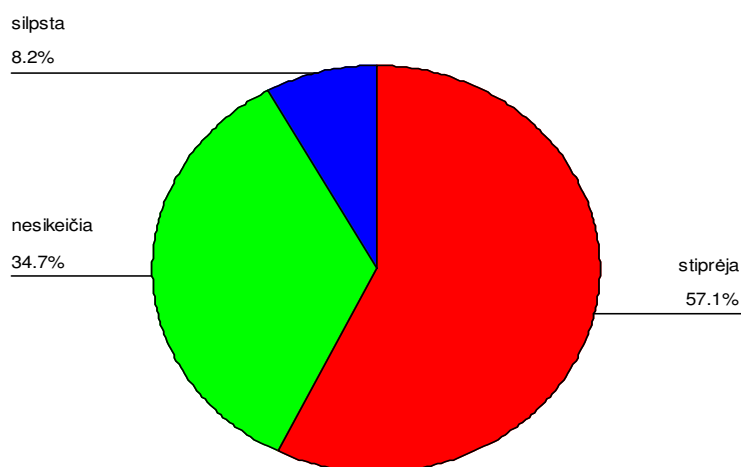
Aktyvaus poilsio galimybės seniūnijose

Vertinimo objektai	Respondentai, proc.			
	Labai gerai	Gerai	Vidutiniškai	Blogai
Sporto aikštynai	2	30	54	14
Paplūdimiai, maudymosi vietos	8	26	34	32
Dviračių takai	2	4	26	68
Slidinėjimo trasos	0	0	16	84
Poilsiavietės -stovyklavietės	2	14	48	36
Kultūrinių renginių organizavimas	6	50	32	12

84% apklaustųjų blogai įvertino slidinėjimo trasų, 68% - dviračių takų, 36% - poilsiviečių, stovyklaviečių būklę. 50% respondentų gerai įvertino kultūrinių renginių organizavimą. Vidutiniškai įvertinti sporto aikštynai -54% ir paplūdimiai, maudymosi vietos - 34%.

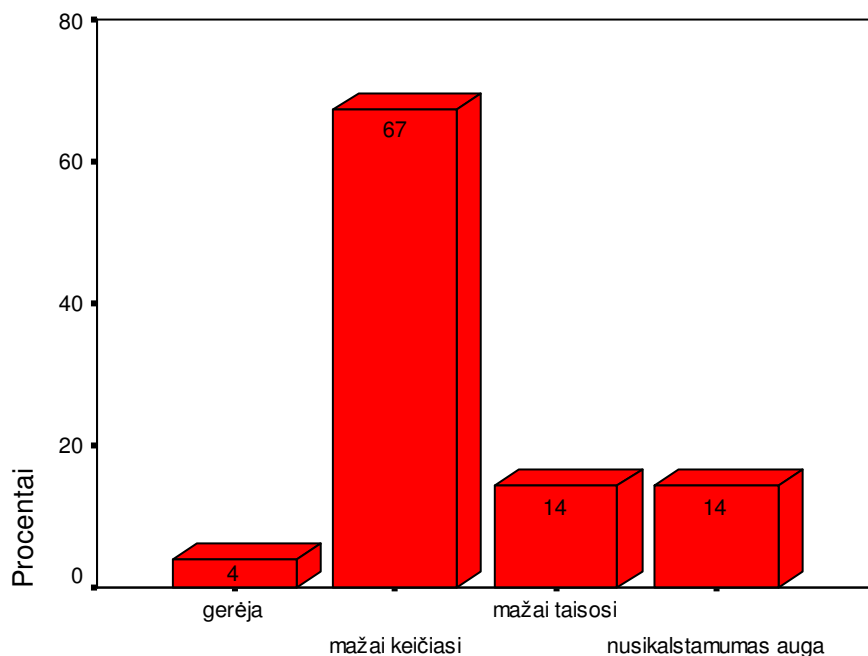
53% respondentų teigia, kad šiuo metu ne daugiau kaip šeštadalis seniūnijos gyventojų yra išvykę uždarbiauti į užsienį, 27% - kad išvykusių gyventojų yra daugiau, apytiksliai penktadalis, 20% - išvyko vos vienas kitas. Grįžusių iš užsienio yra vos vienas kitas teigia - 53% apklaustųjų, 45%- teigia, kad grįžo nedaug ir tik 2% - kad dauguma jau grįžo. 56% respondentų teigia, kad seniūnijoje ūkinė veikla silpsta, darbo vietų skaičius mažėja., 42% - ūkinė veikla mažai keičiasi, 2% - ūkinė veikla stiprėja.

57% respondentų teigia, kad apylinkių kultūrinė veikla stiprėja, kultūrinė veikla nesikeičia - 35%, kultūrinė veikla silpsta - 8%.

34 pav. Kultūrinės veiklos pokyčiai.

Apylinkų gyventojų saugumą teigiamai įvertino 4% apklaustųjų, jie teigia, kad kriminogeninė situacija gerėja, gyventojai jaučiasi saugesni., 67%- kriminogeninė situacija mažai keičiasi, bet didelių problemų neturime, 14% - kriminogeninė situacija mažai taisosi, turime nemažų problemų, 14% - nusikalstamumas auga, gyventojai jaučiasi vis labiau nesaugūs.

Kaip vertinate apylinkių gyventojų saugumą?

35 pav. Apylinkių saugumo vertinimas.

Daugiausia teisėsaugos problemų kelia pavieniai paaugliai bei asmenys, piktnaudžiaujantieji alkoholiu, - taip teigia 66% respondentų, 20% - mano, kad daugiausia teisėsaugos problemų kelia tėvų neprižiūrimų paauglių grupės, 14% - grįžusieji iš bausmės atlikimo vietų.

Respondentai teigiamai įvertino bendruomenių veiklą. Net 53% teigia, kad bendruomenės stiprina savo veiklą, 20% - bendruomenių įtaka gana stipri, 26% - bendruomenių veikla mažai pastebima..

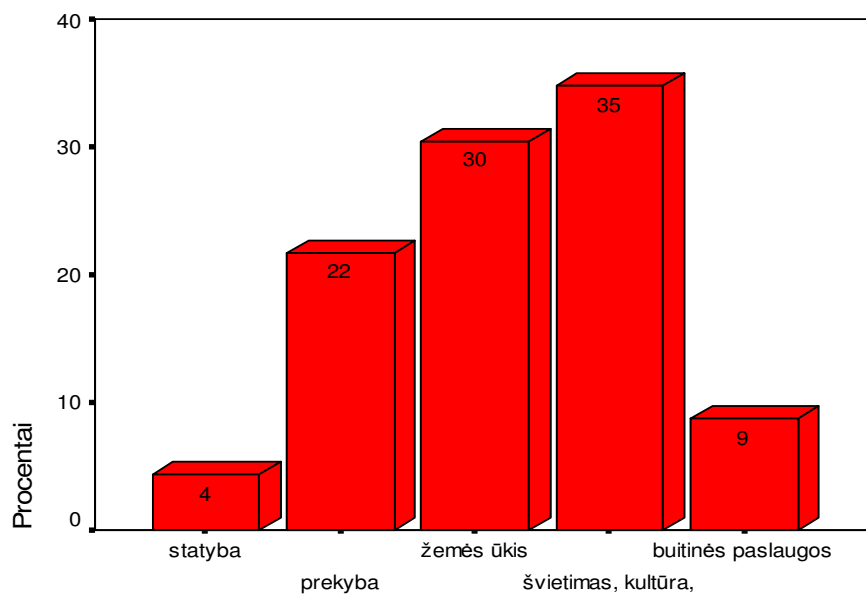
Respondentai pateiktė šias pastabas ir pasiūlymus: pagrindinis siūlymas kurti darbo vietas ir remti smulkuji verslą, sukurti palankias sąlygas verslo vystymui. Respondentų nuomone seniūnija ar bendruomenė galėtų pagalbėti, kai galima būtų įkurti naujas darbo vietas. Seniūnijos ir seniūno aktyvesnis dalyvavimas ir asmeninis pavyzdys būtinas. Taip pat ir bendruomenės pirmininkės aktyvesnė veikla. Džiugu, kad kaime dar liko mokykla, biblioteka. O vietos bendruomenė bando atgaivinti kultūrą bei įtraukti į veiklą kuo daugiau vietos gyventojų.

Respondentai nurodė pagrindines problemas: trūksta darbo vietų, maži atlyginimai, siaura sfera, trūksta kvalifikuotos jėgos, kaimo visuomenė sensta. Aktyvumo trūkumas.

3.4. Verslininkų ir planuojančių imtis verslo, žvalgomasis tyrimas

Atliktas, verslininkų ir planuojančių imtis verslo, žvalgomasis tyrimas. Mums pavyko apklausti 25 iš 40 numatytų potencialių respondentų. Į klausimus atsakė: 75% - moterų, 25% - vyrų. 64% – respondentų dirbantys, 36% – dirba ir mokosi. 58%- apklaustųjų dirba kaime, 42% – mieste. 76% respondentų gyvenama miesteliuose, 16% – kaimo gyvenvietėje, 8% – vienkiemyje. Respondentų pasiskirstymas pagal amžių: 44% apklaustųjų – 31-40 metų amžiaus, 40% - 41-50 metų, 8%- 51-65m., 8% - 21- 30 metų amžiaus.

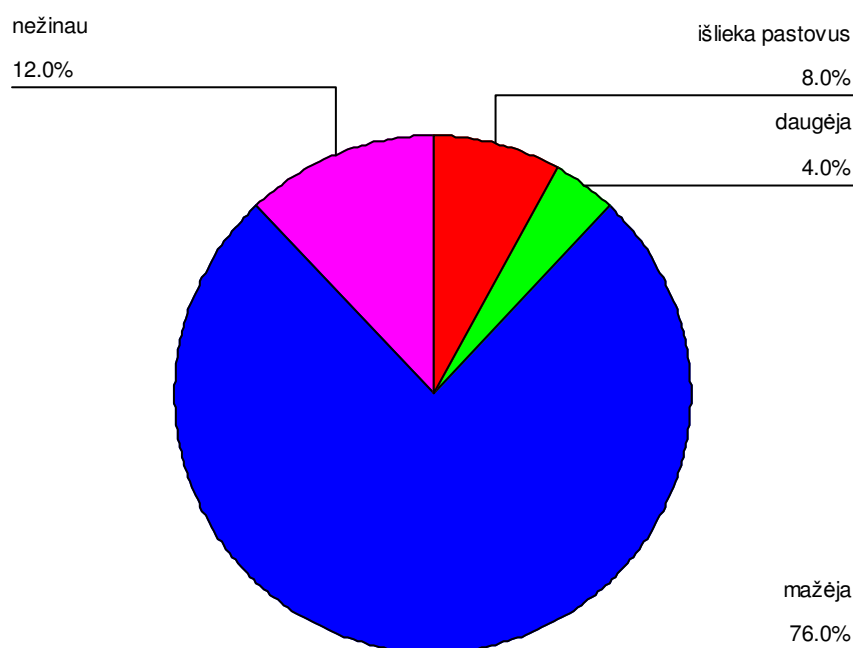
68% – respondentų įgyję aukštąjį universitetinį išsilavinimą. 24% – aukštesnįjį (spec. vidurinį) arba aukštąjį neuniversitetinį, 8% – bendrą vidurinį išsilavinimą. Į anketos klausimus atsakė 60% tarnautojų, specialistų, 20% -verslininkų, 12% -ūkininkų, 8% privačios įmonės savininkų. Dirbančių švietimo, kultūros, mokslo srityse - 35%, dirbantys žemės ūkyje - 30%, 22% – prekybos, 9%- buitinių paslaugų srityse.

Jūsų darbo sritis.

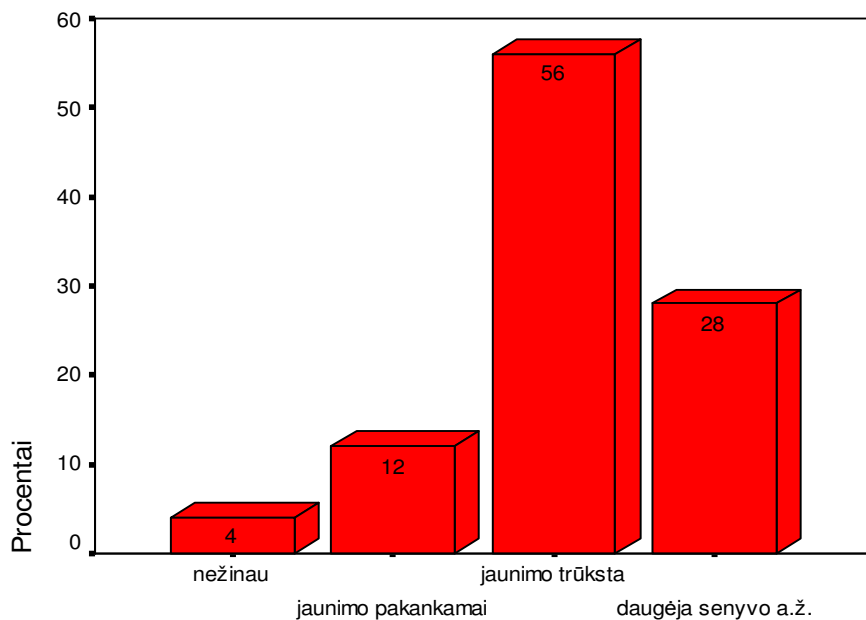
36 pav. Respondentų darbo sritys.

100% - respondentų namų kompiuteris prijungtas prie interneto. 68%- apklaustųjų turi automobilį pagamintą prieš 6-10 metų, 24%- automobilio neturi, 16% -turi daugiau kaip 10 metų senumo automobilį.12% - pagamintą prieš 1- 5 metus. 68%- save priskiria vidutiniokams, 16 % teigia, kad gyvena aukščiau vidutinio lygio, 16 % - gyvena žemiau vidutinio lygio. 76% respondentų pajamos yra pastovios, 24%- nepastovios. Pagrindinis pajamų šaltinis alga, nurodė 64% respondentų, pagrindines pajamas gauna iš nuosavo žemės ūkio - 14%, pajamos iš nuosavo, ne žemės ūkio verslo -21%. 76% respondentų teigia, kad jų gyvenvietėje gyventojų skaičius mažėja, 12% atsakė nežinantys, 8%- gyventojų skaičius išlieka pastovus, 4 % - gyventojų daugėja.

37 pav. Gyventojų skaičiaus pokyčiai.

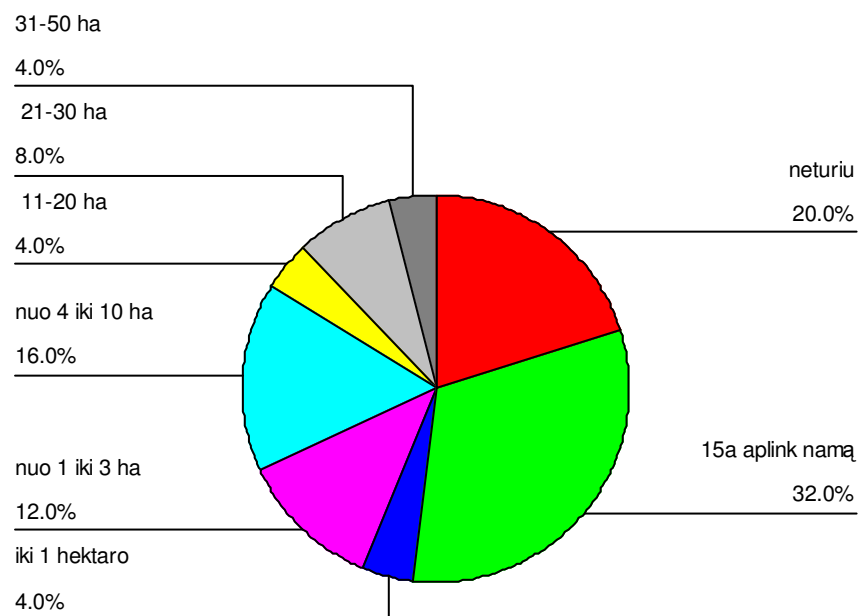
56% teigia, kad daugumą sudaro įvairaus amžiaus gyventojai, bet jaunimo jau trūksta, 28% - daugėja tik senyvo amžiaus žmonių, gyvenvietė sensta, ištuštėja.

Kurio amžiaus gyventojai sudaro daugumą jūsų gyvenvietėje?

38 pav. Gyventojų amžiaus pokyčiai.

Dauguma apklaustųjų -32% nuosavos žemės turi tik sodybinį sklypą iki 15arų aplink namą. 20%- nuosavos žemės neturi, 16% - nuo 4 iki 10 hektarų, 12% - nuo 1 iki 3 hektarų nuosavos žemės.

39 pav. Gyventojų nuosavos žemės plotai.

88% respondentų teigia, kad jų gyvenamojoje vietovėje yra laisvų, nenaudojamų (apleistų, likusių be šeimininko) pastatų.

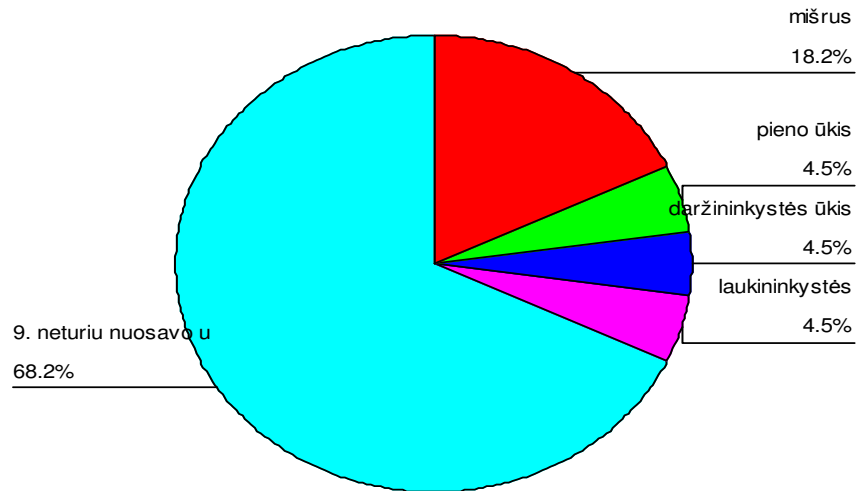
11 lentelė.

Naujų darbo vietų sukūrimo galimybė

Įstaigos pavadinimas	Respondentai, proc.		
	Galima įkurti	Negalima	Jau įkurta
Amatų (puodžių, drožėjų, audėjų ir t.t.) centras	84	12	4
Automobilių remonto dirbtuvės	52	8	40
Buitinės technikos remonto dirbtuvės	56	28	12
Žemės ūkio inventoriaus remonto dirbtuvės	88	0	2
Stalių dirbtuvės	72	0	24
Statybos ir butų remonto darbų įmonė	60	24	16
Kirpykla	48	4	44
Siuvykla	56	12	32
Pirtis	48	0	44
Valgykla, kavinė, užkandinė	28	4	68
Viešbutis, motelis	36	36	24
Vaikų papildomo ugdymo ir popamokinio užimtumo centras	48	4	44
Senelių ir neįgaliųjų globos namai	76	0	24
Sveikatos priežiūros ir reabilitacijos centras	60	20	20
Istorijos ir kraštotyros muziejus, turizmo informacijos centras	52	12	36
Biblioteka – skaitykla	12	0	88
Kultūros ir sporto centras	32	12	48
Verslo informacijos centras, vertimo paslaugos	48	40	12
Privatus vaikų darželis	48	44	8
Privati mokykla	32	60	4
Žemės ūkio produkcijos perdirbimo įmonė	92	4	4
Žemės ūkio produktų parduotuvė, turgus	60	4	36
Viešosios tvarkos apsaugos centras	60	8	32

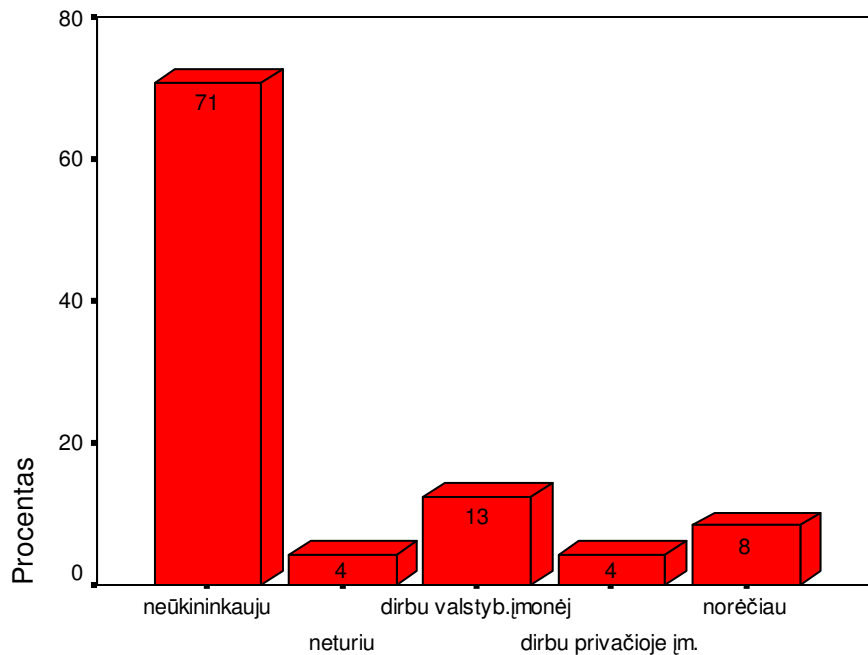
Išryškėjo šios alternatyvios veiklos sritys: amatų (puodžių, drožėjų, audėjų ir t.t.) centras - 92% respondentų, žemės ūkio inventoriaus remonto dirbtuvės – 88%, amatų (puodžių, drožėjų, audėjų ir t.t.) centras- 84%, senelių ir neįgaliųjų globos namai - 76%, stalių dirbtuvės -72%.

68% respondentų neturi nuosavo ūkio, 18% pasirinkę mišrų, įvairios paskirties ūkį, 5%- pieno ūkį, 5% - daržininkystės, sodininkystės, gėlininkystės ūkį, 5% laukininkystės (javų) ūkį.

40 pav. Ūkinīkavīma bīdas

Ūkinīkavīja ir papīldomai dirbavalstybīnēje īmonēje, īstaigoje 13% apklaustīju, 8% norētū imtis papīldomo verslo, bet neturi lēšū, 4% -papīldomai dirba privačīoje, ne jam priklausančīoje īmonēje, 4% ūkinīkavījančīu neturi papīldomo nuosavo verslo.

Jeīgu ūkinīkavījate, ar turīte papīldomā, ne žemēs ūkīo verslā.

41 pav. Papīldomas verslas.

Apylinkių ūkinė būklė pastovi –atsakė 36% respondentų, 32%- silpnėja, 24% - negaliu įvertinti, 8% - stiprėja. Respondentai kliūtis verslo plėtrai kaime pagal jų sunkumą išdėstė taip:

1. Dideli mokesčiai verslo pradžioje - 32%.
2. Sudėtinga verslo leidimų ir kitų dokumentų išdavimo tvarka - 20%.
3. Sudėtinga privalomos buhalterinės apskaitos tvarka- 24%
4. Sunku gauti paskolą smulkios įmonės verslo plėtrai - 20%.
5. Nepakankama darbuotojų kvalifikacija - 12%.
6. Didelės draudimo įmokos už verslo įmonę kaime - 12%.

Respondentai palankias aplinkybes verslo plėtrai kaime pagal jų svarbą išdėstė taip:

1. Pigesnė darbo jėga - 24%.
2. Palankesnis visuomenės požiūris į smulkiuosius verslininkus - 16%.
3. Geras susisiekimasis - 16%.

Respondentai pateikė pasiūlymus kaip juos būtų galima įveikti sutelktomis valstybės institucijų ir visuomenės jėgomis:

- Organizuoti valstybės finansuojamus mokymus, kad gyventojai galėtų įgyti kitas, ne su žemės ūkiu susijusias profesijas.
- Įsatymai su labai didelėmis „spragomis", reikėtų mažinti įmokas pradedantiesiems, lengvinti įmonės įkūrimo sąlygas.
- Remti vidutinį ir smulkų verslą, mažinti emigraciją, išlaikyti jaunimą kaime.

IŠVADOS

1. Teorinių šaltinių analizė išryškino prieštaravimus tarp tikrovės ir to kaip reikėtų, ko reikalauja šiandieninis gyvenimas. Dramatiškai keičiasi neurbanizuotų ir pusiau urbanizuotų vietovių gyventojų struktūra. Tyrimai parodė, kad tik 15 proc. gyventojų susiję su žemės ūkiu. Tai patvirtina hipotezę, kad Kaimo gyventojas ir žemdirbys – netapačios sąvokos. Kaimo plėtros negalima tapatinti su žemės ūkio plėtote.

2. Iš esmės keičiasi būsto samprata. Žmonės gyvenantys miestuose, daugiausia, Radviliškio, Šiaulių, jau įsigiję kaimo sodybas savaitgaliui ir su laiku galvoja persikelti.

3. Daugelis autorių kalba apie „miegančių kaimų“ pavojų Lietuvai. To išvengti padėtų naujų įmonių kūrimas. Tyrimo rezultatai parodė, kad kaime stokojama buitinių paslaugų, respondentų teigimu galima įkurti kirpyklą, siuvyklą, buitinės technikos remonto dirbtuves. Aptarnavimo sferoje, lengviausia panaudoti nestandartines, lanksčias žmonių užimtumo formas (darbas ne visą darbo dieną, savaitę, darbas namuose ir kt.). Būtina gyventi pagal rinkos dėsnius. Jei yra žemės ūkis, tai šalia turi būti ir žemės ūkio produkcijos perdirbimo įmonė, žemės ūkio produktų parduotuvė, turgus, žemės ūkio inventoriaus remonto dirbtuvės.

4. Tyrimo rezultatai rodo, kad būtina gerinti aktyvaus poilsio galimybes, trūksta slidinėjimo trasų, poilsiaviečių, paplūdimių kokybė gerėja, trūksta stovyklaviečių, rajone tik vienas kempingas. Trūksta dviračių takų. Geriausiai respondentai įvertino kultūrinių renginių organizavimą, bei sporto aikštynus. Kaimą reikia pradėti naudoti poilsiui, kurti viešbučius, motelius, kaimo turizmo sodybas, suformuoti naujas šeimyninio poilsio zonas, kurti sveikatos priežiūros ir reabilitacijos centrus. tyrimai patvirtino hipotezę, kad Naujos galimybės kaimo gyventojams gauti didesnius atlyginimus taip pat sietinos su pažintinės, reabilitacinės ir relaksacinės veiklos plėtojimu.

5. Mūsų tyrimai nepatvirtino hipotezės, kad alternatyvi žemės ūkio veikla - netradicinė žemės ūkio gamyba: vaistažolių ir prieskoninių augalų, grybų, retų rūšių uogų, vaisių ir daržovių auginimas, kailinių žvėrelių veisimas, alternatyvi energetika, kaimo turizmas bei poilsio paslaugos ir kt. kaime sudaro didžiausią jo ekonominės veiklos dalį. Alternatyvi žemės ūkiui veikla dar tik pradeda atrasti savo nišą.

6. Tyrimai parodė, kad būtina atsikratyti etiketės, kad kaimo žmogus nieko nenori. Aktyvios kaimo bendruomenės skatina gyventojų kultūrinį ir politinį aktyvumą, bando įveikti šių vietovių atskirtį. Šiuo metu bendruomenių veikloje dominuoja kultūrinė veikla, bendruomenės pradeda teikti

socialines paslaugas, tikimasi, kad ilgainiui bendruomenės subręš ir ims galvoti apie bendruomenės verslą. Programa Leader+skatina iniciatyvą “iš apačios į viršų” moko kaimo bendruomenes patiems spręsti savo problemas, gerinti gyvenimo kokybę ir ekonominę gerovę savo gyvenamosiose vietovėse.

7. Tyrimo rezultatai parodė, kad kaimo socioekonominė situacija blogėja, kaimo gyvenvietėse mažėja gyventojų, labai trūksta jaunimo, griūva fizinė infrastruktūra. Gausėja į kaimo ekonominį bei socialinį užribį patekusių asmenų sluoksnis.

8. Remiantis teorinių šaltinių analize ir atliktais tyrimais, galima teigti, kad norint paspartinti Radviliškio rajono neurbanizuotų ir pusiau urbanizuotų vietovių ekonominę, socialinę ir kultūrinę pažangą būtina skatinti verslą, steigti įmones. Nes darbo kūrimas vietose suponuoja kultūrinį ir socialinį aktyvumą.

9. Mūsų atliktų tyrimų rezultatai išryškino ir tyrimų tąšos būtinybę. Būtina toliau tirti: Ūkinės veiklos įvairinimo galimybes, bendruomenių veiklą, migracijos priežastis, jaunimo išlaikymo kaime galimybes, jaunų išsilavinusių žmonių pritraukimo į kaimiškas vietas būdus, naujų darbo vietų kūrimo išsilavinusiems žmonėms, šiuolaikinės paslaugų sistemos (švietimo, sveikatos apsaugos, kultūros, gyventojų saugumo, buitinių paslaugų) kūrimo būdus..

10. Neurbanizuotų ir pusiau urbanizuotų vietovių plėtros vizija artimiausiam dešimtmečiui:

1) sisteminis požiūris į kaimą;

2) strateginis požiūris į naujų gyvenamųjų zonų formavimą, naujos sodybos koncepcijos.

3) ekonominiais argumentais pagrįstos ūkinės veiklos įvairinimo strategijos, naujų darbo vietų kūrimo išsilavinusiems žmonėms, šiuolaikinės paslaugų sistemos (švietimo, sveikatos apsaugos, kultūros, gyventojų saugumo, buitinių paslaugų) kūrimas.

4) medicinos prioritetas - rūpintis sveika gyvensena, ligų prevencija ir ankstyvąja diagnostika.

5) mažinamas žmogaus atitrūkimas nuo gamtos. Etnografinis paveldas ne uždarytas į muziejus, o pritaikytas XXI-jo amžiaus žmogaus gyvenimui.

REKOMENDACIJOS

1. Neuždaryti kaimo mokyklų. Nes išplėsdami vaiką iš kaimo aplinkos, negalime tikėtis, kad jis į ją sugrįš.
2. Bendruomenėms atkreipti dėmesį į vaikų užimtumą, įtraukti vaikus ir jaunuolius į bendruomenių veiklą.
3. Suteikti galimybę jaunoms šeimoms statyti namus kaimiškosiose vietovėse.
4. Informuoti jaunimą, kokias darbo vietas, Radviliškio rajonas gali pasiūlyti išsilavinusiam jaunimui, kokias gali suteikti sąlygas kurti, gyventi.
5. Būtina šviesti gyventojus, ugdyti jų verslumą, pritaikyti sugebėjimus, kad išgyventų ir gyventų.
6. Neplėsti danų kiaulidžių, nes jų tikslas - pelnas, atvažiuoja vartotojas, o ne kūrėjas.
7. Įkurti bent vieną eksperimentinį ekologinį ar biodinaminį ūkį, kuriame būtų atliekami parodomieji bandymai, diegiamos mokslo naujovės ir organizuojamos stažuotės bei seminarai. Biodinaminiuose ir ekologiniuose ūkiuose gali dirbti ir atlikti reabilitaciją psichiniai ligoniai, gali padirbėti ir susipažinti su žemdirbių veikla, gyvenimu ir gamtine aplinka miestų mokyklų mokiniai.
8. Skatinti įmonių kūrimą kaimiškose vietovėse.

LITERATŪRA

1. Ališauskas, K., Jankauskienė, A., Klovienė, J., (2009). Bendruomenių dalyvavimas kaimo plėtroje. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 2009.3 (16). 30-37 ISS
2. Alternatyvi žemės ūkiui veikla. *Nekilnojamo turto, statybų žodynas*. [interaktyvus] [žiūrėta 2010-04-16]. Prieiga per internetą: http://www.netu.lt/lt/zodynas/alternatyvi_zemes_ukiui_veikla/
3. Arimavičiūtė M., (2009). Naujosios viešosios vadybos principų taikymas kaimiškose savivaldybėse. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 2009.3.(16). 38-4
4. Arimavičiūtė, M.,(2008). Viešojo administravimo reformų kryptys neurbanizuotose vietovėse. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*.2008.2 (11).44-49
5. Atkočiūnienė V., (2009). Kaimo vietovių konkurencingumą lemiantys veiksniai. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 2009. 3 (16). 49-59 ISSN 1648-9098
6. Atkočiūnienė, V., (2008). Kaimo vietovių pokyčių valdymas pagal principą “iš apačios į viršų”.
7. Atkočiūnienė V. Kaimo plėtros organizacijų mikroklimatas: Lietuvos vietos grupių atvejis [interaktyvus] [žiūrėta 2009-01-07]. Prieiga per internetą: <http://baitas.lzuu.lt/~mazylis/julram/10/15.pdf>
8. Bagdzevičienė, R., Tamkus, R., Navackaitė, L. (2003). Šalies ekonomikos plėtra regionalizacijos ir globalizacijos santykio kontekste: Pranešimas konferencijai „ES ir Lietuvos regioninė politika: Kauno regiono plėtros strategija“ [interaktyvus], [žiūrėta 2010–03–10]. Prieiga per internetą: www.lrti.lt/veikla/Pranesimai/RBagdz_SaliesEk.doc
9. Biliukevičiūtė, K.,(2008). Daugiafunkcinio žemės ūkio vaidmuo, didinant mažiau palankių ūkininkauti vietovių konkurencingumą. (Magistro darbas. Lietuvos žemės ūkio universitetas) [interaktyvus], [žiūrėta 2010–03–10]. Prieiga per internetą: http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2008~D_20090114_160456-77125/DS.005.0.01.ETD
10. Briuselyje pritarta Lietuvos prašymui pratęsti valstybės pagalbą įsigyjant žemę. [žiūrėta 2009-12-16] prieiga per internetą: <http://www.zebra.lt/>
11. Dapkus, R., Gaižauskienė, E., (2009). Turizmo plėtros perspektyvos vietos savivaldos lygmeniu. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 2009. 3 (16). 60-72 ISSN 1648-9098
12. Dužinskas, R., Ratkevičienė V., Jasaitis, J.,(2007). Ūkinės veiklos įvairovės skatinimas kaimiškose vietovėse: lūkesčiai ir galimybės. *Žemės ūkio mokslai*. . T. 14. Priedas. P. 27–34

- Lietuvos mokslų akademijos leidykla, [interaktyvus], [žiūrėta 2010-04-20]. Prieiga per internetą: http://images.katalogas.lt/maleidykla/ZUpried/ZemPr_027_034.pdf
13. Ekologinis ūkininkavimas. Žemdirbystė ir kaimo plėtra. Europos komisija. [interaktyvus], [žiūrėta 2010-04-11.] Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/agriculture/organic/society-economy/rural-development_lt
 14. Ekologiškai ūkininkaujantys žemdirbiai eina lengviausiu keliu. Mano ūkis. 2009-12-07. [interaktyvus], [žiūrėta 2010-04-11.] Prieiga per internetą: <http://www.manoukis.lt/index.php?m=2&s=9973&t=25>
 15. Europos komisija. Žemės ūkis ir kaimo plėtra. 2007-2013m. kaimo plėtros politika (2008) [interaktyvus] [žiūrėta 2009-06-12] prieiga per internetą : http://ec.europa.eu/agriculture/rurdev/index_lt.htm
 16. Gegužienė, V., Poviliūnas, A., (2007). Lietuvai reikia kaimo plėtros organizatorių. Mano ūkis 2007/5 [interaktyvus], [žiūrėta 2009-03-01]. Prieiga per internetą: http://www.manoukis.lt/print_forms/print_st_z.php?s=1270&z=61
 17. Grigas, R., (2009). Kaimas laiko išbandymuose: tarp pragmatikos ir sakralumo. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. 2009. 3 (16). 10–13 ISSN 1648-9098
 18. Išoraitė M., (2009). Strateginio valdymo ypatumai kaimo turizmo sektoriuje. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. 2009. 3 (16). 81-92 ISSN 1648-9098
 19. Jagaitė, R., (2010). Įsikūrė Ekologinių ūkių asociacija. Ūkininko patarėjas. [interaktyvus], [žiūrėta 2010-04-14]. Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/news/daily/country/article.php?id=29519251>
 20. Jasaitis J., (2009). Konferencijų “Šiuolaikinio kaimo vizija” koncepcija ir misija. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. 2009. 3 (16). 14–20 ISSN 1648-9098
 21. Jasaitis J. (2008). Piliečio pozicija. ŠU leidykla.
 22. Jasaitis J. (2007). Neurbanizuotų vietovių šiuolaikinių funkcijų sistemos įgyvendinimas strateginio planavimo procese. Žemės ūkio mokslai. 2007. T. 14. Priedas. P. 41–47. Lietuvos mokslų akademijos leidykla, [interaktyvus], [žiūrėta 2009-04-17]. Prieiga per internetą: http://images.katalogas.lt/maleidykla/ZUpried/ZemPr_041_047.pdf
 23. Jasaitis, J., (2006). Kaimo raidos tyrimų kompleksškumo problema. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. 1 (6), 87–95. ISSN 1648-9098
 24. Jasaitis J. (2005) “Ar bendruomenės nušvies Lietuvą?” [interaktyvus], [žiūrėta 2009-01-17]. Prieiga per internetą: <http://www.bendruomenes.lt/news.php?id=24122&strid=11791>

25. Jasaitis J., Naujokienė R., Zemeckis R., Gužienė L.(2004). Smulkaus ir vidutinio verslo plėtros kaimo vietovėse strategija ir priemonės. Kaunas.
26. Kalytis R., (2008) . Paniekintoji žemė. Balsas.lt. [interaktyvus], [žiūrėta 2010-03-13]. Prieiga per internetą : <http://www.balsas.lt/naujiena/180462/paniekintoji-zeme>
27. Keičiu veiklą. Lt. Kaimo vietovių darbo jėgos persiorientavimo iš žemės ūkio į kitas veiklas skatinimas Lietuvoje. [interaktyvus], [žiūrėta 2010-04-14]. Prieiga per internetą: <http://www.keiciuveikla.lt/pages/index/page/87>
28. Knašys V., (2009). Rinkomės šeimos ūkių kaimą. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. 2009. 3 (16). 21–28 ISSN 1648-9098
29. Kuliešis, G., Vinickienė, D., (2008). Lietuvos kaimo gyventojų nuomonės tyrimas dėl kaimo infrastruktūros gerinimo. Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. [interaktyvus], [žiūrėta 2010-03-13]. Prieiga per internetą : baitas.lzuu.lt/~mazyliis/julram/12/92.pdf
30. Lazarevaitė, L., Raupelienė, A., Perkumienė, D. (2006). Šiuolaikinių kaimo plėtros idėjų pritaikymas Lietuvoje. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. Mokslo straipsnių rinkinys. 1(6). Kaunas: Lietuvos žemės ūkio universitetas, p. 121. [interaktyvus], [žiūrėta 2010-04-14]. Prieiga per internetą: [http://www.smf.su.lt/documents/konferencijos/Galvanauskas/2006/Leidinys%201\(6\)/Lazarevaite_Raupeliene_Perkumiene.pdf](http://www.smf.su.lt/documents/konferencijos/Galvanauskas/2006/Leidinys%201(6)/Lazarevaite_Raupeliene_Perkumiene.pdf)
31. Lietuvos kaimo bendruomenių sąjunga. ES nuomonė dėl pilietinės visuomenės kaime stiprinimo [interaktyvus], [žiūrėta 2010-02-10]. Prieiga per internetą: <http://www.lkbs.lt/index.php?-522552385>
32. Lietuvos kaimo bendruomenių sąjunga. (2010) Kaimo bendruomenės šiandien [interaktyvus], [žiūrėta 2010-02-10]. Prieiga per internetą: <http://www.lkbs.lt/index.php?1774882265>
33. Lietuvos kaimo bendruomenių sąjunga. Tikslai. [interaktyvus], [žiūrėta 2010-03-10]. Prieiga per internetą: <http://www.lkbs.lt/index.php?163564724>
34. Lietuvos kaimo plėtros 2007 - 2013 metų programa (2007). [interaktyvus], [žiūrėta 2010-04-16]. Prieiga per internetą: <http://www.nma.lt/index.php?1810942671>
35. Lietuvos kaimo tinklas(2010). Europos žemės ūkio fondas kaimo plėtrai: Europa investuoja į kaimo vietas. [interaktyvus], [žiūrėta 2010-04-15]. Prieiga per internetą: www.kaimotinklas.lt/out_data/Prezentacija_kaunas_2010-03-04.ppt
36. Lietuvos kaimo tinklas.LKT. Tinklo prezentacija. [interaktyvus], [žiūrėta 2010-04-14]. Prieiga per internetą: <http://www.kaimotinklas.lt/>

37. Lietuvos respublikos Seimo. Etninės kultūros globos tarybos nutarimas "Dėl Saugotinių etnografinių kaimų ir sodybų nustatymo, vertinimo ir atrankos kriterijų patvirtinimo" 2004 m. spalio 20 d. Nr. TN-6 Vilnius. [interaktyvus], [žiūrėta 2010-03-10]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=879&p_d=45608&p_k=1
38. Lietuvos žemės ūkis. Lietuvos respublikos Žemės ūkio ministerija . [interaktyvus], [žiūrėta 2010-04-22]. Prieiga per internetą: <http://www.zum.lt/lt/naujienos/pranesimai-spaudai/7509/>
39. Matekonienė J., Navackaitė L., Dumbauskaitė J., (Kaimo turizmo vieta tolydžioje kaimo plėtroje. [interaktyvus], [žiūrėta 2010-01-02]. Prieiga per internetą: http://www.lrti.lt/veikla/RP_KaiTur.doc
40. Merkys G., Vaitkevičius S., Urbonaitė- Šlyžiuvienė D. (2004). Užsakomųjų tyrimų ataskaitos rengimas: Švietimo ir mokslo ministerijos rekomendacijos tyrėjams. Vilnius- Kaunas.
41. Nefas, S., (2009). Funkcionalių vietos bendruomenių veiklą sąlygojantys veiksniai. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. 2009. 3 (16). 101-109 ISSN 1648-9098
42. Nefas, S., (2008). Lietuvos kaimų ir miestelių vietos bendruomenių funkcionalumą lemiantys veiksmi. Viešoji politika ir administravimas 2008. Nr. 23. [interaktyvus], [žiūrėta 2009-01-15]. Prieiga per internetą: www.ktu.lt/lt/mokslas/zurnalai/vpa/.../VPA_Nr.23_S.Nefas_p.97-107.pdf
43. Poviliūnas, A.,(2003). Kaimo atskirties profiliai. Kronta.
44. Prascevičienė, R., Mokslininkai prognozuoja Lietuvos kaimo ateitį "Ūkininko patarėjas" 2010-02-02. Delfi. [interaktyvus], [žiūrėta 2010-04-15]. Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=28490701>
45. Pukėnas, K., (2005). Sportinių tyrimų duomenų analizė SPSS programa. Lietuvos kūno kultūros akademija. Kaunas [interaktyvus], [žiūrėta 2010-01-18]. Prieiga per internetą: www.lkka.lt/get.php?f.8491
46. Radviliškio rajono policijos komisariatas. (2009). [interaktyvus], [žiūrėta 2010-04-10]. Prieiga per internetą: <http://www.policija.lt/radviliskis/>
47. Radviliškio rajono savivaldybė. Pavežėjimas. [interaktyvus], [žiūrėta 2010-04-15]. Prieiga per internetą: <http://www.radviliskis.lt/content/view/150/53/>
48. Radviliškio rajono savivaldybės investicijos ir pasiekimai 2006 metais.
49. Radviliškio rajono savivaldybės 2007 metų veiklos ataskaita. UAB"Progetus".
50. Radviliškio rajono savivaldybės 2008 metų veiklos ataskaita. UAB"Nestandartiniai sprendimai".

51. Regioninė politika. [interaktyvus], [žiūrėta 2009-10-15]. Prieiga per internetą: <http://www.euro.lt/lt/apie-lietuvos-naryste-europos-sajungoje/europos-sajunga/es-politikos-sritys/regionine-politika/a>
52. Sveiki produktai. Biodinaminis ūkininkavimas. [interaktyvus], [žiūrėta 2010- 03- 14]. Prieiga per internetą: www.sveikiproduktai.lt/node/18
53. Svirskis, A., (2009). .Lietuvos kaimas: žvilgsnis į istoriją, dabartį ir ateities vizija. Bernardinai.lt. 2009-11-17 [interaktyvus], [žiūrėta 2010- 03- 14]. Prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/-/35411>
54. Svirskis, A., (2008). Lietuvos kaimas: žvilgsnis į istoriją, dabartį ir ateities vizija. ”. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. 2008.2 (11).8-14
55. Šimelevič, I., Bagdzevičienė, R. (2002). Regionalizacijos procesas – vienas iš svarbiausių veiksnių , užtikrinančių regionų ekonominę plėtrą. [interaktyvus] [žiūrėta 2010–03–10]. Prieiga per internetą: www.lrti.lt/veikla/RP_RegProc.doc
56. Tamkevičius, S., (2007). Bažnyčios atsakomybė posovietinėje visuomenėje . Vertybės ir politika. Tarptautinės konferencijos medžiaga 2007 m. gegužės 11–12 d. Vilnius
57. Tamošiūnas T. (2003). Socialinių tyrimų kvalifikacinis darbas: Įvado struktūra. Mokomoji knyga. Šiauliai
58. Sud. Treinys M. (2008) Kaimas lūžio metais: Lietuvos žemdirbių sąjūdžio idėjų ir veiksmų dvidešimtmetis. Kaunas.
59. Treinys, M., Vinciūnienė, V., Vazonis, B., Janušauskaitė, G. Lietuvos kaimo deagrarizacijos ir daugiafunkciškumo sąsajos. *Žemės ūkio mokslai*. 2006, Nr. 1 (Priedas), p. 9-20. [interaktyvus] [žiūrėta 2010–03–05]. Prieiga per internetą: http://images.katalogas.lt/maleidykla/Zem61p/Zem_pried_009_020.pdf
60. Treinys M., (2005) . Lietuvos šiuolaikinio daugiafunkcinio kaimo perspektyvos. Lietuvos žemės ūkio universitetas. Konferencija “Mokslas integruotai kaimo plėtrai Lietuvai tapus ES nare” Vilnius – LAEI, 2005 10 20 [interaktyvus] [žiūrėta 2010–03–12]. Prieiga per internetą: www.lzuu.lt/rural_development/archive/2005/PPS/M.Treinys.pps
61. Trofimišas, V., (2008) . Neversliniai ūkiai egzistuoja visais laikais. *Mano ūkis* (2008/12) [interaktyvus] [žiūrėta 2010-03-04] Prieiga per internetą: <http://www.manoukis.lt/index.php?s=1745&m=1&z=80>
62. Universalių daugiafunkcinių centrų (UDC) steigimas ir plėtra: UDG modelio aprašas. Dokumentų projektas (2008). [interaktyvus], [žiūrėta 2010-04-21]. Prieiga per internetą:

http://www.smm.lt/es_parama/docs/renginiai/ren_080305/3%20projektas%20Modelio%20Aprasa.pdf

63. Vidickienė, D., Melnikienė, R., (2008). Lietuvos kaimiškųjų regionų kaip gyvenamosios vietos patrauklumo vertinimas. Žemės ūkio mokslai. 2008. T. 15. Nr. 1. P. 51–59 [interaktyvus] [žiūrėta 2010–03–09]. Prieiga per internetą: http://images.katalogas.lt/maleidykla/zem_ukis_2008-1/8_Zem_51_59.pdf
64. Vidickienė D. (2007). Žemės ūkio vaidmuo dvidešimt pirmojo amžiaus kaimo politikoje. Žemės ūkio mokslai. T. 14. Priedas. P. 56–63
65. Zoltnerienė, E., (2009). Pagerbti aktyviausieji bendruomenių nariai. Radviliškio rajono savivaldybė [interaktyvus] [žiūrėta 2009–10–01]. Prieiga per internetą: <http://www.radviliskis.lt/content/view/1026/94/>
66. Zoltnerienė, E., (2008). Radviliškio rajono medikams – aštuoni automobiliai. Radviliškio rajono savivaldybė [interaktyvus] [žiūrėta 2009–10–01]. Prieiga per internetą: <http://www.radviliskis.lt/content/view/573/158/>
67. Žalimienė, L., Lazutka, R., Skučienė, D., ir kt. (2009). Socialinio teisingumo rodikliai švietime. [interaktyvus] [žiūrėta 2010-03-29], Prieiga per internetą: www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tyrimai/sb/SOTERO.pdf
68. Žemės ūkio paskirties žemė. Nekilnojamo turto, statybų žodynas. [interaktyvus] [žiūrėta 2010-04-16]. Prieiga per internetą: http://www.netu.lt/lt/zodynas/zemes_ukio_paskirties_zeme/
69. Žemės ūkio veikla. Nekilnojamo turto, statybų žodynas. [interaktyvus] [žiūrėta 2010-04-16]. Prieiga per internetą: http://www.netu.lt/lt/zodynas/zemes_ukio_veikla/
70. Žemės ūkis. Nekilnojamo turto, statybų žodynas. [interaktyvus] [žiūrėta 2010-04-16]. Prieiga per internetą: http://www.netu.lt/lt/zodynas/zemes_ukis/
71. Žulys B. (2006) Ar Lietuvoje nenyksta amatai? XXI amžius [interaktyvus] [žiūrėta 2009-01-01]. Prieiga per internetą: http://www.xxiamzius.lt/numeriai/2006/02/22/rink_01.html
72. Žulys, B., (2006). Naujos galimybės Lietuvos kaimui. XXI amžius. Nr.58 (1458) [interaktyvus] [žiūrėta 2010–01–15]. Prieiga per internetą: http://xxiamzius.lt/numeriai/2006/08/04/rink_02.html